

NORMALİN ORTASINDA YAŞAM

Gaziantep'te Madde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme

FERHAT ROJHAT UÇAR

SOSYOLOJİ DİZİSİ: 7

Baskı – Cilt
Dizgi Ofset
Yeni Matbaacılar Sitesi Karatay / KONYA

TABLET KİTABEVİ
Matbaa Sertifika No

Kütüphane Bilgi Kartı:

Normalin Ortasında Yaşam:
Gaziantep'te Madde Kullanımı Üzerine Bir inceleme

FERHAT ROJHAT UÇAR

İnceleme – Araştırma

BİRİNCİ BASKI: Mart, 2024

ISBN 978-6-25640-616-2

KONYA, Mart 2024

TABLET BASIM YAYIN DAĞITIM

yedisanat@gmail.com

T. C. Kültür Bakanlığı Yayıncı Sertifika No: 46644

tablet kitabevi
BASIM YAYIN DAĞITIM - KONYA

NORMALİN ORTASINDA YAŞAM

Gaziantep'te Madde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme

FERHAT ROJHAT UÇAR



Bu çalışma T. C. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilen “**Madde Bağımlılarının günlük Yaşamda Benliklerinin Sunumu ve Damgalanma Pratikleri: Gaziantep Örneği**” adlı eserden türetilmiştir.

Çalışmamı yazdığım sırada sonsuzluğa göç eden
canım Babam *Feyiz Uçar*'a ve varlığıyla her daim bana
güç veren canım Annem *Ayşan Uçar*'a...

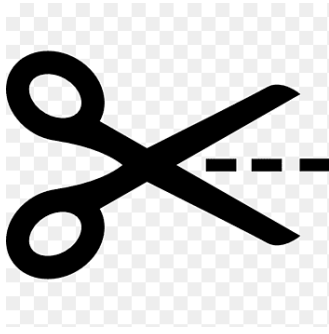


İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	8
MADDE BAĞIMLILIĞI.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM: BAĞIMLILIK OLGUSU.....	16
1. Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar (Depresanlar)	23
1.1. Doğal Uyuşturucular (Opiatlar).....	23
1.2. Sentetik Uyuşturucular (Sedatif Hipnotikler)..	26
2. Merkezi Sinir Sistemini Uyarıcılar (Stimülanlar) ...	28
2.1. Doğal Uyarıcılar	28
2.2. Sentetik Uyarıcılar.....	30
3. Hayal Gösterenler (Halüsinojenler).....	32
3.1. Doğal Halüsinojenler	32
3.2. Sentetik Halüsinojenler ve LSD.....	34
4. Uçucu Maddeler	35
İKİNCİ BÖLÜM: GÜNLÜK YAŞAMIN TEORİSİ.....	37
1. Erving Goffman ve Sosyoloji Anlayışı	39
2. Dramaturji: Gündelik Hayatın Kuramsallaşması... 48	
2.1. Vitrin (Sahne Önü veya Ön Bölge)	55
2.2. Vitrin (Sahne Arkası veya Arka Bölge).....	56
2.3. Dışarı Alan	57

2.4. İzlenim Yönetimi	58
3. Damga: Kolektif Tahakküm.....	60
4. Damga: Bir Sınıf Olarak Hariciler	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	76
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR.....	87
1. MADDE BAĞIMLILARININ SOSYO- DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE KULLANILAN MADDELER.....	88
2. NORMALİN SINIRINDA: <i>DAMGA YOLUNDA BİREY</i>	93
2.1. Madde Bağımlılarının Aile İlişkileri.....	93
2.2. Madde Bağımlılarının Eğitim ve Mesleki Yaşantıları.....	96
3. DAMGALANMA SİNYALİ: <i>TEHLİKE ÇANLARI</i> 102	
3.1. Bireyin Madde Kullanma Öyküsü.....	102
3.2. Düzenli Kullanıma Geçiş	107
3.3. Madde Kullanma Ritüeli.....	110
3.4. Maddeyi Temin Etme Ritüeli	114
4. DAMGALI ROZETİ TAŞIYAN BİREYİN KENDİNİ SUNUMU	118
4.1. Madde Kullanıcısı Olduktan Sonraki İlişkiler118	
4.2. Madde Bağımlılarının Madde Bağımlıları Hakkında Düşünceleri.....	125
4.3. Madde Bağımlılarının Sahne Önüne Çıkışları128	
4.4. Madde Bağımlılarının Tetikte Bekleyişi.....	133
4.5. Kendini Gerçekleştirecek Kehanet: <i>Sen Yaptın İması</i>	138

4.6. Kendini Gerçekleştiren Kehanet: <i>Ben Yaptım Gerçekliği</i>	141
5. MADDE BAĞIMLILARININ KENDİLERİNE İTİRAFLARI	142
5.1. Madde Bağımlılarının Benlikleri Hakkındaki Düşünceleri	143
5.2. Madde Bağımlılarının Gelecek Hakkındaki Düşünceleri	146
GENEL DEĞERLENDİRME: TARTIŞMA VE ÖNERİLER	149
KAYNAKÇA	164
EKLER.....	175
YAZAR HAKKINDA	179



KISALTMALAR

- Ψ **AMATEM:** Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri
- Ψ **EGM:** Emniyet Genel Müdürlüğü
- Ψ **EMCDDA:** European Monitoring Centre For Drugs and Drug Addiction (*Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi*)
- Ψ **TRT:** Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
- Ψ **TUBİM:** Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
- Ψ **TUİK:** Türkiye İstatistik Kurumu
- Ψ **VD.:** Ve Diğerleri



GİRİŞ

Madde bağımlılığı dünyada insan nüfusunun giderek artmasına paralel şekilde ciddiyetini arttıran bir problem olarak vücut bulmaktadır. Bu sorunun günbegün artması hem dünyada hem Türkiye’de yapılan çalışmaların ve yürütülen politikaların çoğalmasına neden olmuştur. Türkiye’de madde bağımlılığı alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, bağımlılığın psikolojik ve tıbbi açıdan kullanımının izahları sıklıkla görülmektedir. İnsan kendisini tanımlarken bir *ötekiye* ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden bir birey için ötekinin rolü muhakkak incelenmelidir.

Madde bağımlısı bireyin gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı bireyin neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bizzat madde

bağımlısı bireylerin gözünden ortaya konulmuştur. Madde bağımlısı bireylerin sahne önü ve sahne arkası olarak gördükleri yerlerde nasıl yaşadıkları ve ne düşündükleri araştırılmıştır. Madde kullanıcılarının toplumda yaşayış örüntülerini ortaya koyan bu çalışma, birey ve toplum etkileşimindeki problemlerin damgalı birey üzerinden analizini sunmayı hedeflemiştir. Madde bağımlısı bireyin toplum tarafından damgalı olarak görülüp görülmediği araştırılmıştır. Bu noktada bireyleri bağımlı maddeleri kullanmaya iten faktörler, uyuşturucu madde kullanan insanlar tarafından derinlemesine mülakatlarla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini Gaziantep'te yaşayan madde bağımlısı kullanıcılar oluşturmaktadır. Gaziantep kentinin son yıllarda hızlı şehirleşmesi, gecekondu mahallelerinin oldukça fazla olması ve sınıra yakın konumu gibi faktörler çalışmanın evrenini oluşturmasında önemli rol oynamıştır. Kartopu örneklem seçimi tekniğiyle Gaziantep'te yaşayan 20 madde bağımlısı kullanıcının gönüllü olduğu bu çalışma, bağımlı bireylerin toplum içinde eyledikleri ve etkilendikleri ilişkiler üzerinden incelenmiştir. Bireylerin maddeye, kendilerine, sosyal hayata bakış açıları araştırılarak toplumsal konumları ortaya konmuştur. Nitel verilerin değerlendirilmesi betimsel analiz şeklinde yapılmıştır.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde bağımlı bireyin toplumsal tecridini en uygun anlatabilecek teorinin Erving Goffman'ın *damga* teorisi olduğuna karar verilmiştir. Bununla beraber çalışmanın, Howard Becker'in geliştirdiği *hariciler* kavramıyla teorik altyapısı güçlendirilmiştir.

Toplumun farklı hiyerarşik gruplarından bireylerle yapılan görüşmede; statü sahibi, göçmen, erkek ya da kadın olmanın veya prestijli bir meslekte çalışmanın, madde bağımlılığıyla ilişkisi betimsel olarak analiz edilmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuca göre; madde bağımlısı bireylerin toplumda damgalandıkları, kendilerini ifade etmekte güçlük yaşadıkları ve nihayetinde toplumsal tecridin sonuçlarıyla yaşadığı görülmüştür. Ayrıca damgalanma sürecinin kendi içinde bir hiyerarşisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

MADDE BAĞIMLILIĞI



Madde bağımlılığı problemi, dünya ülkelerinin her geçen gün daha fazla üzerinde durduğu bir tehdittir. Bu alanda yapılan akademik çalışmalar durumun ciddiyetinin anlaşılması için önemlidir. Madde bağımlılığı alanında yapılan araştırmalar birçok farklı disiplini ilgilendirmektedir. Sosyolojik bakış açısıyla ortaya konan bu çalışmanın önemi, bizzat durumun aktörü olan madde bağımlısının yaşantısını incelemesidir.

Bireyin toplumsallaşması noktasında madde bağımlılığı ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Bağımlı bireyin içine düştüğü durum yine toplumsal bilincin oluşturulması ile atlatılabilecektir. Birey maddenin etkisinde kaldıkça sadece kendisi değil, toplumun geneline yayılan sorunlara neden olur. Avrupa Birliği'nde yaşayan yetişkinlerin (15-64 yaş aralığı) takribi 83 milyonunun (%28,9) yaşamları boyunca en az bir kez yasa dışı uyuşturucu kullandığı düşünülmektedir. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi bu raporlamanın yanlı yapılması nedeniyle minimum düzeyde bir tahmin olduğunu belirtmektedir. Uyuşturucu maddeyi deneyimleme noktasında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla olduğu gözlenmektedir. Yine Avrupa Birliği'nde 50,6

milyon erkek uyuşturucu madde kullanırken, kadın kullanıcılar 32,8 milyon olarak saptanmıştır (EMCDDA, 2021, s. 12).

2020 yılı Avrupa Uyuşturucu Raporu'nda belirtilen temel sorun, uyuşturucu üretiminin ve buna bağlı olarak uyuşturucu madde kullanımının günden güne artması olarak açıklanmıştır (EMCDDA, 2020, s. 8). Uyuşturucu kullanan bireyler arasında çoklu uyuşturucu tüketimi yaygındır ve bunun ölçülmesi oldukça güçtür. Kullanılan uyuşturucu maddeler arasında en çok tercih edilen tür esrardır. Esrarın tüketimi diğer maddelerin beş katı daha fazladır. 47,6 milyon erkek ve 30,9 milyon kadın Avrupa Birliği'nde esrar kullanmaktadır (EMCDDA, 2021, s. 12).

Avrupa Birliği'nde yasa dışı uyuşturucu kullanırken doz aşımına bağlı olarak yaşanan ölüm oranı 2019 yılında bir önceki yıla göre %3 artmıştır. 2019 yılında Avrupa'da, Türkiye de dâhil toplam 5769 ölüm saptanmıştır (EMCDDA, 2021, s. 40). Avrupa Birliği'nde ele geçirilen eroin 2017 yılında 5.2 tondan, özellikle Antwerp Limanı'nda bireysel ele geçirme vakalarının etkileriyle 2018 yılında 9.7 tona yükselmiştir. Türkiye'de ise 2017 yılında 17.4 ton ve 2018 yılında 17.8 ton esrar ele geçirilmiştir (EMCDDA, 2020, s. 8). Ele geçirilen maddelerde dikkat çeken unsur, her yıl yakalanan maddenin bir önceki yıla göre sürekli olarak artmasıdır. Üreticilerin her yıl bir önceki

yıldan fazla üretim yapması kullanım oranlarındaki artışa işaret etmektedir.

Dünya üzerinde yasa dışı uyuşturucu madde ticaretinin yapıldığı çeşitli güzergâhlar vardır. Bu sebeple, Avrupa verileri Türkiye açısından farklı bir öneme sahiptir. Çünkü Türkiye uyuşturucu ticareti konusunda *Balkan Rotası* üzerinde yer almaktadır (EGM, 2019b, s. 29). Ortadoğu’da imal edilen uyuşturucu maddelerin Batı Avrupa ülkelerine kadar uzanan uyuşturucu ticareti ağı Balkan Rotası olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye *henüz* hiçbir yasa dışı uyuşturucu maddenin ana üretim merkezi olarak görülmemektedir. Bu cümledeki *henüz* kelimesi önemlidir. Genel olarak artan dünya nüfusu; Türkiye’deki genç potansiyeli, Ortadoğu’da yaşanan savaşlar ve Türkiye üzerinden göç hareketleri ülkenin, uyuşturucudan doğrudan etkilenmesine sebep olmaktadır (EGM, 2020, s. 34). Bu yönüyle Türkiye transit bir role sahiptir. Görülmektedir ki Türkiye uyuşturucu madde ticareti ve kullanımı adına önemli bir aktördür.

Uyuşturucu madde üzerine yapılan araştırmalarda verilerin (EGM, 2020; EMCDDA, 2020; EMCDDA, 2021) büyük çoğunluğu olumsuz anlamda bir önceki yıla göre artış göstermektedir. Uyuşturucu maddenin imal edilmesinden, tüketilmesinden; üretilen maddelerin ele geçirilmesinden,

uyuşturucu suçlarından insanların gözaltına alınmasına kadar birçok noktada artış gözlenmektedir. Veriler de göstermektedir ki bu alanda yapılan çalışmalara ağırlık vermek hayati öneme sahiptir.

Uyuşturucu bağımlılığı salt bireyi kapsayan bir süreç değildir. Çeşitli toplumsal sorunların oluşumuna da neden olduğu için toplumun üzerine de sorumluluk yüklemektedir. Özellikle iki milyonun üzerindeki nüfusu ve sınıra yakınlığı dolayısıyla göç alma potansiyeli ile Gaziantep, bu konuda çalışılması gereken öncelikli şehirlerden biridir. Bu nedenle çalışma, Gaziantep ilinde 20 madde bağımlısı katılımcıyla yapılmıştır. Gaziantep'in hızlı inşaatlara girişmesi, ülke içi ve ülke dışı göçler alması nüfusun git gide artmasına ve heterojenleşmesine sebep olmaktadır. Bu süreçte şehrin eğitim, kültürel ve ekonomik altyapısı beklenen potansiyelden daha hızlı bir şekilde dönüşmektedir. Görüşmeler dâhilinde madde bağımlısı bireylerin bakış açısından günlük yaşayış biçimleri ve toplumla beraber olmalarının sonuçları araştırılmıştır. Madde bağımlısı bireylerle şimdiye kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu anketlerle veya teknik verilerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Çünkü her disiplin hâkim olduğu tekniklerle olguya yaklaşır.

Genel literatür incelendiğinde bağımlı bireyin toplumsal tecridini en uygun anlatabilecek teorinin Kanadalı sosyolog Erving Goffman'ın *damga* teorisi olduğu

düşünülmüştür. Çünkü bireyler günlük yaşamda bir şekilde benliklerini sunmaktadırlar. Madde bağımlısı bireylerin günlük yaşayışları ve bir damgaya haiz oldukları göz önüne alındığında Goffman sosyolojisi açıklayıcı olacaktır. Bu açıdan çalışmanın teorik altyapısı Goffman'ın *Dramaturji Kuramı* ve *damga* kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

Goffman, hayatı bir tiyatro sahnesi olarak görür. Bireylerin belirli rolleri olduğunu ve bu rollerin insan etkileşiminin temel belirleyicisi olduğunu belirtir. Shakespeare'den etkilendiği birçok kaynaktan belirtilen Goffman için **an** insan etkileşiminin en önemli parçasıdır. Birey esasen **beni** kabul etmişse artık toplumda etkileşim halindedir. Çünkü **beni** kabul etmek demek aslında **seni** kabul etmektir. Gündelik yaşamın basit olarak görülen davranış örüntülerinin arka planında nelerin yatabileceği üzerine birçok soru sorduran Goffman, kurmuş olduğu sosyolojik sistemiyle günlük hayatın daha anlamlı kılınmasını sağlamıştır. Goffman'ın kuramda geliştirdiği sahne önü ve sahne arkası kavramları madde bağımlısı bireylerin uyuşturucu maddeleri kullanma sürecini nasıl tetiklediği açısından önemlidir.

BİRİNCİ

BÖLÜM

BAĞIMLILIK OLGUSU

Tüm Hatlarıyla Madde Bağımlılığı



Bağımlılık olgusunun gemişı insanlık tarihi kadar eskidir. Madde bağımlılığına ilişkin kavramsal bir izaha girişmeden önce bağımlılık kavramını ele almak gerekmektedir. Kelime anlamı olarak Latince *addicere* sözcüğünden türemiş olan *bağımlılık* kavramı, *adamak* anlamına gelmektedir (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 156).

Kendini başkasına adamak manalarını içeren bu kavram, birçok alanın tanımlayıcı problemi olarak kullanılır. Bir başka tanıma göre ise bağımlılık; bireyin bırakmak için çok kez girişimde bulunduğu, bıraktığı zaman yoksunluk hissettiği, kullandıkça dozunu yükselttiği ve aynı zamanda zararını gördüğü halde zamanının önemli bir bölümünü bağımlı olduğu maddeyi arayarak geçirdiği durumlara verilen isimdir (Ögel ve Tamar, 1996).

Genellikle madde bağımlılığı denildiği zaman akla öncelikle uyuşturucu kavramı gelmektedir. Esasen uyuşturucu kavramının, bağımlılık yapıcı maddeler tasnif edildiğinde, sadece maddenin bir kolu olduğu görülür. Maddeler uyuşturucu etkiye sahip olduğu gibi uyarıcı etkileri de söz konusudur. Ögel (2002, s. 11), uyuşturucu sözcüğünü bilimsel olarak kabul etmediğini söyler. Çünkü Ögel'e göre bu kavram *kokain gibi uyarıcı maddeleri tanım dışı bırakmaktadır*. AMATEM'e (*Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri*) göre ise yasal veya gayri yasal, uyarıcı veya uyuşturucu niteliği olan, bağımlılık yapan maddelerin tümüne *uyuşturucu madde*

denilmektedir (EGM, 2019a). Literatürdeki birçok çalışmada sınıflandırma yapılırken maddelerin genel adına uyuşturuca madde(ler) denilmesine rağmen bu araştırmada, metin içinde genellikle *madde* kelimesi kullanılmıştır.

Bağımlılık olgusunu daha iyi anlayabilmek için Kalyoncu'nun (2012, s. 49-51) madde bağımlılık sürecini somutlaştırdığı kavramlara göz gezdirilebilir:

- Ψ *Tolerans gelişimi*: Bu kavram madde kullanıcısının aynı miktarda aldığı maddeye karşı vücut bağımlılık etkisinin azalmasıyla, istenen etkiyi sağlamak için aldığı maddenin dozunda artışa gitmeyi istemesi anlamında kullanılır.
- Ψ *Çekilme belirtileri göstermesi*: Kullanılan maddenin bırakılmasıyla ortaya biyolojik ve psikolojik etkilerin çıkması veya bu bulgular ortaya çıkmasını diye maddenin alınmasına rutin olarak devam edilmesini ifade etmek için kullanılır.
- Ψ *Yoksunluk dönemi*: Bu dönem, rutin olarak kullanılan maddenin aniden bırakılmasından sonra veya büyük dozda azaltmaya gidilmesi durumunda ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal yoksunlukla karakterize zamandır. Bu zamanda yaşanan problemler kullanılan maddenin cinsine ve bireyde bıraktığı etkiye göre değişkenlik gösterir. Tıbbi müdahale gerektirebilecek bir dönemdir.

- Ψ **Entoksikasyon:** Zehirlenme veya sarhoşluk durumu olarak da tanımlanan bu tablo, bireyin kullandığı maddeye göre etkisini hissettiren ve istenmeyen etkilerin yaşanmasını ifade eder.
- Ψ **Alkol ve madde kullanımı ile tetiklenmiş bozukluklar:** Sözü edilen bu kategoride entoksikasyon ve çekilme belirtilerinin yanında organik ruhsal bozukluklar adıyla tanımlanan, madde kullanımı ve alkol ile kamçılanan bunama durumu, bilinç bulanıklığı, cinsel problem, duygu karmaşası, uyku bozukluğu, kaygı ve psikotik problemler görülmektedir. Bunlar, bireyi toplumdan uzaklaştıran bozukluklar olarak da adlandırılabilir.
- Ψ **Bırakma:** Adından da anlaşılacağı üzere bireyin bağımlılık yapıcı maddeyi bıraktığı durumu ifade eder. Bağımlılık aşamasının birey ve çevresi için önemli bir basamağıdır. Bu yüzden maddeyi bırakan bireyin bu durumu sonuna kadar sürdürmesi oldukça önemlidir. Maddeyi kullanan bireyin tekrar başlamaması için ilk bir yıllık dönem hayatidir, çünkü maddeye tekrar başlanması durumuna en elverişli dönem bu ilk bir yıllık süre zarfıdır. Birey, bu dönemde eğer madde kullanımına tekrar başlarsa bağımlılık durumunun eskisinden daha kuvvetli şekilde meydana gelmesi söz konusudur.

Ψ **Relaps:** Nüksetme, sürçme, kayma gibi kavramlarla da ifade edilebilir. Madde kullanmayı bıraktıktan sonra tekrar kullanıma başlama anlamında kullanılır. İlk yapılması gereken bu alanda uzman bir kişiden destek alınmasıdır. Bağımlılık yapan madde bırakıldıktan sonra tek bir sefer vücuda alınması dahi relaps sürecini başlatmaktadır. Ne kadar hızlı tıbbi destek alınırsa o kadar çabuk hayati müdahalede bulunulmuş olunacaktır.

Ψ **Kötüye kullanım:** Bu basamak, bireyin kendi varlığına ve çevreye olumsuz etki edecek tarzda madde kullanımını ifade eder.

Yukarıda sözü edilen bağımlılık basamakları görüldüğü üzere, herkesten önce kullanıcının kendisine zarar vermektedir. Madde kullanımı bireye verdiği zararların yanı sıra toplumsal sorunlara da neden olmaktadır.

Madde bağımlılığı bireyi birçok açıdan olumsuz etkileyen bir sosyal problemdir. Doğal ve işlenerek yapılmak üzere ikiye ayrılan maddeler, bireyin sinir sistemini etkileyerek vücutta biyolojik ve psikolojik hasarlar bırakır. Madde kullanımında bedensel ve ruhsal olarak olumsuz etkilenen birey, toplum içinde var olduğu için bir öteki olarak görülse bile bu tanımlamanın toplumsal olduğu görülmektedir. Toplumda yaşanan; hırsızlık, cinayet, aile içi geçimsizlik veya bağımlılık sosyal gerçekliğin içinde direkt **anormal** değerlendirilen

davranış örüntülerinin başında gelmektedir. Bununla beraber, bu alanda yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu madde kullanımı ile suç işleme davranış örüntüsü arasında paralel eğilimler olduğunu göstermektedir (Macit, 2018).

Çoğunlukla araştırmalarda uyuşturucu madde adı altında tasnif edilen bağımlılık yapıcı maddeler daha önce de belirtildiği üzere, uyuşturucu etkilerinin yanında uyarıcı ve hayal gösterici etkilere de sebep olmaktadır. Bu yüzden çalışmada maddelerin sınıflandırılması yapılırken bu özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. ***Uyuşturucu Maddeler*** adı altında tablolaştırılan (*Tablo 1*) maddeler en genel anlamda üç başlık altında ele alınır. Maddeler meydana getirildikleri kaynakları belirtmek için doğal ve sentetik olarak ayrılırken; kullanan bireyde yaptıkları etkiye göre ise merkezi sinir sistemini yavaşlatanlar, merkezi sinir sistemini uyarımlar ve hayal gösterenler olarak ayrılmaktadır. Merkezi sinir sistemini yavaşlatan doğal uyururucular afyon, morfin, eroin ve kodein iken; sentetik uyururucular ise barbitüratlar, trankilizanlar ve sedatiflerdir. Merkezi sinir sistemini uyarımlar doğal uyarımlar koka bitkisi, kokain ve crack iken; sentetik uyarıcıları amfetaminler, captagon ve ecstasy oluşturmaktadır. Doğal hayal gösterenler esrar ve meskalin iken, sentetik olanlar LSD olarak adlandırılabilir.

Uyuşturucu Maddeler	Doğal	Sentetik
Yavaşlatanlar (Depresanlar)	Afyon Morfin Eroin Kodein	Barbitüratlar Trankilizanlar Sedatifler
Uyaranlar (Stimülanlar)	Koka Bitkisi Kokain Crack	Amfetaminler Captagon Ecstasy
Hayal Gösterenler (Halüsinojenler)	Esrar Meskalin	Sentetikler LSD
Uçucu Maddeler	-	Çakmak Gazı Kolonya Yapıştırıcılar Tiner

Tablo 1.: Uyuşturucu Maddelerin Sınıflandırılması

Maddelerin ayırt edici özelliği, merkezi sinir sistemine olan etki derecesidir. Bu etkilerden doğan sinirsel aktivitelerin farklılık göstermesi bireyin biyolojisine ve psikolojisine,

dolayısıyla toplum içindeki davranışlarına etkisi bu maddelere tıp, hukuk ve kamu alanından farklı tanımlar getirilmesine sebep olmaktadır. Toplumun bu maddelere farklı bakış açıları getirmesi kaçınılmazdır. Tıp jargonunda *psiko-aktif maddeler* olarak adlandırılan bu maddeler, merkezi sinir sistemine zararlı şekilde etki eder. Doğrudan zekâyı, algılamayı ve mizacı etkileyen ilaç grubunun genel adına ise *psiko-fizyoaktif* denilmektedir. Bu maddelerin temel özelliği bağımlılık yapıcı olmalarıdır. Kimisi fizyolojik bağımlılık etkisi gösterirken, kimisi psikolojik olarak bu etkiyi göstermektedir. Tıpta ilaç yapılması için kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler ise *psikotrop* olarak isimlendirilmektedir. Bu ilaçların kullanımı oldukça riskli olduğu için uzmanlar gözetiminde, yeşil veya kırmızı reçete adı altında belirli kurullarla izne tabidir.

1.Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar (Depresanlar)

İlk olarak ele alınacak olgu doğal uyuşturuculardır. Bunlar *opiatlar* olarak da adlandırılmaktadır. Doğal uyuşturucular, özelliklerine göre, afyon, morfin, eroin ve kodein olarak sınıflandırılmıştır.

1.1.Doğal Uyuşturucular (Opiatlar)

Ψ *Afyon*: Süte benzeyen özsuya sahip olan afyon, haşhaş kapsüllerine atılan çiziklerle elde edilir. Atılan çiziklerden ortaya sızan sıvıdır. Hasadı elle yapılmakta ve büyük emek

gerektirmektedir. Eczacılıkta birçok alkaoidlerin yapımında afyon kullanılmaktadır. Morfin ve kodein afyondan meydana getirilen en önemli alkoidlerdir. Bu akışkan sıvı, güneşle temas ettiğinde koyu bir renk alarak kurumaktadır. Kurumuş haliyle yumuşak bir kıvamda olan bu maddeye afyon denilmektedir. Yunanca'dan gelen anlamıyla *opium* kelimesi, bitki salgısı anlamına gelmektedir (Günel, 1977). Güney Asya ve Ortadoğu'da yoğun olmakla birlikte, Dünya'nın her yerinde yetiştirilebilen haşhaş bitkisi, beyaz, kırmızı, mor, pembe gibi farklı renklerde açabilmektedir. Afyon, ufak ufak dilimlenerek sigara içine konulabilmekle beraber, sakız gibi ağızda çiğnenerek veya dumanı ciğerlere çekilerek tüketilebilir. Afyon, merkezi sinir sistemini uyuşturmasıyla birlikte, tıp alanında ağrılı hastalıkların tedavisinde hayati etkiye haizdir.

Ψ **Morfin:** Opiat grubunun prototipi olan morfin, etkili ağrı kesicilerin de temel maddesini oluşturmaktadır. Bağımlılık etkisi yüksek olan morfin, sadece tıbbi alanda ve bu alandaki uzman kişiler tarafından izin verilmesi şartıyla kullanıma uygundur. Afyon olmak üzere yetişmekte olan haşhaş bitkisinin olgunlaşmamış halinde ortalama %11 oranlarında morfin bulunduğu söylenmektedir (Yılmaz, 2015, s. 6). Bu madde afyonun kimyasal yollarla sentezlenmesiyle elde edilir. Bu maddeye Yunan mitolojisinde *Düş Tanrısı* olarak bilinen *Morpheus*'a atıf olarak *morphine* denilmiştir. Kokusu olmayan, tadı acı ve rengi beyaz olan morfin toz ve

tablet halinde bulunabildiği gibi suda erimektedir. Morfin, 19. ve 20. yüzyılda savaşlarda askeri hastanelerde tıbbi amaçlı kullanılmıştır. Bu yüzyılda meydana gelen savaşlardan sonra morfin tıbbi amaçlı kullanımdan sivil hayata kaymıştır.

Ψ **Eroin:** Duyarlılığı hassas kişilerde birkaç kullanımdan sonra bağımlılık geliştiren eroin, ortalama 10 gün kullanımda bağımlılık oluşturmaktadır. Küçük torbalarda muhafaza edilerek satılan eroin toz halinde açık kahverengi şekildedir. Saflık derecesi arttıkça beyaz rengini almaktadır. **Toz, beyaz, heyç** isimleriyle de bilinmektedir (Ögel ve Tamar, 1996, s. 25). Afyon maddesinden elde edilen gevşeme hissi veren bu kuvvetli opiat, genellikle burundan çekilerek alınır. Koreks (tütüne eklenerek içilmesi) olarak da tüketilebilir. Alüminyum folyo üstünde ısıtılarak içilmesine kaydırma adı verilir. Genellikle bardakta satılan ayran kapağıyla veya sigara jelatiniyle ısıtıldığı görülmektedir. Kaşık üstünde ısıtılıp enjektör yoluyla damardan alınabilmektedir. Enjektör paylaşımıyla kullanımı, AIDS ve Hepatit gibi virüsleri kişiden kişiye bulaştırmaktadır. Alındıktan kısa süre sonra tolerans gelişmektedir ve yüksek dozda alımı ölümle sonuçlanabilir. Kullanıcılarda yüzde kızarıklık, gevşeme, rahatlama, göz bebeklerinin ufalması, konuşmalarda ve hareketlerde yavaşlama görülmektedir.

Ψ **Kodein:** Tıp alanında ağrı dindirici özelliği sebebiyle kullanılan kodein, morfinden daha az bağımlılık etkisi

göstermektedir. Bu yüzden tıpta özellikle hafif şiddetli ağrılarda ağrı kesici olarak kullanılmaktadır. Bu özelliği olmasına karşın uzman kontrolünde alınması gerekmektedir. Ağrı kesici olarak dahi olsa, düzenli kullanımı bağımlılık yapıcı etkiye sahiptir. Beyaz renkli olup kokusuz ve acımsı bir tadı vardır. Haşhaş kozasında bulunmaktadır. İlaç sektöründe kullanım alanı genişler.

1.2.Sentetik Uyuşturucular (Sedatif Hipnotikler)

Merkezi sinir sistemini yavaşlatan sentetik uyuşturucular tıbbi amaçla üretilmektedir. Eczanelerden aldığımız film tablet şeklinde hazırlanan bu ilaçlar, devamlı kullanıldığı zaman fizyolojik ve psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın uygulaması olan yeşil, kırmızı ve mor reçete uygulaması sentetik uyuşturucuların alımı ve kullanımına ciddi sınırlamalar getirmiştir. Sayılı ve kendine özel barkod ile üretilen bu ilaçlar hasta bireyler tarafından kullanımla sınırlandırılmıştır. Sentetik uyuşturucular üç kategoride değerlendirilebilir:

Ψ **Barbitüratlar:** Tıp sektöründe kullanılmak üzere 30 barbitürat türü bulunmaktadır (Yılmaz, 2015, s. 12). Bu ilaçlar hasta bireyleri sakinleştirmek ve uyumalarını sağlamak için verilmektedir. Merkezi sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı etkisi bulunan barbitüratlar, farklı boyutlarda film tablet olarak veya kapsül olarak imal edilmektedir. Uyku ilaçlarının yapımında kullanılan etkin maddedir. Etkinliğini gösterme

zamanlaması açısından çok kısa süreli, kısa süreli ve uzun süreli olmak üzere üç kategoriye bölünmektedir. Çok kısa sürede etki gösteren barbitürat, damar yolundan alınır ve etkisini bir dakika içerisinde gösterir. Oral yolla kullanılmasının yanında bazı ağır hastalarda suda eritilip deriye nüfuz ettirilerek de kullanılmaktadır.

Ψ **Trankilizanlar:** Barbitüratlara göre etkisi düşük seviyede kalmakla beraber yüksek doz alımlarında komaya götürecekt kadar etkili olabilmektedir. Kullanıcıları uykulu bir duruma getirmeden bireyleri stresten ve endişe halinden uzaklaştırma özelliğine sahiptir. Genellikle sinir hastalıklarının tedavisi edilmesinde başvurulan ilaç grubudur. Bilinci açık tutacak şekilde anksiyeteyi bloke eder ve sedasyon sağlar (Yılmaz, 2015, s. 13).

Ψ **Sedatifler:** Sedatif grubundaki ilaçlar çoğunlukla yeşil reçete ile piyasada satılmaktadır. Bilişsel aktiviteleri ve uyanıklık halini yatıştırır, fakat barbitüratların sebep olduğu gibi uyku hali sağlamazlar. Alındıktan sonra bireyde kaygı hissini azaltma özelliğine sahiptir. Bağımlı olan bireyler gayet zinde ve cesur hissederken, daha sonra üzerlerine yalnızlık hissi çökmektedir. Dozu yüksek alındığında bilinç bulanıklığına sebep olmaktadır. Listelenen bu maddelerin yanında, daha birçok kötüye kullanılan farklı isimlerde sedatif ve hipnotik ilaç grupları vardır (Yılmaz, 2015, s. 13-14).

2.Merkezi Sinir Sistemini Uyarıcılar (Stimülanlar)

Bu başlık altında merkezi sinir sistemini uyarıcı etkiye sahip olan doğal ve sentetik maddeler incelenecektir. İlk olarak ele alınacak olan doğal uyaranlar; koka bitkisi, kokain ve cracktır.

2.1.Doğal Uyarıcılar

- Ψ **Koka Bitkisi:** Kuvvetlendirici ve uyarıcı etkiye sahip olan koka bitkisi, Güney Amerika'da yaşayan yerli halklar tarafından yapraklarının çiğnenen bir türdür. Tropik bölgelerde yetişme alanı bulan koka bitkisinin sarımtırak renkte ve küçük çiçekleri vardır. Güney Amerika ülkelerinin hemen hepsinde yetişmektedir. Açlık hissini giderici bir etkisi olduğu için günümüzde iştah kapatıcı ilaçların etken maddesi olarak kullanılabilir.
- Ψ **Kokain:** Tek bir kullanımdan sonra bile bağımlılık yapabilme özelliği olan kokainin, piyasa fiyatı yüksek olmasından dolayı ekonomik anlamda refah seviyesi yüksek olan kişilerin kullandığı maddedir. Koka ağacının yapraklarından elde edilir ve toz şeklinde beyaz renklidir (Ögel ve Tamar, 1996, s. 26). 1884 yılında bir göz ameliyatında sınırlı uyuşturma (lokal anestezi) amacıyla ilk kez kullanılmıştır ve yine bu dönemde bu maddenin uyuşturucu etkisi olduğu söylenmiştir. Kokain daha çok burna çekme ve damar yoluyla alınmakla beraber

her yolla alınabilir, çok sık burundan alındığı takdirde burun mukozasına zarar vererek kronik semptomlara sebep olur (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 213-214). Kullanıldığında enerji patlaması yaşatan kokain, haz duygusunu harekete geçirerek cinsel aktivitede artışa sebep olur ve kullanıcıların kan basınçları, göz bebekleri büyür. Etkisi kısa sürede geçtikten sonra kişi bağımlılık belirtileri göstererek kısa sürede tahammülsüzleşmeye başlar. Bağımlı olan bireylerde hemen hemen saat başı kokain isteği oluşabilir ve yine bağımlı bireyler derilerinin altında böcek olduğu hissine kapılıp kendilerine zarar verebilirler (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 214).

Ψ **Crack:** Kokainin çok etkili türevidir. Sigara gibi içilebilmekle beraber, tütüne veya nargileye eklenerek de içilmektedir. Crack, isim olarak karışım hazırlanma sırasında ısıtıldığında ortaya çıkan sestene gelmektedir. Kesme şeker görünümünde olduğu için ülkemizde taş veya kaya olarak da bilinmektedir. Bunun yanında toz veya sıvı hale getirilebilir. Nabızda yükselme, vücutta ısı artışı, titreme ve göz bebeklerinde büyüme gibi etkileri olmaktadır (Kalyoncu, 2012, s. 177-179). Bağımlılık yapıcı maddelerin ortak özelliği olduğu üzere beynin kimyasal yapısını bozduğu için kullanıcılarda canlı ama bir o kadar sinirli bir ruh hali meydana getirmektedir. Uykusuzluk ve iştahsızlık sebep olduğu problemlerden ikisidir.

2.2.Sentetik Uyarıcılar

Merkezi sinir sistemini uyararak sentetik uyarıcılar genel olarak tıbbi amaçla üretilen maddelerdir. Bu grupta üç başlıkta kategoriye ayırdığımız amfetaminler, captagon ve ecstasy detaylı bir şekilde açıklanacaktır:

Ψ **Amfetaminler:** Türkiye’de yasal olarak bulunmayan bu uyarıcı madde çoğunlukla hız (*speed*) adıyla anılmakta ve tıbbi alanda doktorlar aracılığıyla reçete ettirilmektedir (Kalyoncu, 2012, s. 177). Amfetamin, insan bedeninin salgıladığı adrenaline benzer şekilde etki eden sentetik maddelere denir. Vücut adrenalini ürettiği zaman dikkat yeteneği artar, kan şekeri düzeyi artış gösterir, nefes alıp verme hızı sıklaşır ve çarpıntı meydana gelir; bununla beraber zehirlenme durumlarında baş dönmesi, terleme, tansiyon gibi vücut dengesini bozucu etkileriyle epilepsi benzeri nöbetler görülebilir (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 210-211). Amfetamin maddesi de bireye adrenalindeki benzer etkiler uyandırır. Uyarıcı etkiye sahip olduğu için sporcular doping amaçlı kullanabilmektedir. Bağımlı bireyler ağızdan ve damar yolundan alabilmektedir. Fizyolojik bağımlılıktan çok psikolojik bağımlılık oluştururlar. İlk başlarda biliş ve vücut fonksiyonlarını kullanıma yardım ettiği hissi uyandırır da bağımlılık yapıcı etkisi vücudun dengesini bozmaktadır. Amfetamin madde grubundan metamfetamin ise sigara gibi içilebilen veya damar yoluyla enjekte edilen crack olarak adlandırılan toz haliyle ya da ice olarak adlandırılan buz

berrak kristal formlarda bulunan kuvvetli bir maddedir (Kalyoncu, 2012, s. 177).

Ψ *Captagon*: Kokain hidroklorid bileşiminin sodyum bikarbonat veya amonyuma su eklenerek elde edilen maddedir. Amfetamin ilaç grubunda olmakla beraber kokainin çok etkili bir türevidir. Kan basıncını yükseltmemekte ve bu yüzden hiperaktivite tedavisinde kullanılmaktadır. Almanya'da yasal yollarla üretilen bu madde tıbbi ilaç malzemesi olarak kullanılırken, kullanım amacı suiistimal edildiğinden dolayı üretimi durdurulmuştur (Yılmaz, 2015, s. 20). Buna ek olarak gayrimeşru şekilde üretimi ve tüketimi -*özellikle Ortadoğu'da*- devam etmektedir.

Ψ *Ecstasy*: Merkezi sinir sistemini uyarıcı bir diğer amfetamin türü olan ecstasy, tablet, sıvı veya toz olarak imal edilmektedir. 20. yüzyılın ilk on yılından sonra çeşitli sineği gibi böceklerin insanları sokmasıyla uyku hali yaratan durumu ortadan kaldırmak için imal edilen bu madde, uyuşturucu özelliğiyle ilk defa 1985 senesinde Hollanda'da raporlanmıştır. Kullanımı 80'li yıllarda müzik-ev kültürü geliştiren gençler arasında yaygınlaşmıştır (Ögel ve Çorapçıoğlu, 2003). Vücuda alındıktan sonra 20 ila 60 dakika arasında etkini gösterir. Bunun yanında etkileri amfetamine benzerken halüsinojik maddelere de benzemektedir (Ögel, 2009). Gençler arasında yaygın kullanılan maddelerden

olduğu bilinmektedir. Kullanan bireylerin bilişsel süreçlerini alt üst ederek gerçekleri farklı algılamalarına sebep olan bir madde türüdür.

3.Hayal Gösterenler (Halüsinojenler)

Bireylerin sanrı görmesine neden olan maddelere halüsinojen denmektedir. Bu maddeler, gerçekle ilişkinin kesilmesi ve bilincin genişlemesine sebep olmaktadır (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 216). Bu başlık altında halüsinojenler iki kategoride incelenmiştir. İlk kategori doğal halüsinojenler varken, ikinci kategoride sentetik halüsinojenler ve LSD maddeler vardır.

3.1.Doğal Halüsinojenler

İlk olarak ele alınacak başlık doğal halüsinojenler olmakla beraber, bunlar esrar ve meskalin başlıklarında açıklanmıştır. Bu maddeler uzun süre etki altında bırakırlar ve bireyde yer ve zaman algısını ortadan kaldırırlar.

Ψ *Esrar*: Senelik olarak hasat alınan bir bitkidir. Hint kenevir bitkisinin (*Cannabis Stavia/hemplant*) kurumuş çiçek ve yapraklarına *esrar otu* denmektedir (Kalyoncu, 2012, s. 172). Hint keneviri bitkisinin psikoaktif iskelet maddesi, *Delta 9 Tetra Hydro Cannabinol*'dur (Özden, 2004). Bu maddeye *THC* denmektedir. THC maddesi sinir hücrelerinde büyük hasarlar oluşturuocu özelliğe sahiptir. Esrar maddesi, yabancı

literatürde de yapılan çalışmalara bakıldığında üzerinde en fazla çalışma yapılmış olan bağımlılık yapıcı maddelerdendir. İstatistikler de göstermektedir ki (EMCDDA, 2020) esrar, Dünya üzerinde en fazla üretilen, en fazla kaçakçılığı yapılan ve bu paralelde en çok kullanılan uyuşturucu maddedir. Diğer maddelere nazaran fiyat olarak ucuz olması ve hemen her iklimde yetişme özelliğinden dolayı kullanım ağı geniştir. Esrar kullanımı sonrası görülen en bilindik etkiler; ağız kuruluğu, açlık, çarpıntı ve göz bebeğinin aşırı kızarmasıdır. Bunun yanında uzun süreli kullanımlarda erkeklerde sperm sayısı azalması ve kadınlarda kısırlık görülebilmektedir. Toplumda esrara karşı gelişen algı, bitkisel olmasından dolayı diğer maddelere nazaran etkisinin tütüne benzediği yönündedir. Fakat düzenli kullanımı durumunda tütünden çok daha etkili tolerans geliştirici özelliği ortaya çıkmaktadır. Kan, damar, kalp ve solunum gibi birçok hastalığın en önemli habercisidir. Esrar bağımlılığı üzerine yapılan çeşitli araştırmalar bu maddenin hastalıklarla olan ilişkisine dikkat çekmektedir. Andreasson ve arkadaşlarının (1987) 15 yıllık takipleri sonucunda yaptıkları araştırmada esrar kullanımı ile bireylerde şizofreni hastalığının gelişimi arasında bağlantı saptamaya çalışmışlardır. Buna göre 18 yaşına gelene kadar esrar kullanan bireylerin, kullanmayanlara göre şizofreni hastalığı geçirme oranlarının 2.4 oranında daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Esrarın maddeler arasında bir diğer önemli özelliği de *geçiş madde* olmasıdır. Sokakta

deneyimlenen uyuşturucu maddeler eğer bir sıraya göre akış gösterirse öncelikle tütün kullanımı ile başlayan birey, sigarasına biraz esrar otu karıştırarak esrara geçiş yapar. Esrardan sonraki durağı geliştirdiği bağımlılık toleransını tatmin edici bir diğer madde olmaktadır. Ögel ve Tamar (1996) çalışmalarında esrarın bir geçiş görevi olduğunu belirtmişlerdir.

Ψ *Meskalin*: Orta ve Güneybatı Amerika'da yetişen kaktüsçiller ailesinin üyesi olan peyote kaktüsünün birkaç kullanımdan sonra bağımlılık yapıcı etkisi gözlenmiştir. Türkiye'de yetişmemektedir. Toz, sıvı veya kapsül şeklinde bulunmaktadır. Ender olarak damar yoluyla kullanılmakla beraber sıvı içeceklere karıştırılarak alınabilmektedir. Çoğunlukla ağızda çiğnenerek alınmaktadır.

3.2.Sentetik Halüsinojenler ve LSD

Buraya kadar listelenen maddelere ek olarak birçok madde sıralanabilir fakat belli başlı olarak anlatılan bu maddeler bağımlılık yapıcı maddeler tablosunu vermektedir. Son olarak sentetik hayal gösterenler ve LSD başlığı altında en etkili halüsinojenik maddelerden LSD'nin etkileri belirtilmektedir. Birçok etkisinin yanında başlıca etkisi bireyi, hayal dünyasında yaşatmak ve bireyi zaman-mekân açısından bulanıklığa götürmesidir. Bu nedenle bu madde grubu oldukça ölümcül sonuçlar doğurabilmektedir.

LSD maddesi, bu noktada en etkili hayal gösterici ve algı bulanıklaştırıcı madde olma özelliği taşımaktadır. Bu madde haricinde 19 farklı LSD çeşidi imal edilmektedir. Etkileri önceden kestirilmemekle birlikte, kullanıcı bireylerde mevhum etkiler bırakarak sanrı görmelerine sebep olabilmektedir (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 53). Türkiye’de kullanımı yaygın değildir. Son olarak sentetik maddeler içerisinde kannabinoidler grubundan olanlardan biri bonzai iken bir diğeri ise Jamaika’dır. Esrarın muadili olarak bilinen bu maddeler ciddi olumsuz sonuç doğuran sentetiklerdir ve üretimleri yasaklanmıştır.

4.Uçucu Maddeler

Uyuşturucu maddelerin arasında sıralanmayan fakat amacı dışında kullanılması durumunda bağımlılık yapıcı etkisiyle ciddi sağlık sorunlarına neden olan uçucu maddeler ölüme bile yol açmaktadır. Piyasada kolaylıkla bulunabilen uçucu maddelerin kullanım tarihi ilkel topluluklara kadar uzanmaktadır (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 221). Çakmak (*gazı*), kolonya, saç spreyi, yapıştırıcı maddeler, sprey boya, tiner, benzin vb. maddeler bu grubun üyeleridir. İçerisinde birçok kimyasal içermesi ve keskin kokusu bu gazların özelliğidir. İlk kullanım amaçları ve alanları bağımlılık gayesi gütmemesinden dolayı herkesin ulaşabileceği maddelerdir. Kolay elde edilmesi kullanım yaşını düşürmektedir. Tarhan ve Nurmedov (2015)’a göre; 12-17 yaş arası dönemde sokak çocukları tarafından fazlaca kullanılmaktadır. Öfori durumu,

cinsel istek, hayal görme gibi etkileri vardır. Çeşitli yöntemlerle kullanılabilir. Kullanıcının muhakeme yeteneği bozulur, peltek konuşma, birden fazla görme ve titreme gibi problemler ortaya çıkarır. Uzun süreli kullanımlarda beyin hasarı, organ yetmezliği, kalp ritmi bozukluğu ve felç gibi sağlık sorunları doğurmaktadır.

Bu çalışmada değinilmeyen başka bağımlılık yapan maddeler de bulunmaktadır. Ancak bütün maddelere değinmek sınırları olan bu çalışma için mümkün değildir. Çalışmaya dâhil edilen maddeler günümüzde kullanım alanı azımsanmayacak derecede olan uyuşturucu maddelerdir. Kullanım oranı gün geçtikçe artış gösteren maddeler başta kullanan birey olmak üzere toplumun birçok kurumunu tehdit etmektedir. Bu başlık altında bağımlılık oluşturan maddeler ruhsal ve fiziksel yönlerden açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında bağımlılığın toplumsal etkenleri unutulmamalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNLÜK YAŞAMIN TEORİSİ



Çalışmanın teorik çerçevesini Kanadalı sosyolog Erving Goffman'ın *Dramaturji* (1959) adlı kuramı belirlemektedir. Kullanılan kuramsal kavramlar bu başlık altında açıklanmıştır. Kavramsal pencereye, çalışmanın teorik dayanağı Erving Goffman'ı yakından tanıyarak başlamak uygun olacaktır. Dramaturji, çalışma için bireylerin bütün düşüncelerini sergilediği alan olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu kurama göre birey esasen her an tiyatro sahnesindedir. Dramaturji kuramına ek olarak, çalışmada saptanan saha sonuçlarını da tamamlaması açısından bazı yardımcı teorilere değinilmiştir. Howard Becker'in *Hariciler* (1963) üzerinden inşa ettiği sosyolojisi bu bağlamda Goffman'ın *Damga'sını* (1963) anlamak için önemlidir. Tamamlayıcı özelliğe sahip olduğu düşünülerek bu kuram da Damga'ya ek olarak çalışmaya eklenmiştir.

İnsanın kendisi gibi diğer bir insanla olan etkileşim mekânı, aynı doğal ortamlardaki yüz yüze etkileşimi gibi incelenmesine henüz yerinde bir isimlendirme yapılamamıştır. Fakat bu sahanın bir ismi olmasa bile tanımlanabilecek bir sahadır. Bu saha şu şekilde açıklanabilir: *Başkalarıyla bir arada olduğumuz esnada ve bir arada olmamız vesilesiyle meydana gelen olaylar bütünü* (Goffman, 2019a, s. 9). Goffman'ın sözünü ettiği sahada yapılacak çalışmanın bu alt bölümünde madde bağımlısı bireylerin gündelik yaşamı ve damgalanma pratikleri Goffman'ın sosyoloji kavramlarıyla çözümlenmiştir.

1.Erving Goffman ve Sosyoloji Anlayışı

Sosyoloji ilk çıktığı zamandan bu yana yapı-fail etkileşimi tartışmaları yaşanmaktadır. Bu tartışma birçok kuramsal zeminin oluşmasını sağlamıştır. Temel ilkelerini Emile Durkheim'ın oluşturduğu yapı merkezli *Yapısal İşlevselcilik*, Karl Marx'ın Hegel diyalektiğini pratiğe dönüştürdüğü *Çatışma*, Max Weber'in bireyi öncelediği *İnşacılık* kuramları bu alanın yapıtaşlarını oluşturur. Sosyoloji bu kuramsal tartışmalar üzerinden bir tekâmül sağlamıştır.

İlk sosyolojik gelişmelerin kaynağı olan Avrupa, kuşkusuz toplumsal dönüşümlerin sonucunda bu fikirsel dönüşümleri yaşamıştır. Talcott Parsons ile Amerika'ya giren sosyoloji, Weber'in 1905 yılında yazdığı *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (*Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*) eserinin İngilizceye çevrilmesiyle yapı-fail tartışmalarının yeni merkezlerinden biri olmuştur. Amerika'da Parsons ve öğrencisi Robert Merton yapısal işlevselciliğin temsilcileri ve geliştiricileri olmuşlardır. Chicago Okulu olarak bilinen Amerika merkezli ekol 1920-30 arasında etkin sosyolojik çalışmalar yürütmüşlerdir. *Sembolik Etkileşim*, psikolojik gelenekten doğmuş bir Amerikan sosyoloji ekolüdür (Poloma, 2010, s. 221). Gelişme içerikli bu *oluş* hali normal olarak toplumsal kavram çerçevesini de belirleyecektir. Bu teorik yaklaşımda her şey sembollerden ibarettir. Sembolleri de oluşturan insan zihnidir. İncelenen temel gerçek, sembollerin toplumsal gerçekliğidir. Bu noktada kuramın kendini önemle

ayırıldığı kısım davranışçı kuramdır. Çünkü hayvanlar kendi içlerinde bir sembol sistemiyle varlıklarını devam ettirmezler, salt etki-tepkiyle ilişkilerini sürdürürler. Semboller daima bireyin müdahalesi ile yoruma uğrar ve yorum doğrultusunda pratiğe dökülür (Gökulu, 2019, s. 177). Aynı kıtanın düşünürü olan Erving Goffman da Ünsaldı (2019, s. 13)'nın tabiriyle, *Chicago Ekolü* olarak adlandırılan geleneğin ilk sıralarda anılan temsilcilerinden biridir.

Amerikan sosyoloji ekolünün önemli isimlerinden Kanadalı sosyolog Erving Goffman 1922 senesinde Manville'de dünyaya gelmiştir. Sırasıyla Ontario Üniversitesi (1945), Chicago Üniversitesi (1953), Berkeley Üniversitesi (1958-68) ve Philadelphia Üniversitesi'nde (1968) bulunmuştur. Chicago'da doktora yapmış, doktora tezini bitirdikten sonra Berkeley, California Üniversitesi'nde eski hocası Herbert Blumer'in yanına gitmiş ve bu üniversitede 1969 yılına kadar ders vermiştir. Buradan sonra Pennsylvania Üniversitesi'nde *Benjamin Franklin Antropoloji ve Sosyoloji Profesörü* olarak hayatını kaybettiği 1982 yılına kadar ders vermeye devam etmiştir (Wallace ve Wolf, 2015, 316). Bunlara ek olarak başka üniversitelerde de çalışmalarda bulunmuştur. Goffman, beslendiği, beslediği ve nihayetinde muğlak gördüğü *Sembolik Etkileşim*'in farklı bir bakış açısıyla diyalektiğini kurduğu bir kuram geliştirmiştir. Bu kuram *Dramaturji*'dir. Goffman'ın incelediği konuların önemi, toplumun daha çok aksayan veya

aksattırılan kesimlerini ve bu kesimlerin damgalanma süreçlerini ele almasından gelmektedir.

Goffman Sosyolojisi mütemediyen hareket halindedir. Gündelik yaşam ve teknik arası gidiş gelişler çok daha hızlıdır. Gündelik yaşantının davranış kalıplarını irdeler, anlamaya çalışır. Bu sosyoloji toplumda görülmeyenin, dile getirilmeyenin sosyolojisini yapar. Aşağılık, utanma, sıkıntı, bilinç, anormallik, yersiz davranışlar, skandallar, ruhsal bozukluklar, Goffman'ın ele aldığı konulardır. Etkileşimin özerk bir sosyal organizasyon olarak üretilme biçimlerini ortaya koyar (Cuff vd. 2015, s. 153- 160) Bireyin toplumdaki baskı mekanizmalarına, toplumsal kalıplara verdiği tepkileri ve buralardan etkilenme süreçlerini inceler.

Meslek hayatının önemli kısmını toplumda baskıya maruz kalmış ve dezavantajlı kişilerin üzerinde çalışarak geçiren Goffman, toplumda önemli belirlenimciliği olan yetki sahibi insanların statülerinden faydalanarak düzenlemeler oluşturmalarına toplumbilimcilerin odaklanmasını önemli bulmuştur (Wallace ve Wolf, 2015, s. 331). Sözü ettiği bu güç ilişkisini eleştirmiştir. Esasen dikkat çektiği nokta bir iktidar ilişkisinin sonucunda oluşan güçlü-zayıf derinliğidir. Aslında bu çabayla beraber mikro ve makro ilişki arasında bir bağ oluşturmayı amaçlamıştır.

Goffman, kuramını oluştururken İngiliz şair ve oyun yazarı Shakespeare'den etkilenmiştir. Shakespeare'ın pastoral komedyası *Size Nasıl Geliyorsa* eserinde geçen bu cümler Dramaturji'nin temellerini anlamak için önemlidir (Shakespeare, 2016, s. 65):

*“Tümüyle bir sahnedir yaşam.
Erkeklerle kadınlarsa, hepsi birer oyuncu.
Biri çıkar, öteki girer ve her biri;
Kendine düşen sürede, pek çok rol oynar.”*

Dünyanın bir tiyatro sahnesi olduğu fikri, Goffman için yüz yüze etkileşimin cevaplarını içinde barındırmaktaydı. Sanatın kavramlarıyla sosyolojisini inşa eden Goffman, gündelik hayatın sosyolojisini teknik ve pratik arasında gidip gelen dinamik bir yapıda konumlandırmıştır. Birçok kaynakta Sembolik Etkileşim sınıfında anılan Goffman'ın, bu kuram içerisinde değerlendirilmesinin en önemli sebebi, *benlik* kavramını en az Mead kadar kullanmış olmasıdır. Benlik esasen kişinin toplumsal etkileşiminin başladığı çekirdeği oluşturur. Çünkü birey kendini (*beni*) kabul ederse aslında ötekini (*seni*) de kabul etmiş olacaktır. Çünkü insan, Sembolik Etkileşim'de belirtildiği gibi hayvanlardan farklı olarak içgüdüsel değil, sembollerle yaşar. Sembolleri oluşturabilmesi için toplumsal etkileşimin içerisinde bulunması kaçınılmazdır (Wallace ve Wolf, 2015; Poloma, 2010).

Benlik kavramı üzerinde dururken Goffman, benliği iki şekilde ele alır. İlk olarak normatif olarak tanımlayabileceğimiz resmi benlik, bireyin toplumda algılandığı halini ifade eder. Birey esasen maskelidir. Bulunduğu her konuma uygun maske vardır çünkü bulunduğu duruma uygun olarak toplumda maskesi hazırdır. İkinci benlik bireyin içinde olan, bireyin kendisinin izlenim yarattığı benliktir. Bu benlik doğaçlamadır, düşünmeden ruh haline göre hareket eder. Goffman'a göre bu iki benlik sürekli bir üstün gelme savaşındadır. Her benlik kendi hareket alanını genişletmeye çalışır (Waters, 2008, s. 54). Bu nedenle yapı-fail tartışmalarında kesin bir kutup olmaktan ziyade etkileşimin *ele gelmezliğini* bilmeyi gerektiren bir kuram geliştirmiştir. Poloma (2010, s. 202), Goffman'ı *natüralizm ile aşırı hümanizm arasında* bir yerde görmektedir. Hocası Blumer gibi, Goffman da en fazla Mead'den etkilenmiştir. Bu durum daha sonra yazacağı eserlerin dinamiğini oluşturan *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (*The Presentation of Self in Everyday Life*, 1959) eserinde *ben* üzerine odaklanmasında görölmektedir. Bir Meadci gibi insanları zeki ve faal varlıklar olarak ele alır (Wallace ve Wolf, 2015, s. 317). Bir sonraki başlık olan *Dramaturji* alt başlığında bu esere daha geniş yer verilecektir. Goffman'ın yazdığı eserlerin her biri Dramaturji kuramının temellerini sağlamlaştırmak üzere yazılmış gibidir. Burada Goffman'ın eserlerine değinilerek Dramaturji'nin anlaşılmasını kolaylaştırmak amaçlanmıştır.

Tımarhaneler (Asylums, 1961) eserinde, akıl hastalarının tutulduğu bir kurumda yapmış olduğu gözlemleri ele almaktadır. Akıl hastanesinde yatan hastaların gerçekten *deli* mi yoksa baskı sonucu zorla deli olmaları istendiği için mi böyle davrandıkları üzerinde durmuştur. Bireylere damga vurulduğu için böyle davranıyor olabilirler miydi? Bu eserde özellikle toplumun dinamiği olarak kabul edilen kurumların bireyleri baskıdan sıyrılmış özgür ve uygar bir varlık olarak görmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğine dikkat çeker. İnsanları gözetim altında tutan kurumlar (*tımarhaneler, hapishaneler, barınaklar, çilehaneler*) kişilerin benliklerinin törpülemekte ve kişiye nasıl davranması gerektiğiyle ilgili hazır kalıplar sunmaktadır. Goffman'ın şu ifadeleri önemlidir (Goffman, 2016, s. 329- 330):

“Bir kişinin kendisinden bir şeyi kurumun pençesinden koruma pratiği, akıl hastanelerinde ve hapishanelerde çok görünürdür ama daha az zorlayıcı ve total olan kurumlarda da bu pratiğe rastlanabilir. Ben bu mesafe koyma iradesinin, tesadüfi bir savunma mekanizmasından ziyade benliği oluşturan temel bir unsur olduğunu düşünüyorum”.

Goffman, çalışmalarında genellikle sembolik etkileşimcilerin kullandığı çeşitli yöntemleri bir arada kullanmıştır. Bunlar vaka çalışmalarından ortaya çıkan verilerle tamamlanan katılımcı gözlemler, mektuplar, otobiyografiler, gazete makaleleri ve ilanları olarak sıralanabilir (Wallace ve Wolf, 2015, s. 318). *Tımarhaneler* (Goffman, 1961, s.

47) eserindeki yöntemini *benliğin yazgısını ele alan sembolik etkileşim çerçevesi* olarak tanımlamaktadır.

1961'de yayınladığı bir diğer çalışması olan *Karşılaşmalar: Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma* (*Encounters: Two Studies in The Sociology of Interaction*) etkileşim sosyolojisi bağlamında, Goffman'ı perspektifle ele alınmıştır. Damga (Stigma, 1963) eseri ise normal-dışı kabul edilenlerin, toplumdaki bozulmuş kimliklere sahip olan veya toplum tarafından öyle kabul edilenlerin toplum içinde var olma stratejilerini ortaya koyduğu çalışmadır (Slattery, 2018, s. 189).

Meadci etkilerle beraber Goffman'ın ilk eserlerinde Durkheimci bakış açısını da görmekteyiz. *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler* (*Interaction Ritual Essays on Face-to-Face Behavior*, 1967) adlı eserinde tamamen Durkheim'in din sosyolojisi çalışmasından etkilendiği söylenebilir. Durkheim'in *Dini Hayatın İlk Biçimleri* (*The Elementary Forms of Religious Life*) eseri, Goffman'ı *büyülemiştir* (Wallace ve Wolf, 2015, s. 318). Gündelik hayatın yaşayışlarında söz konusu olan etkinliklerdeki (toplantılar, yürüyüşler, çalışma hayatı, ev hayatı, kavgalar, susuşlar gibi) törensel uygulamaları tartışır. Goffman, araştırma yaptığı sahanın henüz bir adımın olmadığını daha kitabın ilk sayfasında belirtir. Bizim dışımızda bir arada olduğumuz insanlarla bizi bir araya getiren süreç bu sahayı tanımlayabilir. Bu süreci iyi gözlemleyebilmek yaptığımız sosyolojiyi ifade etmektir.

Kişilerin, beraber oldukları süreçte davranışları, bakışları, mimik ve jestleri bizim gözleyeceğimiz davranış kaynaklarıdır. Daha önce dile getirildiği üzere, ilk eserlerinde Durkheimci etki görülmekle beraber, Goffman'da bu durum ilk eserlerinin özellikleri olarak kalmıştır. Wallace ve Wolf'a (2015, s. 319) göre, onun etkileşim şekillerine olan ilgisi ve yüz yüze etkileşim izahlarında, sosyolojik kavramları ayrıntılarıyla ele almaktaki becerisi Georg Simmel'i hatırlatmaktadır.

Stratejik Etkileşim (*Strategic Interaction*, 1969) eserinde daha önce yazmış olduğu diğer eserlerinde olduğu gibi günlük yaşamdaki insan etkileşimlerinin dramaturji ekseninde pratiğini ortaya çıkarmaktadır.

Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet (*Gender Advertisements*, 1976) eserinde 500 magazin reklamını örnek alarak bu resimler aracılığıyla verilmeye çalışılan mesajları çözümlenmeye çalışır. Cinsiyet üzerinde duran Goffman'ın bu eserinde, yaratılan alguların bireyleri cinsiyet açısından toplumsal konumlara yerleştirdiği sosyo-kültürel etkenler incelenmiştir. *Cinsiyetler Arası Düzenleme* (*The Arrangement Between Sexes*, 1977) makalesinde, kadın ve erkek cinsiyetleri arasında önemli analizler yapar. Bu makalesinde, kadının kültürel olarak yaygınlaşmış biyolojik sınırlamayla çocuk emzirme arasında ilişkinin bulunduğu iddiasındadır. Bundan dolayı ev ile ilgili bir işin hangi sebepten olursa olsun bir erkek tarafından yapılması anormal algılanırken, evin uzağında olan

işler ise kadın için uygunsuz tanımlanmıştır (Goffman, 1977, s. 313). Goffman, kadınların giyim ve tavır ile ilgili algılarının toplum standartlarında, erkeklere oranla daha katı bir durumda olduğunu belirtir. Bir kadının kamu karşısında *düzgün olmayan* bir elbiseyle çıkması onun toplum karşısında hafif meşrep ve ahlak yoksunu olarak algılanmasına sebep olabilmektedir (Wallace ve Wolf, 2015, s. 320). Bu noktadan hareketle çok önemli bir tespitte bulunur. Marx'tan farklı düşünen Goffman'a göre *halkların afyonu din değil cinsiyettir* (Goffman, 1977, s. 315).

Etkileşim Sırası (The Interaction Order, 1983)

ölümünden sonra yayınlanmıştır. 1982 yılında hayatını kaybeden Goffman, American Sociological Association başkanı olarak Eylül ayında yapılacak yıllık toplantı için konuşmasını hazırlamış olmasına karşın ömrü bu konuşmayı yapmaya yetmemiştir. Söz konusu konuşma metninden elde edilen bu son çalışması bütün hayatını özetler niteliktedir. Goffman'ın yapmış olduğu girişim, etkileşim düzeninin tek başına bağımsız olarak ele alınmasıdır. Goffman burada etkileşim düzeninin mikrodan makroya varıncaya kadar temel birimleri ile tekrar eden yapı ve süreçlerini şu şekilde özetler (Wallace ve Wolf, 2015, s. 328):

- Ⓔ Kişiler tek-çift, sıralar, kuyruklar halinde
- Ⓔ Temaslar, fiziksel olarak buluşarak, telefonlaşarak, mektuplaşarak

- ☒ Karşılaşmalar, insanların bilinçli olarak paylaştıkları, birbirlerine bağlı olan girişimlerde
- ☒ Sahne gösterileri, seyircili oyunlar
- ☒ Kutlama ile ilgili toplumsal gereklilikler, ortak olarak takdir gören bir oluşumun aracılığıyla bir araya gelmeleri

2.Dramaturji: Gündelik Hayatın Kuramsallaşması

Çalışmada ilk başvurulanan kuramsal yaklaşım Erving Goffman'ın geliştirdiği *Dramaturji*'dir. Goffman'ın ilk yapıtı olan *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* daha önce de belirtildiği gibi Meadci etkinin hissedildiği ve Dramaturji kurallarının belirlendiği eser olma özelliğine sahiptir. Yapısal koşullar kuşkusuz insan ilişkilerini açıklamada geçerlidir, fakat yeterli olamamaktadır. Goffman, her türlü insan etkinliklerinin geliştiği günlük yaşamın kendisine *tiyatro sahnesi* demektedir. Kişilerin başkaları üzerinde izlenim bıraktığından bahsederken bu izlenimleri iki farklı bakış açısıyla ele alır: Birincisi verdiği izlenimken, ikincisi çevreye yaydığı izlenimdir. Bu izlenimler iletişimin kandırıcı ve rol yapıcı yönlerini içerir. İlkinde birey kendisini tanıtmak istediği gibi tanıtır ve iletişimi başlatır, aslında bu aldatmayı içerir. İkincisinde bireyin yaptıklarıyla insanların çıkarımlarını ifade eder ve bu da rol yapmayı içerir. Goffman'a göre insan yaşamını sürdürebilmek için totalde tecrübelerinden yardım almaktadır (Goffman, 2014, s. 17). Kişi tecrübeleriyle hareket etmeyi önemser fakat bu her zaman öyle

olmayabilir. Bazen farkına varmadan izlenim oluşturabilir ve her şey kendiliğinden gelişebilir. Daha önce dile getirildiği üzere, *Dramaturji* adını verdiği kuramı oluştururken Shakespeare'in etkisi yadsınmaz. Daha önsözde belirttiği *bu yazı bir tiyatro oyunuyla aynı bakış açısına sahiptir; buradan çıkarılan ilkeler ise dramaturjik ilkelerdir* (Goffman, 2014, s. 13) ifadesi önemlidir. Cümlelerin devamında niyetinin bir sosyolojik el kitabı çıkarmak olduğunu belirten Goffman'a göre, toplumun hangi hiyerarşik örüntüsünde olursak olalım bu kitap her alan için sosyolojik bir işleve sahip olacaktır.

Aynı bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi bireyler performans sergilerler, bir vitrin söz konusudur ve belirli setler vardır. Görünüş ve gerçekliğin farkını ayırt etmek güçtür. Tiyatro sahnesinde olduğumuza göre, sahnenin en önemli parçalarından birisi takımdır ve takım etkileşim için şarttır. Sahnede olduğumuz için elbette bir de sahnenin arkasında olmamızı gerektirecek performans hazırlığı sürecimiz vardır. Doğal olarak bir diğer kavram ise bölgeler ve bölgesel davranışlar olacaktır. Etkileşim durumunda olunan sahnede *ayrık rollerde* oynayan insanlar da olacaktır. Sahnenin önemli kuralları vardır. Bunlar; dramaturjik sadakat, dramaturjik disiplin ve dramaturjik tedbirdir.

Dramaturjiyi anlamak için benlik kavramını kuramın merkezine almalıyız. Benlik sahnede performansını sergileyen bireyden koltuklarında oyunu izleyen izleyiciye kadar bir

kılavuz görevindedir. Benlik hem eylem sahibini hem de bu eyleme şahit olan bireyi ifade eder. Çünkü bu etkileşimi oluşturan temel gerçek benliktir. Benlik, sahnedeki etkileşimin karakterini belirlediğinden ve hiçbir şeyin önceden garantisi olmadığından dolayı performans esnasında aksaklıklarla karşılaşabilir. Goffman'ın sözünü ettiği dramaturji bu aksaklıklara engel olma süreçlerini kapsar (Ritzer ve Stepnisky, 2015, s. 120). Benlik hâlihazırda o an oynanan oyunda bireyin kim olduğuna ilişkin kendini tanımladığı durumdur. Benlik tıpkı Goffman'ın sosyoloji anlayışı gibi bir oluş halindedir. Sahnede yaşanan durumlara göre şekil alma özelliğine sahiptir. Benliğin sürekli bir oluş halinde olmasının temel nedeni oynanan oyunun inandırıcılık kazanmasıyla alakalıdır. Çünkü performans ne kadar inandırıcı olursa oyun o kadar başarılı olacaktır. Bahsettiğimiz yönüyle benlik, birinci bölümde tanımladığımız resmi benliğe işaret etmektedir. Birey toplumsal etkileşim sürecinde inandırıcı bir rolde bulunup kendini kabul ettirmelidir. Kabul ettirme sürecinde izleyiciler tarafından baskı altındadır ve bundan dolayı tam olarak kendi benliğini ortaya koyamayacaktır.

Benliğin ifade edilmesinin ardından dramaturjinin önemli kavramları açıklanacaktır. Bu kavramların ardından eyleyenin kavramları hangi şekillerde günlük hayatta kullandığına yani etkileşim ritüellerine değinilecektir. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Ψ **Performans:** Tiyatro oyununda oynayan oyuncuların sergiledikleri rolleri ifade ettiği gibi dramaturjide sahnede olan kişinin gözlemciler karşısında sergilediği ve gözlemciler üzerinde tesir bırakan faaliyetler bütününe ifade eder. Oyunun gerçekleşmesi için performansın sergilenmesi gerekmektedir. Kişi kendi performansına inanabilir veya tam tersi olarak inanmadan da oynayabilir. Burada akla Philip Zimbardo'nun *Stanford Hapishane Deneyi* (Zimbardo vd., 1971) gelir. 14 Ağustos 1971'de 24 lisans öğrencisiyle yapılan deneyde üniversitenin alt katına iyi bir dekorla hapishane görüntüsü verilmiştir. Deneklerin bir kısmı gardiyan diğer bir kısmı mahkûm olarak performans sergilemeleri için roller verilmiştir. Daha ikinci günden iki mahkûm deneyden kendi rızalarıyla ayrılırken; deney 20 Ağustos 1971'de Zimbardo tarafından sona erdirilmiştir. Çıkan sonuçlarda gardiyanların üçte ikisinde sadist eğilimlere rastlanmış, mahkûmlarda buldukları konuma ayak uydurmuşlardır.

Ψ **Rutin:** Önceden belirlenen eylem kalıplarıdır. Eyleyen sahneye çıkmadan önce kendini performansına hazırlamıştır. Hazırlanan bu fiiller, rutin olarak ifade edilir. Bu çalışma özelinde katılımcılar madde kullanırken, temin etmeye giderken veya toplum içinde normal gibi davranmaya çalışırken ve hatta araştırmacının sorularını yanıtlarken bile hep bir rutin geliştirmektedir.

- Ψ **Vitrin:** Oyun esnasında performans kadar dekor, ışıklar, kıyafetler, hiyerarşi de önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu bu ekstra donanımlar vitrindir. Burada birey hakkında bilgi veren cinsiyet, ırk, kilo, boy ve imaj kişisel vitrini oluşturur. Bu çalışmada katılımcıların demografik özellikleri vitrine karşılık gelebilir.
- Ψ **Set:** Vitrinin görsel kısmını ifade eder. Mobilya, ışık, araba, vs. *am* destekleyecek her şey olabilir. **Bir set genelde olduğu yerde (coğrafi anlamda) durur** (Goffman, 2014, s. 33).
- Ψ **Tutum:** Eyleyenin mevcut oyunda oynamayı beklediği role ilişkin fikir sunan uyarıcıyı ifade eder. Tutum, çelişkili durumu anormal karşılar. Örneğin, erkeksi davranışta bulunan bir kadın oyunun dezavantajlısı olarak görülür. Toplumsal kabuller bu noktada çok önemlidir. Mevcut çalışma üzerinden örnek olarak, madde bağımlısı kadınların kendilerini açığa çıkarmaması toplumsal baskıların sonucunda geliştirilen bireysel tutumdur.
- Ψ **Takım:** Performans, aslında etkileşim içerisinde sadece bir kısmı ifade eder. Asıl önemli olan tek tek performansları bir araya getiren takım performansıdır. Madde bağımlılarının birbirlerini ele vermemesi çalışma üzerinden bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Ψ *Bölgeler/Bölgesel Davranışlar:* Dramaturjinin önemli kavramları olan sahne önü ve sahne arkasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin bir çağrı operatöründe çalışan müşteri temsilcisinin işini yaparken muhakkak kibar olması beklenirken; sahne arkasında veya vitrin arkasında kişinin kibarlığı bizi ilgilendirmeyebilir. Çalışmada yer alan katılımcıların bütün ifadeleri bölgesel davranışların ifadesidir.

Ψ *Ayrıksı Roller:* Bir takımın sırlarına sahip olan kişilerin tehlikesiyle ilgilidir. Takımın bilinmemesi gereken bilgisi, bilmemesi gereken biri tarafından bilinirse bu takımın başarısını olumsuz etkiler. Polisin hangi kişinin madde bağımlısı olduğunu bilmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Ψ *Karakter Dışı İletişim:* Kabaca dedikodu olarak tanımlayabileceğimiz bu kavram eyleyenin iki türlü oynamasını ifade eder. Örneğin, sınıfta başkanlık yapan öğrencinin konuşan arkadaşını gayet kibar uyardıktan sonra gidip arkadaşlarına bu durumu anlatırken, konuşan arkadaşının arkasından küfürlü konuşması karakter dışı iletişime girmektedir. Madde bağımlısı bireylere karşı yapmacık kibarlıkların hissedilmesi ve bağımlı bireylerin kamusal hayatın her alanında damgalanması bu duruma örnektir.

- Ψ **İzlenim Denetimi Sanatı:** Oyuncu, oynadığı karakteri başarılı sergilemek zorundadır. Bunun için oynayacağı performansa sahip olması Goffman'a göre en hayati noktadır. Madde bağımlısı bireyin kendini toplumsal hayatta sunmasındaki başarı bu durumla alakalıdır.
- Ψ **Savunma Manevraları:** Bunlar oyunu kurtaran etik veya pragmatik davranış kalıplarıdır. Dramaturjik sadakat, takım içerisinde oyuncuların birbirlerine karşı profesyonel davranmalarını ve zaaflarını bilmesine rağmen saygıyı elden bırakmamasını ifade eder. Dramaturjik disiplin, rolünü kendisine ve arkadaşlarına saygıyı unutmadan özenle yerine getirmeyi ifade eder. Dramaturjik tedbir, oyunun en baştan doğru oyuncu kadrosuyla ve tedbiri elden bırakmadan sergilenmesi olarak tanımlanabilir. Bir babanın yakın yaşlarda olan iki erkek çocuğuna hediye alırken, çocukların birbirleriyle kavga etmemesi için ikisine de aynı hediyeden alması buna örnek olarak verilebilir.

Sahnede performansı sergileyen *eyleyen*, rolünü en iyi şekilde yerine getirmekten sorumludur. Eyleyen konumunda olan bireyin oyun sırasında kendini baskı altında hissettiği *vitrinin* açıklaması yukarıda yapılmıştı. Bunun yanı sıra kendini biraz daha rahat hissettiği *sahne arkası* söz konusudur. Bu iki alandan da uzak olabileceği bir de *dışarı alan* vardır. Son olarak performansı sergileyen oyuncuyla izleyici arasındaki

gerilimi ifade eden *izlenme yönetimi* kavramı söz konusudur. Bu kavramlar *Dramaturji Kuramı*'nın iskeletini oluşturur.

2.1. Vitrin (Sahne Önü veya Ön Bölge)

Üç farklı kelime ile ifade edilebilmektedir. Burası eyleyenin kendini sunduğu kısımdır. Eyleyen vitrin de kendini her şeyiyle sunar. Giyimi, duruşu, ani tepkileri, mimikleri belirleyicidir. Eyleyen her *anı* için bir tipoloji oluşturur. Kişinin performansının, izleyicilere durumu tanımlamak için total ve değişmez bir şekilde işleyen kısmına kolaylık olması amacıyla *vitrin* adını veren Goffman'a göre, vitrin, performans sırasında kişi tarafından kasıtlı ya da kasıtsız olarak kullanılan standart ifade donanımıdır (Goffman, 2014, s. 33). Eyleyen inandığı role set aracılığıyla daha da inandırıcılık katar. Örneğin bir kişinin giydiği kıyafet bize mesleği hakkında, maddi durumu hakkında ön izlenimler verecektir. Vitrin bu etkileşimin kurulduğu alandır. Dramaturji'nin kavramsal çerçevesinin açıklandığı başlıkta sözü edilen kavramlar vitrinde bir ustalıkla sunulmaya çalışılmaktadır. Çünkü vitrin, ustalık gerektiren alandır. Eyleyen ile izleyici arasında yaşanacak gerilimleri burada doğaçlama olarak kurtarmak profesyonellik gerektirir. Bir tiyatro oyunu gibi anlattığımız sahnenin ciddi olduğunu toplumsal görünümünden örneklerle açıklayabiliriz. Örneğin, set ile tutum arasındaki ilişkiyi ifade etmesi adına bir hâkimin görevi sırasında şort ve sıfır kol tişörtle gelmesiyle bir sivil polisin o şekilde giyinmesi arasında önemli farklar vardır. Çünkü hâkimin görevi gereği böyle bir tutum beklemeyiz.

Toplumdaki, Goffmancı bir üslupla *dramatik canlandırmalar* eyleyen açısından çok ciddidir. Örneğin, lisede öğrencisinin soru soru sorduğu öğretmen eğer o sorunun cevabını bilmiyorsa kendi benliğinde hızlı bir şekilde savunma mekanizması oluşturup, soruya ayıracak vaktinin olmadığını söyleyerek geçiştirmesi bu faaliyeti anlamlı kılacaktır. Bu çalışmada uyuşturucu madde satıcısı esnafın topluma karşı sergilediği *dindar ve işinde* (*Maddeyi Temin Etme Ritüeli başlığı altında*) bir vitrin görüntüsü vermesi önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

2.2.Vitrin (Sahne Arkası veya Arka Bölge)

İnsanlar, sahnenin arkasında olduklarında kendilerini güvende hisseder ve rahatlarlar, vitrindeyken kontrol altında tuttıkları duygu ve davranış örüntülerini rahat bırakırlar (Giddens, 2000, s. 85). Sahne arkası her şeyiyle vitrin için hazırlık yapılan sürecin alanıdır. Eyleyen burada çok rahattır. İsteddiği gibi davranır; argo konuşabilir, arzuları onu ilgilendirir, inanması-inanmaması kendi bileceği iştir, kurum veya kurumlaşmış yapıların denetiminde değildir çünkü artık maske takmadığı alandadır. Bu alanda takım rutinine uyma zorunluluğu yoktur; ister tek başına takılır isterse takımıyla beraber takılabilir. Sahnenin arkasında takım olmayı gerektirecek bir zorunluluk yoktur. Goffman'ın bu kısım için verdiği *Shetland Oteli* örneği önemlidir. Shetland Oteli'nde çalışanlar arasında bir çiftçi kültürü vardır ve bu kültür arka planda gayet samimi bir şekilde çalışanlar arasında isimlerle ve

hatta daha samimi lakaplarla hitap ederek gider. Fakat müşterinin karşısına geçildiğinde otelin menfaati açısından çalışanlar birbirleriyle daha kibar ve ciddi konuşurlar (Goffman, 2014, s. 115-116).

Önemli olan vitrin ile sahne arkası arasındaki dengeyi iyi sağlayabilmektir. Buradaki roller birbirine karıştığı zaman bireyler arasına toplumsal gerginlikler kaçınılmazdır. Örneğin, öğretmen ile öğrenci ilişkisinde öğrenci, kötü not aldığı için öğretmenine kızabilir hatta küfredebilir ama bunu ancak sahne arkasında yapar. Çünkü vitrinde bunu yapması ona uzun vadede daha büyük tehlikeler açabilir, mesela okuldan atılmak veya uzaklaştırılmak gibi. Öğrenci bunun farkındadır. Vitrin başlığı altında belirtilen, baskı altında kalma durumu bu örnekteki uzun vadeyi düşünme durumu olarak ifade edilebilir.

Performansın sergilendiği oyun sürecinde vitrin ve sahne arkası kullanılarak sosyal etkileşim ağı sağlanabilmektedir. Goffman eserlerinde birçok mekânda bu oyunun canlandırmasını yapmıştır.

2.3.Dışarı Alan

Dışarı olarak ifade edilen bu alan isminden anlaşılacağı üzere vitrinden de sahne arkasından da farklı bir bölgeyi ifade eder. Goffman'a (2014, s. 132) göre tanımlanan bu iki bölge dışında kalan alanlara dışarı demek uygun olacaktır. Dışarı,

bilinçli hazırlanan set alanları dışında kalan alanlardır. Eylem sahibinin vitrin dışında ve kendi konfor alanı dışında kaldığı bu alan kimi zaman zorunluluktan kimi zaman ise istemli bulunulan bölgeyi ifade eder. Örneğin, bir doktor odasında hasta ile aynı ortamda bulunma durumu vitrindir; hasta odadan ayrıldıktan sonra sahne arkasıdır. Doktorun emekçilerle ilgili bir yürüyüşte sağlık çalışanı olarak katılması ve hastanın da o ortamda bulunması dışarıyı ifade eder.

2.4. İzlenim Yönetimi

Performans sırasında sahnede izleyici ile eyleyen arasındaki ideal ilişkinin kontrolü sürecini ifade etmektedir. Kişi kendini başkalarına da sunarken belirli formlarla bunu yapar. Dramaturjinin sorunsuz ilerlemesi için bu gereklidir. Toplumsal etkileşim sürecinde kişi her *amın* planını yapsa dahi her şey onun istediği gibi gitmez. Sahnede beklenmedik şekilde yaşanan sürçmeler, gaflar, falsolar takım rutinini etkileyebilir fakat bağları güçlü olan takımın yaşanan bu olumsuzlukların üzerinden doğaçlama gelebilme özelliği vardır.

İzlenim yönetiminin özelliği esasen toplumda kalıplaşmış formları yansıtmaya çabasıdır. Tutum olarak açıklanan kavram ile alakalı olan bu durum resmi olarak onaylanmış kalıpların kendisidir. Resmi olarak onaylanmış kalıplar genellikle toplumda oluşan hiyerarşik yapıyla belirlenmiştir. Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumda ataerkil bir yapıyı görmek olağandır. Bundan dolayı

burada idealleşmiş resmi kalıp erkeğine göre daha güçsüz bir kadın modeli olacaktır. Çalışmanın yapıldığı sırada kadın madde bağımlısı katılımcılara ulaşmanın güçlüğü bu duruma işaret etmektedir.

Goffman, bu kısımda performansını sergileyen bireye önemli zorunluluk yüklendiğini belirtir. Çünkü eyleyen, eğer standartlaşmış kalıpları sahnede sergileyecek ise bu role uymayan davranışlardan vazgeçilmesi gerektiğini belirtir. Eğer vazgeçilmiyor ise bunu izleyenlerden gizlenmesi gerekmektedir. Buradan hareketle görünüş ve gerçeklik dikotomisi arasındaki farkları altı noktadan ayırmıştır (Goffman, 2014, s. 53-54):

- ⊞ Eyleyen gizli zevkler ve ekonomik durumlara ek olarak, kendi kişisel zevklerini ve kişisel hayatını saklamayı amaçlar. Büfe işleten bir kişinin aslında içeride kaçak bahis oynatması, bu duruma örnek gösterilebilir.
- ⊞ Hatalar ve yanlışlıklar performansı gerçekleştirmeden düzeltilir ve bu düzenleme süreci gizlenir. Sinemaya giren bir filmde; çekimi kolay olmayan bir sahnenin defalarca çekildikten sonra en iyi sahnenin filme eklenmesi buna örnek gösterilebilir.
- ⊞ Sunulacak bir üründe üretim süreci hiç olmamış gibi sonucun sunulması. Örneğin çok iyi görünen bir *kuzu çevirme*

yemeğinin sadece sunum kısmından ibaretmiş gibi görünmesidir.

- ☒ Kirli, pis işlere dair kanıtların seyirciden gizlenmesi. Cinayete kurban giden birisinin çeşitli kanallar kullanılarak otopsi raporunun değiştirilmesi, örnek olarak gösterilebilir.
- ☒ Buradaki fark bir üsteki kirli işlerin gizlenmesiyle yakından alakalıdır. Eyleyenin yetersizliğinin gizlenemeyeceği koşullarda saklanabilecek standartlarının korunma altına alınması gerekir. Örneğin, yemek yemeğe gidilen lokantayı çok temiz bulmasak bile lezzeti için yediğimizi söylememiz, lokanta işleticisinin el lezzetinin lokantanın kirli tutulmasının önüne geçmesi, durumu gibi.
- ☒ Son olarak ise eyleyenlerin sergiledikleri performansları kendi ideal amaçları için oynadıkları ve *bu performans için yaratıldığı* görüntüsünü vermeleri görünüş ile gerçeklik arasındaki farklardan biridir. Bu durum karşımıza genellikle meslek sahibi kişilerin meslekleri ve kendileriyle kurdukları bağı ifade ederken karşımıza çıkar. Aslında buradaki temel gayenin ellerinde bulundurdukları performansı tekelinde yürütmek olduğu söylenebilir.

3.Damga: Kolektif Tahakküm

Goffman'ın damgalısının hikâyesi aynı zamanda bir trajedidir (Ünsaldı, 2019, s. 18). Bu trajedi siyah veya beyaz

olamamanın gri alanda kalmanın, tanımlanamaz olmanın trajedisidir. Damgalı toplumsal açıdan hem vardır hem yoktur, çünkü sınıflandırılmazdır. Fiziki olarak tam anlamıyla sağlıklı değildir ancak hasta da değildir, çünkü hastalık tanımı gereği geçicidir. Ölü değildir fakat canlılar dünyasına da ait değildir. Levi-Straussçu bir bakış açısıyla bakarsak ne hayvan ne de tamamıyla insan olması sebebiyle doğa ve kültür arasında var olan çizginin ihlalidir damgalı. Gruba hem ait olandır hem de olmayandır ancak aynı zamanda gruba ilişkisiyle grubu yapılandırır, bu itibarla Simmel'in *yabancıdır* damgalı (Ünsaldı, 2019, s. 18).

Çalışmada kullanılan başrol teorilerden ikincisi yine Goffman'a ait olan *Damga*'dır. 1963 yılında çıkan *Damga* kitabında damgalanma olgusunu her açıdan ele alan Goffman bu kavramın etimolojisini, bireysel ve toplumsal sonuçlarını tüm hatlarıyla analiz eder. Goffman (2019b, s. 27) damganın ilk kullanıcılarının Yunanlar olduğunu ifade ederek başlar. Damgayı kişilerin ahlaki statülerini ifade etmek amacıyla kullanan Yunanlar, bunu bedene kazıyarak veya yakarak yapmışlardır. Böylece derisine damga vurulmuş kişi; bir köle, suçlu veya hain olduğu belirtilerek kamusal alanda mimlenirdi. Daha sonraları Hristiyanlıkla beraber terim iki anlam daha kazanır. Bunlardan birincisi cildin üzerinde oluşan tomurcuk yaralardır ki bunlar Tanrı'nın merhametinin bedensel işaretlerine gönderme yapar. İkincisi ise dini algılamadan esinlenen tıbbi göndermeler olan fiziki bozukluklardır. Damga

terimi, günümüzde semantik köküne benzer bir mahiyette kullanılsa da gözden düşmenin bedensel belirtisini ifade etmekten ziyade gözden düşmenin kendisidir.

Bireyin; dini tercihleri, ırkı, cinsiyet farklılıkları, cinsel tercihleri, mesleki statüleri gibi seçebildiği veya seçemediği farklılıklar bireye belli roller yüklemektedir. Bireyler roller üzerinden sosyal etkileşimlerini gerçekleştirirler ve bu roller toplumun bireye bakış açısında kilit noktadadır. Kimlik normları insan ilişkilerinin kurulması ve devam etmesi için gereklidir ve damga da bu normların belirleyici olduğu her toplumda vardır. Damga, durağan bir özelliğe gönderme yapmaz; toplum ilişkilerinin belirleyici tarafıdır. Burada tanımlanan damga iki türlü de olabilir. Yani toplum için olumlu bir eğilimi ifade edebilir veya sapma olarak da değerlendirilebilir. Damga, bir tipoloji oluşturur. Toplum içinde birey damgalanır ve buna uygun davranış örüntüsü sergilemesi beklenir. Goffman bu noktada sosyal statü kavramı yerine *toplumsal kimlik* kavramını kullanır. Çünkü toplum içinde dürüstlük gibi kişisel sıfatlar kadar uğraş, iş, meslek gibi yapısal sıfatlar da belirleyicidir (Goffman, 2019b, s. 28). Benlik yine karşımıza çıkar, çünkü birey toplumsalın içinde beni kabul ettiği anda seni de kabul etmiş demektir. Damgalanmış birey, baskı altında kalmış ya da bastırılmaya zorlanmıştır. Bastırılan birey leke(nlemek) kavramları ile değersizleştirilir. Damga kavramına önemli bir açıklama getirmektedir Goffman (2019b, 29), burada damga son derece itibarsızlaşmış bir sıfatı

tanımlamak için kullanılacaktır. Fakat ona göre, gerçek hayatta ihtiyaç duyulanın bir sıfatlar dili değil ilişki dili olduğu görülmelidir.

Goffman'da üstünde durulması gereken hususlardan bir diğeri kendisiyle aynı gelenekten gelen diğeri gibi -*Becker, Freidson, Strauss-* karşılıklı etkileşim halinde eylemi anlayabileceğini düşünürken *durum* ifadesine yüklediği anlamdır. Goffman, etkileşimi merkeze koymasına karşın buradaki etkileşim farklı bakış açılarını ortaya koyan, durumu beraber tanımlayan benliklerin etkileşimini ifade etmez. Söz konusu olan *sui generis* yani *kendine özgü* bir etkileşimdir. Durumun tazyiki altında tekâmül gösteren bir etkileşimdir. Yani yapısal tazyik dışsal değildir, etkileşime içkindir. Kısacası Goffman'da benlik ve yapısal tazyik, etkileşimin kendisinde *bir olurlar* (Ünsaldı, 2019, s. 14).

Goffman için damga sabit bir özellik değil, ilişki türüdür. Damga üç temel tip üzerinden açıklanır (2019b, s. 31):

- ☒ Bedenin korkunçlukları, fiziki deformasyon.
- ☒ Zayıf iradeden kaynaklı doğal olmayan tutkular. Ruh bozuklukları, hapis yatmak, bağımlılık, eşcinsellik, intihara meyilli olmak gibi.

■ Irk, ulus ve din gibi soy bağıyla insandan insana geçen etnolojik damgalar.

Sözü edilen bu damgalardan herhangi biri çok rahat şekilde toplumda normal olanlar ile büyük uçurumlar barındırmaktadır. Kimi zaman sosyal ortamlarda normalin davranış örüntüleri etkileşimi çelişkiye uğratabilmektedir. Goffman'a (2019b) göre normal birey; damgalıdan sosyal hayatta hem *normal* davranmasını beklerken hem de ona damgalı olduğunu hissettirmesiyle çelişisini gösterir. Sosyal hayatta işlevsel anlam barındıran bir nitelik, toplumsalın içinde bir gün damgaya dönüşebilme riskiyle karşı karşıyadır. Normal ve damgalının rolleri aynı bütünlüktedir, onlar aynı kumaşın iki parçasıdır (Goffman, 2019b, s. 181).

Goffman'a göre (2019b, s. 30) damga ve onunla aynı anlamları taşıyan terimler ikili bir perspektifin üstünü örterler. Sözü edilen bu ikili perspektif: *Damgalı birey; sahip olduğu farklılığın, hâlihazırda insanlar tarafından biliniyor veya anında insanların dikkatini çekebiliyor olduğunu mu; yoksa kendindeki farklılığı insanların ne bildiğini ne de bu farklılığın onların hemen dikkatini çekebilir olduğunu mu farz eder?* Birinci durumda, gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış olan, ikinci durumdaysa gözden düşürülmesi, itibarsızlaştırılması ihtimal dâhilinde olan söz konusudur. İtibarsızlaştırılması ihtimal dâhilinden olandan itibarsızlaştırılmışa geçişte kolektif bilginin doğası, görünürlük ve kimlik tanımlama kavramları önemli

boyuta ulaşır. Burada söylenmek istenen kavramlar damganın bilgisine sahip olma, görünür bir damga olma ve kimlik bilgisinde damga sembollerine (*ırk, din, cezaevi süreçleri vb.*) sahip olmakla alakalıdır. Örneğin damar yolu ile eroin kullanan bir bireyin kollarındaki iğne izleri damganın bilgisinin ortaya çıkmasına ve görünür olmasına yol açacaktır. Hatta aynı kişi bağımlılıktan dolayı cezaevinde yatmışsa kimlik tanımlamasında da damgası meydana çıkacaktır. Fakat bir eşcinsel kimliğinden ve görüntüsünden tanımlayamayabiliriz. Eğer bu eşcinsel bireyi tanımıyorsak onun cinsel yönelimi hakkında herhangi bir bilgi de bilinemeyebilir (Arılık, 2019, s. 16).

Goffman'ın üstü örtük ikili perspektifine göre madde bağımlısı bireyler hem gözden düşürülmüş hem de gözden düşürülme ihtimali dâhilinde olan damga grubudur. Bunu belirleyen etmenler kullanımın aile dışında da biliniyor olması, kullanıcının vücudunda madde kullandığını belli eden değişiklikler ve yasal suçlara karışıp karışmadığıyla alakalıdır. Eğer kişi durumunun farkına varılmadığı için gözden düşürülmemiş ise aldatıcı görüntü sergileyerek damgasını açık etmemeye çalışabilir.

Damga idaresi alanı esasen kamusal hayatla, tanıdıklarla veya tanıdık olmayanlarla kısacası bir diğer ucunda yakın çevrenin olduğu bir ilişki ağıyla sarmalanmıştır (Goffman, 2019b, s. 89). Buradaki etkileşim ağında normallerin

damgalılar üzerinde bariz bir çelişkisi görülür. Tedavi görüp hayatlarını idame ettirmek isteyen damgalıya *adı çıkmış* etiketiyle hep farklı davranılabilmektedir. Bu damga özellikle iş başvurularında ve barınma ihtiyaçlarını karşılamada ortaya çıkmaya müsaittir. Kişi rol ve izleyici ayrımını iyi yapabilirse, benliklerini idare edebilir. Bilinmesi gerekir ki rol repertuarı toplumsal kişilikle alakalıdır. Örneğin dolandırıcılık yapan birinin edebiyat öğretmeni olması beklenmez, fakat dolandırıcılık yapan bir işçiye bu durum normal karşılanabilir (Goffman, 2019b, s. 102). Bu araştırmanın katılımcısı esrar bağımlısı edebiyat öğretmenin toplumdaki herhangi bir damgaya maruz kalmadığını söylemesi onun statüsüne gönderme yapmaktadır.

Goffman'a göre yaşam sahnesinde damgalının kendini bulacağı muhtemel üç farklı ortam vardır (Goffman, 2019b, s. 121-122):

- ☒ ***Yasak ortam, sınırı aşan mekân:*** Burası damgalı için normallerle etkileşim içinde olduğu alandır. Bu ortamın temel özelliği *ifşa olmak kovulmaktır*.
- ☒ ***Kontrolle tabi mekânlar:*** Bu ortamda damgalı bireylere bazen rahatsız edecek derecede bir dikkatle muamelede bulunulur. Kabul görmeleri sıradan bir şeymiş gibi davranılır fakat damgalı birey böyle hissetmez.

Ⓔ *Arka mekân*: Damgalı birey gibilerin arzı endam ettiği yerlerdir. Damgasını gizlemeye ihtiyaç duymadığı mekânları kapsar.

Goffman'a göre bu stratejilerden biri damga sembolünü silmek veya gizlemektir. Birey aldatıcı görünüm sergileyerek itibarsızlaştırılmasını önlemekle beraber karşısındakinin gözünde olumlu görünüp, onunla olan etkileşiminin devamını sağlamayı arzulamaktadır. Madde bağımlısı bireyin kollarındaki iğne izlerini saklamaya çalışması aldatıcı görünüm davranışına örnek teşkil edebilir (Arılık, 2019, s. 36).

Damgalı bireylerin belirli destek almayı arzuladığı bireyler de bulunmaktadır. Bu gruplardan ilki damgalı bireyle aynı damgaya sahip olan ve bu itibarla hem kendini benzer sıfatlarla tanımlayanlardan hem de başkaları tarafından böyle tanımlananlardan meydana gelir. İkinci grup ise damgalılar arasında *kabul görmüş* normallerdir. Goffman bu bireyleri *fahri üye* olarak tanımlamaktadır (Goffman, 2019b, s. 59). Bunlara ek olarak polis, diğer suçlular dışında damgalı suçluyu olduğu gibi kabul eden tek kişidir. Ayrıca Goffman'ın dikkat çektiği bir diğer nokta *ikinci kabul görmüş kişi* tipleridir. Bu bireyler toplumsal yapının damgalı bireye bağlı kıldığı kişilerdir. Daha yalın haliyle; toplum iki kişiye kimi zaman tek bir birey muamelesi yapmaktadır. Buna örnek olarak akıl hastasının vefalı eşi, eski bir hükümlünün çocuğu, kör bir

insanın arkadaşı vb. gösterilebilir (Goffman, 2019b, s. 61). Madde bağımlısı bireylerin aileleri de bu damgadan paylarına düşeni alabilirler. Sosyal çevrelerinden tecrit edilmeye karşı karşıya kalabilirler. Bu durum en fazla akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde, daha yalın haliyle de bazen bir selamlaşmada, bazen bir düğüne davet etmede, ev kiralamada, iş vermede damgalı olma haliyle kendini gösterebilir (Arılık, 2019, s. 39).

Toplumca dışlanan gruplar yine toplumun başına toplum eliyle suç getirebilirler. Toplumda damgalı olan birey *normal* mesleklerde çalışamayabilir. Çalışmada madde kullanıcısı olan bireyin zamanla satıcı olması bu duruma örnektir. Goffman'a (2019b, s. 152) göre, damgalı ego kimliği ile kendine öznel gerçeklik oluşturabilir. Damga, her açıdan damgalıyı tetikte bekleten patlamaya hazır ifşadır.

Son olarak Goffman'ın damgalı kişi üzerinden açıkladığı şu cümleler önemlidir: Toplumsal rol çerçevesinde, rol ve izleyici ayrımı iyi yapılırsa kişi, oldukça maharetli bir şekilde farklı benliklerini aynı anda idare edebilir. Hatta bu durumu, artık daha önce olduğu kişi olmadığını iddia edecek kadar ileriye götürebilir (Goffman, 2019b, s. 101).

4. Damga: Bir Sınıf Olarak Hariciler

Goffman dışında damgalanma konusunu ele alan bir diğer sosyolog Howard S. Becker'dir. Becker damgalanma çerçevesinde ele alınan insanları kitabına da ismini verdiği

Hariciler (Outsiders) olarak tanımlar. Toplumda bazı insanların damgalanması Goffman'a göre toplumsal düzenin bir parçası iken; Becker'e göre ise toplumsal normların dışına çıkan bireyler haricilerdir.

Toplumsal gruplar kuralları belirlerler ve koydukları bu kuralları dayatmaya çalışırlar. Toplumsal olarak belirlenen kurallar çerçevesinde bazı davranış örüntüleri doğru bazıları yanlış kabul edilir. Belirlenen kurallar çerçevesinde, kuralı ihlal eden kişi veya kişiler *harici* olarak algılanırlar. Burada kavram iki manada değer kazanmaktadır. (1) Kuralı çiğneyen kişi harici olarak değerlendirilir, (2) Kural koyucu da ihlalcı tarafından harici olarak değerlendirilebilir (Becker, 2019, s. 21). Kural koyucular tarafından harici olarak değerlendirilen bireyler toplumda sapkın olarak görülen bir imaja bürünürler. Örneğin, madde bağımlısı olan bir bireyin maddeyi bırakıp çalışma hayatına girdiği düşünüldüğü zaman, bu bireyin bir zamanlar madde bağımlısı olarak değerlendirilmesi iş hayatında onun geçmişini bilenler tarafından kamusal hayatta saygınlık kazanmasını zora sokabilir.

Sapkınlık tanımını inşa etmeye koyulan Becker ilk olarak bu tanımın istatistikî olduğunu belirtir: Solak olmak, kızıl saçlı olmak vb. gibi. Bununla beraber ortalamadan aşırı uzak olan her şey sapkındır (Becker, 2019, s. 24). Hariciler sınıfında trafik ihlalcisinden hırsıza, alkolikten tecavüzcüye, vatan haininden cinayet zanlısına her alandan birey görmek

mümkündür. Haricileri değerlendirirken işlenen sapkın davranışın derecesi de önem kazanmaktadır. Haricilerin en uç noktasında, neden kendilerinin doğru ve onları kınayanların veya cezalandıranların ise hatalı olduğunu açıklayan gelişkin ideolojilerle yasallaştırma kategorileri üreten bazı *sapkınlar* yer alırlar. Eşcinseller ve uyuşturucu bağımlıları bunlara iyi örnekler teşkil etmektedir (Becker, 2019, s. 23).

Bir toplulukta neyin işlevsel olup olmadığı çıkar meselesidir, yani siyasidir. Buradaki siyasi vurgusundan sadece ideolojik anlam değil, birçok alanda iktidarı elinde bulunduran hiyerarşik yapılar anlaşılmalıdır. Bu açıdan kural koyucular elinde ekonomik ve siyasi gücü bulunduranlardır. En yalın haliyle *toplumsal gruplar, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yaratırlar* (Becker, 2019, s. 29). Buradaki durum Goffman sosyolojisiyle paralellik içeren bir başka alandır. Goffman, araştırma alanı olarak aynı şekilde toplumdaki kural koyuculara ve damgalılara ısrarla dikkat çekmiştir.

Bu açıdan bakıldığında sapkınlık, bireyin meydana getirdiği davranışlara ilişkin bir nitelik değil, daha ziyade kuralların ve yasakların bir başkası tarafından *suçlu* uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Etiketin kendisine başarıyla yapıştırıldığı kişiye sapkın denilirken; insanların sapkın olarak nitelendirdiği davranışa da sapkın davranış adı verilir (Goffman, 2019b; Becker, 2019, s. 27-29).

Yukarıda da belirtildiği üzere bir davranışın sapkın olarak değerlendirilmesi, bu davranışı kimin yaptığına ve aynı zamanda bu davranıştan kimin etkilendiğine bağlı olarak değerlendirilen bir süreci kapsamaktadır. Becker bu durumu çocuk suçluluğu üzerinden örneklendirir. Yasalar bazı kişilere müeyyide de bulunmaya daha eğilimliken, bazı kişilere iltimas gösterebilir. Orta sınıf mahallelerden bir çocuk suç işlediği zaman yoksul mahallede suç işleyen çocuğa göre daha çabuk bir şekilde polis tarafından *salınabilmektedir* (Becker, 2019, s. 33). Bu yönüyle sapkınlık davranışla alakalı bir nitelik değil, davranışta bulunan kişiler ile davranışa tepki koyanlar arasındaki ilişkiye içkin bir niteliktir (Becker, 2019, s. 35).

Becker (2019, s. 183)'e göre bu duruma örnek olarak bazı sanayiciler gösterilebilir. Amerika'da sanayicilerden bazıları alkol yasağını daha yönetilebilir bir emek gücü sağlayabileceğini düşündükleri için desteklemişlerdir. Bir kişi gerçekten herhangi bir kuralı ihlal ettiği için değil, yasayı uygulayana karşı saygısızlık yaptığı için sapkın olarak etiketlenebilir (Becker, 2019, s. 192).

Toplum normlarının dışında bir davranış sergilerken yakalanmak veya sapkın damgası yemek, kişinin topluma katılımı ve benlik imgesi gelişimi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bireyin kamusal kimliği çarpıcı değişime uğrar. Damgayı yiyen birey toplumda yeni bir stratejiye yerleştirilir. Artık daha önce olduğundan bambaşka bir kişidir,

ifşa edilmiştir. *Esrarkeş, deli* veya *kaçık* etiketi yiyebilir ve bu paralelde muameleye maruz kalabilir (Becker, 2019, s. 55).

Becker, sapkınlık analizine devam ederken Everett Hughes'ın (1945) temel statüler ve ikincil statüler kavramını ödünç alır. Bir kişinin doktor olması temel statüsünü bildirir. Kişi bu temel statüyü çalışıp diploma sahibi olarak elde etmiştir. Bunun yanında kişinin bir de ikincil statü nitelikleri vardır. Toplumsal olarak kişinin sahip olduğu enformel nitelikleri kapsamaktadır. Örneğin Amerika'da doktor denilince akla *zenci* bir insanın gelmesi beklenmez. Buna göre doktor olan bir kişi Protestan, üst orta sınıf mensubu beyaz bir erkek olması beklenir (Becker, 2019, s. 55-56). Toplumda belirlenen belli başlı kalıpların dışı, anormal sınırına geçmek olarak tanımlanabilir.

Becker (2019, s. 57), toplumsal tavır alışların *kendini gerçekleştiren kehanet* üretme tehlikesinden söz eder. Bu kehanet *bir kişiye yalnızca belli bir durumda sapkınmış gibi davranmak yerine sanki genel olarak sapkınmış gibi davranmak* olarak ifade edilebilir. Kaliforniya Oak School'da Rober Rosenthol ve Leone Jacobson tarafından yapılan deneyle kavramsal dayanak edinen bu çalışma *insanlar daha ziyade kendinden beklenenleri yaparlar* fikrinden yola çıkarak geliştirilmiştir (Slattery, 2018, s. 274). Bu kehanet kendini üretirken, söz konusu kişi hakkında insanların ona ilişkin sahip olduğu imgeye uyacak şekilde işleyen mekanizmaların

oluşması sağlanır. Kişi sapkın olarak tanımlandığı anda geleneksel grup içerisinde yerini kaybetmekle karşı karşıyadır. Söz konusu eylem kamusal şekilde bilinmediği veya bilinse bile kişi toplumdan dışlanmadığı durumda bile bir kez sapkın olarak etiketlendikten sonra *farklı görünmesi* kaçınılmazdır (Becker, 2019, s. 57). Marsh Ray'in (1961) çalışması bu açıdan önemlidir. Uyuşturucu bağımlıları örneğinde Ray, sapkınlık döngüsünü 180 derece tersine çevirmenin ne kadar zor olabileceğini gösterir. Ray uyuşturucu bağımlılarının sıklıkla kendilerini tedavi etmeye çalıştıklarını belirtir. Bu bireylerin iyileşme girişimlerinin altında yatan temel gaye, görüşlerine saygı duydukları *normallere* aslında kötü insan olmadıklarını göstermektir. İyileşip başarılı bir şekilde bağımlılıklarının üstesinden geldiklerinde ise bir hayal kırıklığı içerisinde, insanların kendilerine hala bağımlı muamelesi yaptıklarına şahit olurlar. *Öyle görünüyor ki, bunun altında yatan bir kez canki (argoda bağımlı anlamına gelmektedir) her zaman canki mantığıdır* (Becker, 2019, s. 60-61). Arılık'ın (2019, s. 44) çalışmasında değindiği üzere, madde bağımlıları potansiyel suçlu olarak görülmektedir. Hırsızlık suçu ise kendilerinden en çok beklenen suçlardan biridir. Mevcut çalışmada katılımcıların bu kehaneti farklı şekillerde gerçekleştirdiği görülmüştür.

Aynı geleneğin parçaları olan Goffman ve Becker, damgalanma ve hariciler üzerine tezleriyle paralel çalışmalar ortaya koymuşlardır. Günlük yaşamda benliklerini sunarken

madde bağımlısı bireylerin nelerle karşılaştıkları ve bu süreçte yaşadıklarına ilişkin durumların açıklanmasında damgalanma kuramından yararlanılmıştır.

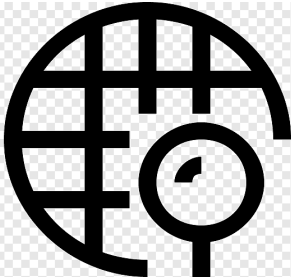
Bağımlı bireylerin deneyimledikleri maddeler üzerinden damgalanmaları, Goffman ve Becker yardımıyla irdelenmiştir. Goffman sosyolojisi ele alındığında dramaturji eksenin farklı olanın veya olmak zorunda bırakılanın hikâyesiyle karşı karşıya kalındığı görülür. Bu durumda dramaturji ile damga teorisini iç içe düşünmek bu çalışmanın anlaşılması adına daha akla yatkın görülmektedir. Bununla beraber Hariciler olarak adlandırılan kuram, çalışmanın teorik ve uygulamalı dinamiğini sağlamlaştırmaktadır.

Sözü edilen iki kuramın damgalanmaya ilişkin tespitlerinde kesişen noktalar azımsanmayacak kadar fazladır. Goffman'a göre damgalı birey dışlandığı için suç işlemeye diğer insanlara nazaran daha meyillidir. Becker'e göre harici olarak kabul edilen kişi de aynı şekilde kendisinden suç işlemesi beklenen kişidir. Yine Goffman'a göre toplumsal ötekileştirme sonucu kişi kendisi gibi damgalı olan birey ile yaklaşır. Aynı şekilde Becker'e göre harici kişi kendi grubu ile yaklaşıp bir alt kültür grubu oluşturur (Arılık, 2019, s. 49). Bu alt kültür grubuyla yapılan *sapkın davranış* pekiştirilmeye daha da müsaittir. Son tahlilde hem Goffman'da hem de Becker'de damgalı veya harici kişi toplumda

itibarsızlaştırılmayla karşı karşıya olduğu için toplumdan uzaklaştırılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ



Daha önce belirtilmiş olduğu gibi araştırmada, Goffman'ın kuramı ışığında, Gaziantep'teki 20 madde bağımlısı bireyin bakış açısı ve günlük yaşam pratiklerinin neler olduğu nitel araştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Madde bağımlısının gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı bireyin neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Madde bağımlısı bireylerin sahne önü ve sahne arkası olarak gördükleri yerlerde nasıl yaşadıkları ve ne düşündükleri araştırılmıştır. Madde kullanıcılarının toplumda yaşayış örüntülerini ortaya koyan bu çalışma, birey ve toplum etkileşimindeki problemlerini ortaya koymaktadır.

Araştırmada, madde bağımlıları araştırmanın temel özneleri konumundadır. Onların konuyla ilgili algı, düşünce, gözlem ve deneyimleri problemin anlaşılması ve açıklanması açısından son derece önemli ve değerlidir. Bu açıdan, araştırma nitel yöntemin gerek yaklaşım gerekse veri toplama ve analiz konularında yararlı olacağı eksende planlanmıştır. Bundan dolayı, bu araştırmanın yöntemi nitel yöntem olarak belirlenmiştir.

Nitel araştırma yöntemini, gözlem, görüşme ve belge analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği

araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırma, nicel araştırma paradigmasının sahip olduğu ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımların eleştirisine üzerine inşa edilmiştir. Nitel araştırma yönteminde nicel yöntemden farklı olarak sayısal verilere ve istatistiklere daha az yer verilirken, sözlü ve nitel analizlere daha çok vurgu yapılır; durumlara egemen olan ilişkiler ağını kendi doğal ortamında yorumlamak ve bunların anlamlarını ortaya çıkarmak amaç edinilir. Nitel araştırmalarda kullanılan araştırma tekniklerinin temel özellikleri standart olmamasıdır. Nitel araştırmalar, araştırma süreci içindeyken bile tekniklerin değiştirilmesine, esnetilmesine izin verir. Bu sebeple aynı konuda benzer çalışmalar yapılırsa da nitel araştırmalarda aynı araştırmanın tam olarak tekrarlanması mümkün değildir (Turhanoglu, 2012, s. 77). Çünkü nitel araştırma anlama odaklanır. Nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama teknikleri şunlardır: *Görüşme, gözlem, örnek olay incelemesi, yaşam öyküsü, belge analizi*. Bu araştırmada görüşme ve gözlem veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın tasarlanması ve gerçekleştirilmesinde araştırmacıya esneklik sağlamaktadır. Araştırmanın her aşamasında duruma göre yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirme, araştırmanın kurgusunda değişiklikler yapma nitel araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan madde bağımlılığı alanında az çalışılmış olması nitel araştırma yönteminin seçilmesinde

önemli sebeplerdendir. Çünkü nitel araştırmanın bir diğer özelliği keşfedici olmasıdır (Neuman, 2012, s. 228).

Araştırmanın Gaziantep'te yapılması ayrı bir önem içermektedir. Sınıra yakın bir konumda olan, özellikle son yıllarda aldığı ve hala almakta olduğu göç ile nüfusu artan Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Büyükşehir olması ve boş olan arsaların hızlı bir şekilde imara açılması şehrin fiziksel açıdan genişlemesi anlamına gelmektedir.

Bununla beraber çarpık kentleşmenin söz konusu olduğu şehirde, gecekondular olarak adlandırılan birçok mahallenin halk arasında adı olumsuz şekilde anılmaktadır. Karşıyaka, Hacıbaşı, Yeşilova, Düztepe, Vatan, Şehreküstü, Hoşgör vb. mahalleler plansız binaların, göçmen nüfusun merkezleri olarak görülmektedirler. Kısaca, bahsi geçen yerler, ekonomik statülerinden dolayı damgaya maruz kalan bireylerin çoğunlukta olduğu mahallelerdir. Toplumun gözünden uzak arka mekânlar bu açıdan damgalı bireylerin çoğunlukta olduğu mekânlara dönüşmektedir. Bu durum *Sosyal Düzensizlik Teorisi* ile ilişkilendirilebilir. Kenti suç işlenmesi üzerinden bölgelere ayıran bu teoriye göre ekonomik gelirin düşük olduğu, göçmen nüfusun fazla olduğu bölgeler suçlu bireylerin yüksek olduğu yerlerdir.

Türkiye’de günden güne artış gösteren uyuşturucu vakalarının önemli merkezlerinden birinin de okullar olduğu gözlenmektedir. Uyuşturucu maddeye okulda başlayan hatta bu sebeplerden okulu bırakan öğrencilerin sayısı artmaktadır (Konuksever, 2014; Haber Türk, 2019; Namlı, 2019). Gaziantep’i içine alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi okuma-yazma bilmeyenlerin oranında Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir. Bu oran %3.26 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2017).

Gaziantep’in araştırma adına önemli bir merkez olarak görülmesinin sebeplerinden bir diğeri eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu bir coğrafyada bulunmasıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar (Hamilton vd., 2012; Kasap, 2015) okulda başarısızlık ile madde kullanımında artış yaşanması arasında sıkı bir bağ olduğunu göstermiştir.

Bu araştırma, tesadüfi olmayan (*olasılığa dayalı olmayan*) örnekleme türlerinden biri olan kartopu örnekleme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Kartopu örnekleme, evrenin sınırlarının ve evrene üye olanların kesin olarak belirlenemediği durumlarda kullanılan bir örnekleme tekniğidir. Araştırmacının katılımcılara ulaşmakta zorlandığı durumlarda, ulaşılan kişiler vasıtasıyla aynı özelliklere sahip öteki potansiyel bireylere ulaşmaya çalışılır. Kartopu etkisi şeklinde zincirleme olarak örnekleme kümesi büyütülür (Altunışık, Coşkun ve Yıldırım, 2017, s. 150).

Bu araştırmanın evrenini Gaziantep'teki uyuşturucu madde kullanıcıları meydana getirmektedir. Sahaya çıkılmadan önce şehir merkezindeki büyük mahalleler listelenmiştir. Bulunan ilk bağımlı bireyin aracılığıyla diğer mahallelerdeki bağımlı bireylere ulaşılmaya çalışılmıştır. Sahada böyle bir yol izlenmesinin sebebi, kartopu örnekleminin zayıf yönü olan temsil gücünün düşük olması durumunu en az indirmektir. Esasen farklı ekonomik ve sosyal statülere sahip bireylere kartopu tekniğiyle ulaşılmaya çalışılmıştır. Böylece farklı statülerde bulunmuş olmak madde bağımlısı bireyin günlük yaşamını nasıl etkilemektedir ve statü bağımlı olmayı (*olumlu-olumsuz*) etkilemekte midir gibi önemli sorulara yanıt getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini Gaziantep'te gecekondu mahallelerinde yaşayan 20 uyuşturucu madde kullanıcısı oluşturmaktadır.

Çalışmada katılımcılara toplamda altı demografik soru sorulmuştur. Cinsiyet, doğum yeri, eğitim durumu ve meslek araştırmanın temel dört değişkenini oluşturmaktadır. Yaş ve medeni hal ise araştırmanın alt değişkenlerini oluşturmaktadır. Katılımcıların açıklamaları ile literatür arasında ilişki kurularak tema oluşturulduğu için 20 katılımcı ile doygunluk sağlanmıştır. Örneklemin 4'ü kadın, 16'sı erkeklerden oluşmaktadır. Uyuşturucu madde kullanıcıları bireylerin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturması bölgenin her açıdan maskülen yapısından kaynaklanmaktadır.

Araştırma esnasında bağımlı bireyler aranırken kadın ve erkek dengesinin oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Kartopu örneklemesi kullanılmasına rağmen madde bağımlısı kadın bulmak oldukça zorlanılan bir durum olmuştur. Kadınlar madde kullansa bile kendilerini saklamaktadırlar. Madde bağımlısı bireyler, madde kullanan kadın arkadaşlarının az olmadığını belirtmektedir fakat madde kullandıklarını hiç kimsenin bilmediğini ifade etmişlerdir. Madde kullandıkları açığa çıktığı takdirde toplumda kabul görmelerinin daha da zorlaşacağını bildikleri için araştırmaya katılmadıkları söylenilmektedir. Bu durum çalışmanın yapıldığı süreçte araştırmacı tarafından da gözlenmiştir. Toplumdaki ataerkil yapı burada da etkisini hissettirmektedir. Bununla beraber ulaşılan dört madde bağımlısı kadın, adlarını vermeyecekleri takdirde görüşmeyi kabul edeceklerini ifade etmişlerdir. Kadın madde bağımlıları toplumda madde bağımlısı olarak damgalanmadan önce namus algısı üzerinden damgalanmayla karşı karşıya olduklarını belirterek, gizlenmelerinin kaçınılmaz olduğu konusunda hemfikirdirler. Katılımcıların yaş ortalaması 27'dir. Örnekleme dâhil olan bireylerin en yaşlısı 41, en genci 18 yaşındadır. Buna ek olarak katılımcıların 16'sı Gaziantep doğumludur. Kalan katılımcılar Adana, Kahramanmaraş, Suriye ve Moldova doğumludur. Farklı şehirlerde doğmakla beraber katılımcıların hepsinin ikamet ettiği şehir Gaziantep'tir.

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte, görüşmeci kaba hatlarıyla bir yol haritasına sahiptir ancak, katılımcının ilgi ve bilgisine göre bu genel çerçeve içerisinde farklı sorular sorarak konunun değişik boyutlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Görüşmeci, görüşme esnasında soru formunda cümle değiştirebilir veya görüşmenin seyrine göre sormak istediği şeyleri sorabilir (Altunışık, Coşkun ve Yıldırım, 2017, s. 101). Bu çalışmada madde bağımlısı kimi bireylerin mülakatta dini bakış açılarını dile getirmeleri inanca dair sorular eklenmesine sebep olmuştur.

Araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme formunu hazırlamadan önce yurtdışı ve yurtiçindeki literatürü incelemiştir. Araştırma problemi çerçevesinde, 25 sorudan oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlamıştır. Görüşme formu araştırmacının amacını ortaya koyacak ve literatüre katkıda bulunması hedefiyle açık ve anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular ilk olarak Gaziantep'in Karşıyaka Mahallesi'nde iki madde bağımlısı birey ile yapılan pilot görüşmede kullanılmıştır.

Bu araştırma özelinde yarı yapılandırılmış görüşme formu temel başlıkları:

- ☒ Madde bağımlılarının demografik özellikleri
- ☒ Ailevi yaşantıları

- ☒ Eğitim durumları
- ☒ Arkadaşlık ilişkileri
- ☒ Boş zaman aktiviteleri
- ☒ Uyuşturucu maddeler hakkındaki düşünceleri
- ☒ Madde kullanımına nasıl ve neden başladıkları
- ☒ Madde bağımlılığına ilişkin kurallar
- ☒ Madde kullanımı konusunda Gaziantep'in önemi
- ☒ Uyuşturucu maddelere ulaşmaları
- ☒ Madde bağımlısı bireylerin mevcut değerlendirmeleri
- ☒ Geleceğe dair beklentileri

Verilerin toplanması süreci Harran Üniversitesi yönetiminden 06.04.2021 tarihinde *Etik Kurul Raporu (2021/67)* alınması ile başlamıştır. Katılımcı 1 ile Gaziantep Ayakkabıcılar Sitesi Ahmet Zilan Cami'de görüşülmüştür. Burada görüşülmesinin sebebi madde kullanıcısı bireyin isteği üzerinedir. Madde bağımlısı birey maddeyi bırakmaya niyetlendiğini söylemiş ve ancak böyle bir ortamda buluşacağını ifade etmiştir. Bu bağımlı üzerinden başka bağımlı bireylere de ulaşılmıştır.

Araştırmacının yaşadığı mahallenin madde bağımlı bireylerin yoğun yaşadığı bir yer olmasından dolayı madde bağımlısı birey bulmakta zorlanılmamıştır. Katılımcılara görüşme esnasında ses kaydı alınmasında herhangi bir sakınca olup olmadığı sorulduğunda 18 katılımcı kayıt alınmamasını

istemmiştir. Bu görüşmelerde konuşmalar elle not alındığı için en azı iki saat sürmüştür. Saha sürecinde görüşülen katılımcıların görüşme esnasında ilk başlarda oldukça tedirgin olduğu gözlenmiştir. Araştırmacının yaptığı araştırmanın detaylı açıklaması, kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı ve istedikleri soruya cevap vermeyebilecekleri açıklandığında fiziksel olarak daha rahat davrandıkları gözlenmiştir. Görüşme yapılan bireyler mülakat yapılan sıraya göre *Katılımcı* ön adıyla 1'den 20'ye kadar sıralanmıştır. Görüşülen bireylerden 15'i araştırmacıya ismini vermeyeceğini daha önceden bildirmiştir. Verilerin analiz kodlaması araştırmacı tarafından yapılmış olup analiz kodlaması; cümle, paragraf ve kimi zaman tablo şeklinde oluşturulmuştur. Bu araştırmada verilerin analizi betimsel analiz biçiminde gerçekleşmiştir. Betimsel analizlerde olduğu gibi, katılımcıların düşünceleri üzerinden literatür ile karşılaştırılarak ve ilişkilendirilerek çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin madde kullanan bireyin başka davranışlar üzerinden damgalanıp damgalanmadığına ilişkin bulgular *kendini gerçekleştirecek kehanet: sen yaptın iması* ve *kendini gerçekleştiren kehanet: ben yaptım gerçekliği* gibi başlıklarla doğrudan literatüre gönderme yapılmıştır.

Uyuşturucu madde bağımlılığı, kullanıcı bireyden toplumsal yapıya kadar birçok karmaşık boyutu içinde bulunduran bir alandır. Uyuşturucu madde ağı kullanıcıdan satıcıya kadar çok geniş bir ağı kapsamaktadır. Madde kullanıcıları üzerine yapılan bu çalışma, bölgenin erkek

egemen yapısının kadın katılımcıların kendilerini gizlemesine sebep olmasından dolayı kadın katılımcı sayısının düşük (4 kişi) olduğu bir çalışma olmuştur. Bu araştırma Gaziantep'teki madde kullanıcılarının yaşam pratiklerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan çalışma, katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR



1.MADDE BAĞIMLILARININ SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE KULLANILAN MADDELER

Madde bağımlılarının sosyo-demografik özellikleri cinsiyet, yaş, doğum yerleri, eğitim durumları, mesleki durumları, medeni halleri üzerinden analize tabi tutulmuştur. Sosyo-demografik bulguların analizi şu şekilde yapılmıştır (*EK 1.'de tablo olarak verilmiştir*):

Tesadüfi olmayan örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılan 20 katılımcının 16'sı erkek, 4'ü kadındır. Kadınların araştırma kapsamında bu kadar az olmalarının temel sebebi saha gözlemlerinden de anlaşıldığı üzere kendilerini gizliyor olmalarındandır. Kadınlar madde kullandıkları öğrenildiği takdirde ötekileştirileceklerini bildiklerinden dolayı kendileri ifşa etmemektedirler. Görüşülen 4 kadın bağımlı, kendileri gibi kullanan kadınların sayısının az olmadığını belirtmişlerdir. Literatürde pek çok çalışmada (Sandberg, 2013; Kasap, 2015) bu duruma ve uyuşturucu kullanımında kadın sayısının az olarak görülmesine dikkat çekilmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcıların yaş aralığı 18-41 arasında değişmektedir. Katılımcıların madde kullanma süreleri toplamda 1 ile 20 yıl arasında değişmektedir. Madde kullanmaya başlama yaşı ise en erken 14 olarak, en geç ise 32 olarak tespit edilmiştir. Çalışmada ortaya konan verilere göre, bireyin madde kullanımına erken yaşta başlaması bağımlı

olmaya daha hızlı götüren bir süreç olmaktadır. Literatürde bu durumu doğrular çalışmalar (Gezek, 2007) mevcuttur.

Katılımcıların 16'sı Gaziantep doğumludur. Gaziantep dışında Adana ve Kahramanmaraş doğumlu olmak üzere iki katılımcı da bulunmaktadır. Son iki katılımcı da Suriye ve Moldovalı olmak üzere yabancı uyrukludur. Katılımcıların hepsi Gaziantep'te yaşamaktadır. Katılımcıların 18'i madde kullanmaya Gaziantep'te başlamıştır. Kahramanmaraş ve Moldova'da doğmuş olan bireyler doğdukları şehirde zaten madde kullanıcılarıdır. Gaziantep'e taşındıktan sonra farklı madde türleri deneyimlemişlerdir.

Katılımcıların 1'i okuryazar değilken, 9'u ilkokul mezunu, 1'i ortaokul mezunu, 4'ü ise lise mezunudur. 4 katılımcı üniversite mezunudur. Sadece 1 katılımcı okuduğu liseyi yarıda bırakmıştır. Lisans eğitimine kadar hemen her eğitim seviyesinden bireyin olduğu görülen eğitim skalasında ağırlığın ilkokul mezunu bireylere ait olduğu gözlenmektedir. Eğitim seviyesi düştükçe bireyin suça iştirakinde artışın yaşandığı yapılan çalışmalarda da mevcuttur (Kızmaz, 2004). Bunun yanında eğitim seviyesinin düşüklüğü sadece şehirdeki uyuşturucu bağımlılığı üzerinden açıklanacak dar bir alanı içermemektedir.

Mesleki durumları açısından 14 katılımcı çalışmaktadır. Erkek katılımcılardan 4'ü işçilik yapmaktadır.

Diğer her bir katılımcı ise sırasıyla halı oymacılığı, ayakkabıcılık, terzi kalfalığı, pazarcılık, genel müdürlük, çiftçilik ve öğrencilik yapmaktadır. Katılımcı kadınlardan 2'si ev hanımı, biri öğretmen, diğeri ise işsizdir.

Katılımcılardan 15'i bekâr, 5'i ise evlidir. Evli olan bireylerden madde bağımlısı bir kadın eşinden ayrı yaşamaktadır. Diğer evli olan bireylerin eşleri kimi zaman evden ayrılırlar da boşanma fikri gündemlerinde yoktur.

KİŞİ	YAŞ	KULLANILAN MADDE (LER)	BAĞIMLILIK SÜRESİ (YIL)
KATILIMCI 1	30	Bütün maddeler, esrar ve metanfetamin	15
KATILIMCI 2	26	Esrar, eroin	8
KATILIMCI 3	41	Bütün maddeler, eroin	21
KATILIMCI 4	25	Çakmak gazı, tiner, esrar, metanfetamin, hap	5
KATILIMCI 5	27	Bütün maddeler, eroin	7
KATILIMCI 6	18	Alkol, esrar, captagoni ecstasy	3
KATILIMCI 7	19	Esrar, alkol	2
KATILIMCI 8	23	Esrar, bali, alkol	1
KATILIMCI 9	35	Ecstasy	3
KATILIMCI 10	25	Bütün maddeler, metanfetamin	11
KATILIMCI 11	33	Esrar, metanfetamin	11
KATILIMCI 12	25	Metanfetamin	1
KATILIMCI 13	27	Metanfetamin	2

KATILIMCI 14	27	Esrar, metanfetamin	10
KATILIMCI 15	30	Metanfetamin	4
KATILIMCI 16	24	Metanfetamin	3
KATILIMCI 17	24	Esrar, Jamaika, metanfetamin	6
KATILIMCI 18	-	Metanfetamin	1
KATILIMCI 19	30	Metanfetamin, eroin	10
KATILIMCI 20	28	Esrar	10

Tablo 2.: Katılımcı ve Bağımlılık Bilgileri

Çalışma sırasında katılımcılara hangi maddeleri kullandıkları sorulmuştur. 20 katılımcının 4'ü **ne bulduysam kullandım** diyerek bütün maddeleri deneyimlediklerini belirtmiştir. Buna ek olarak en fazla kullanılan maddeler sıralamasında 13 defa adı geçen iki madde olmuştur. Bunlar esrar ve metamfetamindir. Daha önce Ögel ve Tamar (1996) ve Timberlake (2009) gibi araştırmacıların da çalışmasında belirtildiği üzere esrar, diğer maddelere giderken bir geçiş maddesi olabilmektedir. Katılımcı 1'in (30) ifadeleri de bu bilgiyi desteklemektedir:

"Yaşım gereği kullanıcılar arasında en büyüğü benimdir. Her kullanıcı her zaman bir satıcı adayıdır. Mesela benden küçük sigara içenlere derim, size bir tütün sarım içine az bir şey de esrar koyarım, adamlar alışıyolar. Esrarsız tütün içmiyorlar, öyle öyle derken bir sürü alıştırıldığı oldu. Bu sefer altında çalışan bir sürü sübyan oldu -mal sattığı çocuklara sübyan diyor-."

Metamfetamin kullanımının son dönemler artış gösterdiği birçok kaynakta belirtilmektedir. 17 Şubat 2021 kaynaklı bir habere göre Emniyet Genel Müdürlüğü 2019 yılında 1 ton 42 kilo ve 2020 yılında 4 ton 168 kilo metamfetamin ele geçirmiştir (TRT Haber, 2021). Yine görüşülen katılımcılardan hem kullanıcı olan ve hem satıcı olan Katılımcı 1 (30) bu bilgileri doğrular nitelikte açıklamalar yapmıştır:

“Son zamanlarda piyasada o kadar ateş-buz (metamfetamin) var ki herkes bunu kullanıyor. Zaten her zaman moda olan uyuşturucunun bağımlısı olunur. Keşe (bağımlıya keş demektir) hangi madde olduğu önemli değildir, madde olsun yeter. Ben bile ateş-buz bağımlısı oldum çıktım. Bize bu maddeler var deniliyor bizde onu sürüyoruz piyasaya”.

Katılımcı 1’in ifadeleri Becker’in Hariciler’de belirttiği bir olguyu doğrulamaktadır. Madde bağımlılarının satıcıdan alınan maddelere ulaşması ve bu çerçeveden bağımlılığın bir çeşit satıcılık yoluna evrilmesi bu maddelerin ticaretini yapanlar arasında bir çıkar meselesidir. Becker’e (2019) göre de bir topluluk içerisinde neyin işlevsel olup neyin işlevsel olmadığı çıkar meselesidir, yani siyasidir. Burada da ticaret ağını oluşturan üreticiler ve satıcılar arasında bir siyaset söz konusudur.

2.NORMALİN SINIRINDA: DAMGA YOLUNDA BİREY

Kişinin yaşamını etkileyen en önemli unsurlar aile, arkadaşlık, eğitim ve meslek gibi değişkenler olarak gösterilebilir. Araştırmanın bu başlığı altında katılımcıların aile ve arkadaşlık ilişkileri, eğitim ve meslek gibi unsurların bağımlı olmaya götüren süreçteki yeri analiz edilmeye çalışılmıştır.

2.1.Madde Bağımlılarının Aile İlişkileri

Arkadaşlık ilişkileri, bireyin yapmış olduğu davranışları açıklamada önemli faktörlerden birisidir. Burada katılımcıların anlattıkları üzerinden bağımlı olmalarını etkileyen süreçte arkadaşlık ilişkileri irdelenmiştir. Madde kullanmadan önce ve kullandıktan sonra arkadaş ilişkileri sorulmuştur.

Madde bağımlıları Goffman'ın (2019b) da ifade ettiği üzere toplumda öteki olarak damgalanan gruptan biridir. Bu süreçte kullanımı düzenli bir hal aldığı zaman ise artık toplumda bir sahne gösterisi savaşı vermek zorundadır. Normal olarak değerlendirilip normalin sınırında kalsa bile bağımlı bireyin kullanacağı maddeyi elde etmek için normalin sınırından (*bir anlık dahi olsa*) çıkması gerekecektir. Goffman'da yapısal tazyik'in dışsal olmadığı bizzat etkileşime içkin olduğu açıklanmıştı. Sürekli durum üzerinde duran Goffman benlik ve yapısal tazyik'in bir durumda olduklarını söyler. Yani madde bağımlısı bireyler de bu noktada buldukları etkileşim

alanında kendi varlıklarını ifade ederler (Goffman, 2019b, s. 14). Bağımlı birey kendisini sahne önünde iyi bir şekilde gizlemiş olsa bile sürekli diken üstündedir. Bu süreç dâhilinde sosyal etkileşim içerisinde bulunduğu diğer madde bağımlılarıyla bir alt kültür oluşturmuştur. Yani kendilerine ait olan toplumdan uzak mekân oluşturulmuştur. Sözü edilen bu birliktelikler ancak arkadaş bağlarıyla gerçekleşebilecektir.

Katılımcıların ifadeleri madde kullanmaları süreciyle ilişkili olması yönünde açıklayıcı olmaktadır. Katılımcı 1'in (30) açıklamaları bu açıdan dikkat çekicidir:

“Sokağa çıktıkça her gün daha fazla arkadaşım oluyordu. Madde kullanan arkadaşlarım da vardı yok değil valla ama benim için önemli değildi her telden arkadaşım vardı. Bir gün bir arkadaştan sigara istedim kalmadı dedi, ben sana bir cigara (esrara kendi aralarında öyle diyorlar) sarayım dedi, sar da içek dedim. O günden sonra sardık da sardık, sonra başımıza bir sürü iş sardık (güliüyor). Çevrem öyle bir çevre oldu ki en çok keş benim etrafımda.”

Arkadaş **ayağıyla** madde kullandığını söyleyen Katılımcı 3 (41) *“...askerden geldikten sonra bir düştük, sonra toparlanamadık, arkadaş ayağıyla girdik. Arkadaşım için her şeyi yaparım biz böyle öğrendik, birkaç kere girip çıktım (hapishaneden) zaten arkadaş için”*. Katılımcı 6'nın (18) söyledikleri de dikkat çekicidir: *“Evden çıktık gözümüüzü bir açtık millet cayır içiyor abi. Yaşımız daha 15, gözümüüzü onlarla açtık ama yanlış kişilermiş hepsi”*

Katılımcı 10 (25) ortamda sessiz olduğunu ve birkaç arkadaşının olduğunu onların da sadece *içici* olduğunu belirtiyor.

Arkadaş ve akran etkisinin uyuşturucu bağımlılığındaki etkisine dikkat çeken Liebrechts (Liebrechts vd., 2013) esrar kullanımında arkadaş etkisinin bağımlılığı arttırdığını belirtir. Bireylerin arkadaş etkisiyle madde kullanımı arasındaki sıkı bağlantıya ilişkin çalışmalar (Hamilton, 2012; Macit, 2020) bu araştırmada olduğu gibi literatürde de gösterilmektedir.

Bulunduğu ortamda her zaman liderlik pozisyonunda olduğunu belirten Katılımcı 11 (33) madde kullandıktan sonra da çevresinde değişiklik yaşamadığını söyler hatta *çevremi ben idare ederim, ben belirlerim arkadaşlarımı* diyerek kendinden emindir.

Katılımcıların 10'u arkadaş çevresinin yok denecek kadar az olduğunu belirtir. Fakat madde kullanıcısı olduktan sonra eskiye göre nispeten değiştiğini belirten Katılımcı 12 (25) *zaten arkadaşım yoktu, biraz çoğaldı* ifadesini kullanmaktadır. Aynı şekilde zaten arkadaş sıkıntısı çektiğini söyleyen Katılımcı 14 (27) madde kullanma deneyimini şu şekilde açıklar *kızlarla beraber takılırken 16 veya 17 yaşında onların arasına girebilmek için esrar kullandım*. Katılımcı 19 da Moldova'da arkadaş çevresiyle başladığını ifade etmiştir.

Araştırma sürecinde dikkat çeken önemli konulardan biri de bireyleri bağımlı olmaya iten sürecin arkadaş ortamında belirleyici olmasıdır. İşsizlik ve para ihtiyacından madde kullanıcısı olan bireyler de dâhil olmak üzere *arkadaş ayağıyla* girenlerin sayısı 18'dir. Diğer iki kişiden, Katılımcı 11 kendi isteğiyle kristal aldığını söylemiştir ve Katılımcı 20 ailesinin alkol bağımlısı olmasından dolayı esrarı kendi isteğiyle aldığını belirtir.

Verilen örneklerde görüldüğü üzere bireyler madde kullanmaya başladıktan sonra sosyal çevreleri hızla madde bağımlılarıyla çevrelenmiştir. Bireyler madde kullanıcılarıyla birlikte kendilerini koruyucu bir tutum sergileyebilirler. Çünkü yapılan davranış toplumda uç olarak görülen uyuşturucu bağımlılığıdır. Goffman'ın *İzlenim Denetimi Sanatı* adını verdiği ilke oyuncunun bir karakteri başarıyla sahneleyebilmesini ifade etmektedir. Bu açıdan madde bağımlısı bireyler arkadaş çevresiyle beraber kendi bağımlık ilişkilerini pekiştirebilirler. Bu durum katılımcıların ailelerinden uzaklaşmalarından sonra doğal olarak gelişen bağımlık ilişkileri olarak okunabilir.

2.2.Madde Bağımlılarının Eğitim ve Mesleki Yaşantıları

Durkheim (2016) eğitime, yaşlı kuşağın sosyal hayat içinde henüz tecrübesiz olan kuşak üzerinde uyguladığı eylem olarak anlam yükler. Bu amaçla çocukta hem bütünsel olarak

toplumca hem de gireceği çevrece görölen fiziksel, zihinsel ve moral beceriler arttırılmaya çalışılır. Eğitimin daha yaygın tanımı ise bireylerin davranışlarında istenen yönde değişiklikler yapmak olarak açıklanabilir. Bireyler aile kurumunda öğrendikleri bilgilerle, hayatlarının ikinci önemli belirleyicisi olan eğitim kurumuna dâhil olurlar. Eğitim bireylerin davranışlarını değiştirmesi veya şekillendirmesi için iki veya daha fazla kişiyle oluşturduğu sosyal etkileşim olarak da tanımlanabilir (Kocadaş, 2016, s. 148-149).

Eğitim ve meslek yaşantısının bireyi suç alanından uzak tutacağına dair yapılan çalışmalarla (Demirbaş, 2016) beraber suça ilişkin eğitimin koruyucu özelliğine dikkat çeken çalışmalar (Kızmaz, 2004) da mevcuttur. Yapılan çalışmalar bireyin okul hakkındaki genel düşüncelerini incelememesi açısından eksiklikler barındırmaktadır. Literatürde eğitim ile suça dair bir ilişki kurulduğunda belli başlı tespitler yapılmaktadır. Bu tespitler şu şekilde ifade edilebilir (Macit, 2018, s. 66):

- ☒ Bireyin okulda başarısız oluşu gelecekte suçlu olabileceğine dair işaretler verebilir.
- ☒ Okul zamanlarında ciddi sorunlar yaşayan kişilerin gelecekte ciddi suçlara karışabilme ihtimali yüksek olabilir.

- Okula gitmeyen kişilerin boş vakitlerinin fazla olmasından dolayı suç kültürüyle tanışabilme ihtimalinin daha fazla olmasıdır.

Kişiler iyi bir sosyalleşmeyi ancak aileden öğrendikleri çerçevesinde gerçekleştirebilirler. Bu sosyalleşme gerçekleşmediğinde ikinci sosyalleşme ayağı olarak okul görülebilir. Katılımcı 8'in (23) söyledikleri bu noktada dikkat çeker:

"Hısım şimdi lise mezunu olduğuma bakma sen ilkokuldan beri sınıfta kalma yok bir şey yok, sadece bir kere lise 1'de tökezledik. Sonra çift dikiş (sınıfta kalanların yediği damga) olduk okulu bitirdik, şimdi sen sorsan kaç kitap okudun diye ben adam akıllı okumayı bilmin ki (gülüyor)."

Daha önce de belirtildiği üzere katılımcıların 9'u ilkokul mezunudur. İlkokul veya lise mezunu olan bireylerin okuryazar olmaları beklenirken, mülakat esnasında soru formunu incelemesi üzere verilen kâğıtları okumakta zorlandıkları görülmektedir. Bu duruma ilişkin lise mezunu olan Katılımcı 8 de okumakta oldukça güçlük çektiğini saklamaz. Katılımcı 8'in (23) bu konudaki düşünceleri dikkat çekicidir:

"Okula gittik ama sen bizi gitmedi say. İlkokulda derslere çok girdiğim söylenemez ama nasıl olsa sınıfta kalmak diye bir şey yok. Hatta 8. Sınıfın başında bir kavga ettim okulda, müdür yardımcısı biliyor tabi belalı olduğumu, dedi sen okula gelme ben seni mezun edecem. Eee valla bana da gün doğdu, sene"

sonu diplomamı da verdiler (güliyor)... Lise desen zaten ilkokulla dip dibe kaydımı yaptı babam 9. Sınıfta tökezledim sonra yine kul payı geçtim zaten hocalar bile korkardı benden öyle öyle geçtik okulu. Korkulacak neyim varsa? (güliyor)."

İlkokul mezunu Katılımcı 6 (18) ise okul macerasını anlatır:

"İlkokulda 8 ay okulun yüzünü görmedim, arkadaşlarla gezerdik yine de mezun ediyorlar, bir şekilde mezun oluyorsun."

Üniversite mezunu Katılımcı 7 ise:

"Üniversitede derslere gitmezdim, yerime imza atan olurdu birkaç arkadaş, ilkokul, lisede falan okulu ekerdim ama tek tük, üniversitede tam maddeye düştüm salladım okulu ama mezun oldum bir şekilde."

Katılımcı 14 ise; lisede sınıfta kaldığı için okuldan atıldığını fakat bir yıl boyunca okul varmış gibi her gün evden çıktığını ifade ediyor. Katılımcıların ifadelerinden Güneydoğu Anadolu bölgesinde eğitim kurumlarının devamsızlık konusunda gerekli özeni gösteremedikleri anlaşılmaktadır.

Bu alt başlık altında hem eğitimin hem de meslek alanının beraber verilmesinin sebebi bölgede ve sahada tecrübe edilen bir olgudan kaynaklanmaktadır. Katılımcılardan bazılarının da ifade ettiği üzere meslek her zaman eğitim hayatına alternatif görülmektedir. Bireyler eğitimi kişisel ve

toplumsal bir donanım olarak görmekten ziyade ilkokuldan itibaren iş kapısının ilk ayağı olarak görmektedirler. Bu açıdan Katılımcı 1'in (30) ifadeleri dikkat çeker:

"Okulu ilkokuldan sonra bıraktım ama zaten zorla okuyordum, okul bittiği gibi gidip halı oymacılığı işini belledim, tabi madde ayağına da orda düştük ama..."

Katılımcı 4 (25) ise eğitim ve meslek arasında bir kıyasla anlatır:

"Lisenin ortamı güzel tamam ama ne getirisi oldu. Ben inşaata giderdim hafta sonu günlüğüüm 150 liraya gelirdi. Okulda bana para mı veriyorlar. Sadece dalgama bakmak için gidiyorum okula. Cıgarayı (esrar) da ilk o ortamda kullandık. Tamamen zarar bu okul."

Katılımcı 6'nın (18) okul ile ilgili düşünceleri kendi damgasının ne kadar içine işlediğini ortaya koymakla beraber araştırmacıyı da hedef almıştır:

"Al işte abi sen okudun da ne oldu, şimdi millet bizden kaçacak yer arıyor, sen madde bağımlısı arıyorsun. Hayat mı bu? (Gülüyor)."

Birey burada kendisini toplumun hiyerarşik bir kümesine dahi dâhil etmiyor. Toplumsal tecridin sonu bireyi, özü olan kendisine yabancılaştırmıştır.

İşsizlikten dolayı madde kullanıcısı olduğunu belirten Katılımcı 13 (27) *üniversiteyi bitirdim memlekette iş*

bulamadım, insanın artık hevesi kalmıyor demektedir.

Katılımcı 15'in (30) ifadeleri ise:

“Zorla zor iş buldum, madde kullandığımı kimse bilmemeli yoksa işten atılırık.

Bir şirkette genel müdür olan Katılımcı 11 işinde başarılı olduğunu ifade etmiştir. Edebiyat öğretmeni olan Katılımcı 20 (28):

“Okulda kimi zaman gizlice bira içerdim.”

Bulgulardan elde edilenlerin değerlendirilmesi sonucunda görülüyor ki katılımcıların okul yaşamını etkileyen bireysel nedenler vardır. Bu nedenleri sosyalleşmenin ilk ayağı olan aile kurumunda yaşadıkları problemler olarak görebilmekteyiz. Bunun yanı sıra bölgeden kaynaklı olarak eğitim olanaklarının yetersizliği ve kalifiyeli eleman eksikliği kendini göstermektedir. Katılımcı 8'in okula gitmeden diploma alması örneği bile eğitimin yüzeyselliği üzerine düşündürmektedir.

Bourdieu, okulların kültürel eşitsizliği görmezden geldiğini söyler, ayrıcalıklı olanları daha ayrıcalıklı, dezavantajlı olanları daha dezavantajlı kıldığını belirterek toplumsal eşitsizliklerin mütemadiyen yeniden üretildiğini belirtir (Bourdieu, 2015). Büyük çoğunluğu ekonomik açıdan zorlanan katılımcıların tamamına yakını (18 kişi) okulu olumlu

olarak değerlendirmediğini ifade etmiştir. Okula dair olumlu görüşü olan iki katılımcının ekonomik ve sosyal olarak yüksek bir statüde olmaları Bourdieu'nun düşüncesine açık bir örnektir.

3.DAMGALANMA SİNYALİ: TEHLİKE ÇANLARI

3.1.Bireyin Madde Kullanma Öyküsü

Uyuşturucu madde kullanmak toplumda her zaman normalin dışına çıkmak anlamına gelmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere Goffman'a (2019b) göre madde bağımlılığı zayıf iradeden kaynaklı olan tutkulardır. Aynı şekilde Becker'de (2019) sapkınlık çizgisine ilk olarak eşcinsellerle birlikte madde kullanıcılarını almaktadır. Bu açıdan madde bağımlısı bireylerin madde kullanmaya başladıkları *an* ve bu ilişkiler ağı süreci anlamak için önemli duraklardır.

Literatürde madde kullanım deneyimine ilişkin çalışmalar (Becker, 1953; Arılık, 2019) mevcuttur. Bu çalışmalar bireyi madde kullanıcısı olmaya götüren süreçleri incelerken bireyin yaşantısından kırılma anları olan kesitlere odaklanmayı ihmal etmez. Çünkü Goffmancı bir ifadeyle birey *an*lardan ibarettir. Bu anlar bireyin hayatında madalyonun iki yüzü olan normal ve damgalı davranışlar sergilemesinde önemli kırılma anlarıdır.

Bu başlık altında katılımcıların ilk madde kullanma deneyimleri, herhangi bir travmatik olay yaşayıp yaşamadıkları ve çevresinde kimlerin içtiğine ilişkin analizlere yer verilmiştir. Görüşülen katılımcıların büyük çoğunluğu (14 kişi) arkadaş ortamında madde kullanmaya başladığını ifade etmiştir. Buna ek olarak, kişisel merak, sıkıntılı çocukluk, işsizlik ve doğrudan aileye bağlayan bireyler de görülmektedir. Bu nedenlerin madde kullanımında etkili olduğu görülmüştür. Arkadaş ortamında başlanmasında zevk ve özentilik ifadeleri çok sık kullanılmaktadır. Bazı katılımcıların açıklamaları şu şekildedir:

Katılımcı 1 (30):

“Zaten sigarayı kendimi bildim bileli kullanıyorum. Evdeki kavgalar hep sokağa çekti beni. Arkadaşlar kalın (ortam içinde esrara verilen bir başka isim) sarıyordu, çekince uçuyorsun dediler. Ben de çektim uçtum hala inemedim (gülüyor).”

Katılımcı 2 (26):

“Ufak tefek sıkıntıları kendimize mal ederek esrar ve alkole başladım.”

Katılımcı 6 (18):

“Mahallede içkili düğünler olurdu, büyükler içerdi bizde bazen şişenin yarısını kaçırırdık arkadaşlarla, sonra bir gün esrar da girdi ortama bende içtim, sonra maddeler çoğaldı.”

Katılımcı 4 (25):

“İlkokulda çakmak gazı çekerdik arkadaşlarla, maddeye eğilimim ta o zamanlardan.”

Üniversite mezunu ve işsizlikten dolayı maddeye başladığını ifade eden Katılımcı 13’ün (27) ifadeleri dikkat çekicidir:

“Aklımda hiçbir zaman madde kullanmak yoktu, bir gün arkadaşlarla otururken sıkıntıdan kurtulmak ister misin dediler, evet dedim. Arkadaş cebinden kristali çıkardı, şimdi olsa alır mıydım, kesinlikle almazdım ama aldım ve başladı.”

Aynı şekilde Katılımcı 15’te işsizlikten dolayı içtiğini belirtir. Katılımcı 16 (24):

“Arkadaş ayağıyla başladım, hafızlığı da yarıda bıraktım.”

Katılımcı 19 (30):

“Moldova’da arkadaş ortamında içerek başladım.”

Göçmen nesil üzerine araştırma yapan Hamilton ve arkadaşları (2012) madde kullanıcısı olma konusunda göçmenlerin birçok açıdan uyuşturucu maddeye daha yatkın olduğu faktörlere dikkat çeker. Ülkesini savaştan dolayı terk eden Katılımcı 9’un (35) ifadeleri bu faktörlerle alakalıdır:

“Mahalleden arkadaşlarla oturuyorduk. Başımın ağrıdığını söyledim, bana ağrı kesici diye ekstazi hap vermişler. Ben

ekstazi olduğunu bilmiyordum, yemin ederim bilsem kullanmazdım (ağlıyor). Sonra iyi gelince bir iki kere daha verdiler, adını sordum sen para ayarla biz alırsız dediler. Suriye’de kullanmıyordum.”

Kendi merakından dolayı kullandığını ifade eden Katılımcı 11 (33) *zevkine ben içtim* demiştir. Herhangi bir travmatik olay yaşamadığını da ifadelerine ekler.

Katılımcılara madde kullanmalarına neden olan herhangi bir travmatik olay yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap olarak sadece iki katılımcı, travmatik olay yaşadığını söylemiştir. Katılımcı 8 (23) şu ifadeleri kullanmıştır:

“Babam vefat etmişti. Arkadaş gibi olduğumuz bir akrabam kullanıyordu. O zaman nasıl oldu hatırlamıyorum ama boşluk anımda bende kullandım, öyle başladı işte.”

Katılımcı 18:

“Çocuğu uyutur ya aile programları izlerdim ya da korku filmleri. Bunları izledikçe artık halüsinasyonlar görmeye başladım. Komşuma söyledim, o da beni rahatlatacak bir şeyler olduğunu söyledi. Bir yıldır kullanıyorum ama elden ayaktan kesiliyorum, bu hap da beni perişan ediyor.”

Sözü edilen iki katılımcı dışında travmatik olay anlatan olmamasına rağmen katılımcıların anlattıkları ve gözlemlerden çıkarılması zor olmayan davranışlarından görülmektedir ki bu

insanların büyük çoğunluğu zaten travmatik olaylarla büyümektedirler. Bu yüzden artık net olarak söyleyebildikleri bir travmatik olay bulamamaktadırlar. Aile içi geçimsizlik, okulda yaşadıkları olaylar, şehrin dışlanmış alanlarında yaşamak ve işsizlik gibi problemler bireyleri maddeye götüren süreçlerin başında gelmektedir. Katılımcı 9'un Suriye'de yaşanan savaşta aile üyelerini kaybetmiş olması ve kaçıp Türkiye'ye gelmesi başlı başına bir travmadır.

Katılımcıların çevresinde madde kullanan kişiler çoğunlukla arkadaşlarıdır. Arkadaşların ne derece önemli olduğu Katılımcı 3'ün (41) ifadeleriyle ortadadır:

"Ben arkadaş kurbanı oldum. 20 yılı geçti artık benimkisi. Ben arkadaşım için her şeyi yaparım."

Katılımcı 15 (30) ise arkadaşlarının içtiğini söylemiştir:

"Ben arkadaşlarla içmeye başladım sonra bir gün öğrendim ki emmin (amcam) de madde kullanıyormuş. Benim normalde haberim yoktu emminim içtiğinden bizinkiler nasıl saklamışsa artık. Sonra emminle içmeye başladık."

Katılımcı 10 ve Katılımcı 12'nin ise başlama sebepleri akran oldukları kuzenleridir. Katılımcı 10 (25):

"Emminin oğlu içerdi sonra beraber almaya giderdik."

Katılımcı 12 (25) ise:

“Kuzenimle arkadaş gibi takıldık hep, düşün yani o berbere girdi bir ara çırak olarak onun arkasından bende girdim, onunla kafa buldum işte.”

Katılımcı 4 (25) ise lisedeki bütün arkadaşlarına kendisinin başlattığını ifade etmiştir:

“Benim ortam genişti, mahallede bir çocuktan madde buldum sonra cemaate (lise arkadaşlarına verdiği isim) alıştırdım.”

Aynı şekilde Katılımcı 1’de mahallede alıştığını belirtir ve *artık Şhreküstü bölgesinde söz sahibiyim* ifadelerini kullanır.

İnsan sosyal varlık olduğu için sosyalleşmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu sosyalleşmeyi ise bulunduğu bağlam içerisinde yapmaktadır. Madde bağımlılarının da kendi bağlamında *sosyalleştikleri* hatta *sosyalleştirdikleri* bile görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (19 kişi) yakın çevresi, aile veya arkadaşlardan madde kullanan en az bir kişi vardır.

3.2.Düzenli Kullanıma Geçiş

Katılımcılara nasıl düzenli kullanıcı oldukları sorulduğunda hepsinden birbirine paralel cevaplar alınmıştır. Bir şekilde ortamda kullandıklarını söyleyen katılımcılar ilk deneyimden sonra maddeyi buldukça kullanmışlardır. Daha sonra kendilerinin maddeyi aradıkları zaman geldikçe bir çeşit kullanıcı olduklarını anlamışlardır. Literatürde (Smart ve

Ogborne, 2000) uyuşturucu kullanan bireylerin bağımlı olduğunu anlaması çeşitli şekillerde ortaya konmuştur. Birey fiziksel olarak madde yoksunluğu yaşayarak veya sürekli maddeyi arayarak zamanını geçirdiğinin farkına vardığında maddeden kopamayacağını anlamaktadır.

Katılımcı 2 (26) madde kullanıcısı olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Okulda arkadaşlarla sürekli bir aradayız zaten, bakıyordum her zaman başka bir arkadaş getiriyor. Ben para verip almazdım başlarda, öyle tadıyordum sadece. Sonra kopamadık bir daha... Bak ben en son eroin kullandım. Bildiğin beni normal insan yapıyor. Eroini şöyle düşün (kendisi düşünüyor), ilk zamanlar zevk için içerdim ama şimdi zevkten farklı, ben normale dönmek için eroin içiyorum, eroin beni normal yapıyor, insan içine biraz da olsa karışabiliyorum.”

Katılımcı 4 (25) bağımlı olduğunu arkadaşlarla madde almaya gidince anladığını söyler:

“Düşüniün, ben arkadaşlara başlattığımda bile bağımlı olduğumu düşünmüyordum. Ama bir gün maddeyi beraber almaya gittik, dedim ki içiyormuşum ben birader, baksana satan yerleri de öğreniyoruz (güliyor). Zaten geç bile kaldım dedim, bir sürü arkadaşla başlattım, satsak bari bizimki beleşe gelir... Hiç unutmam bir gün hapı Basra'da (Gaziantep'te bir mahalle) attım (ekstazi) gözümü açıp kendime geldiğimde Mavikent'te (Gaziantep'te bir mahalle) bir bankın üstündeydim. O gün anladım ki ben uçmuşum (bağımlıyım).”

Katılımcı 4'ün hapın etkisinde kaldığı süre zarfında katettiği mesafe en az 15 km'dir. Katılımcı 4'ün bağımlı olduğunu anlaması için güneş altında bu mesafeyi katetmesi gerekmiştir. Katılımcı 4'ün madde satılan yerleri öğrenmesi ve madde satışı yaparak kar edeceğini düşünmesi onu başka bir damgalanma sürecine götürmektedir. Bireyin bu noktada suça iştirak ettiği görülür.

Katılımcı 12 ve Katılımcı 10 kuzenleriyle beraber her buluştuklarında içtiklerini söylemişlerdir. Bu buluşmaların artması ve maddeye para ayırmaları bağımlı olmalarını anlamalarına sebep olmuş. Aile bireylerinden amcasıyla beraber kullanan Katılımcı 15 (30):

“Amcam bana nerelerden alındığını gösterdi, her yanına gitmemde ya esrar ya da met istediğinden alıştım öylece, kabul etmek gerekiyor ki met adamı farklı dünyalara götürüyor.”

Esrar kullandığını söyleyen Katılımcı 11 (33):

“Esrar müptelasıydım ama gözlerde kızarıklık ve sürekli uyku hissi oluyordu, bende zinde kalmak için ateş-buz (metamfetamin) kullanıyordum.”

Katılımcı 20'nin (28) ifadeleri esrarı normalleştirmenin boyutunu gözler önüne serer:

“İçtiğim bir bira bir esrar. Esrar dediğin şeyin sigaradan ne farkı var. Zararsa ikisi de aynı zarar. Sigara neyse esrar da odur.”

Katılımcıların çoğunluğu madde kullanmaya başladıktan sonra devamlı kullanıcı olduklarının farkına varmadan bağımlı hale gelmişlerdir. Uyuşturucu maddeye para ayırmak veya uyuşturucu yokluğu yaşarken hissedilenler bireyin düzenli olarak kullanıcı olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcıların kullandığı bir uyuşturucu maddenin etkisini diğer bir uyuşturucu maddeyle dengelediği de görülmektedir. Eroin kullandığını söyleyen Katılımcı 2'nin durumu normal birey olmanın bağımlılar açısından önemini göstermektedir. Kendisinin de ifade ettiği üzere normale dönmek için heroin kullanmaktadır. Eroini bulamadığında krize giren bağımlı birey, insanların arasına ancak heroin kullandıktan sonra karıştığını ifade eder. Bu açıdan Goffman'ın açıklamaları kendini doğrular. *Bireyi zaman içerisinde gözlemlediğimizde normalin ve sapkının dramı içerisinde iki rolü oynamaya mahir olduğunu görürüz* (Goffman, 2019b, s. 184). Madde bağımlısının eroini kullanmaya ilişkin oluşturduğu sebep bile normalin sınırına geçme çabası taşımaktadır.

3.3.Madde Kullanma Ritüeli

Bu başlık altında madde kullanma konusunda artık bir profesyonel olan bağımlının doğası analiz edilmeye çalışılacaktır. Esrar kullanan katılımcıların hepsi esrarı içerken ilk olarak *sarma* şeklinde başlayıp daha sonra *şaşal* veya *kova* yaptıklarını belirtmişlerdir. Literatürde de bu saha sonucunu doğrular çalışmalar (Pederson, 2009; Sandberg, 2014) yapılmıştır. Esrar kullanmanın birçok şekli olmakla beraber

alandanda sarma, şaşal ve kova olarak üç tür deneyimlenmiştir. Esrarın üç farklı kullanım şekli aşağıda açıklanmıştır.

- Ψ **Sarma:** Tütün gibi kâğıt arasına sarılarak içilmektedir. Tütünlle sarıldığı gibi sadece esrar otunun kâğıda sarılmasıyla da içilmektedir.
- Ψ **Şaşal:** Genellikle *bong* olarak bilinen ve nargileye de benzetilen bir çeşit filtre cihazıdır. Bong'un özelliği cam olmasıdır. Şaşal adı verilen bu yöntem ise daha çok sokakta madde kullanan bireylerin ayaküstü yaptıkları gereçtir. 500 ml bir pet şişenin boydan kısmının tam ortası sigarayla delinir. Sigara paketlerinden çıkarılan veya bardak ayranların üstündeki alüminyum, dışarı taraftaki ucu kalın olacak şekilde kalem gibi sarılır. Şişenin yarısına su ilave edilir. Şişenin delik açılan tarafının tam karşısının üstüne bir delik daha açılır. Alüminyumun ucuna esrar konulur ve ateşlenir. Yanan duman şişenin üst tarafından ağız veya burun yoluyla teneffüs edilir.
- Ψ **Kova:** Yapımı için bir kova (*sokak yapımında genellikle 5 lt. su şişesi kullanılır*) ve 2,5 lt. kola şişesine ihtiyaç vardır. Bunun yanında alüminyum folyo, çakmak, kürdan ve esrardan yapılır. Folyo kola kutusunun başına sarılmaktadır. Kürdan ile folyoya delikler açılır. Kola şişesi alttan su şişesi ise üstten kesilerek iç içe geçirilerek yapılır. Etkisi çok güçlüdür.

Tahmini olarak kovadan çekilen bir duman, kâğıda sarılan altı duman esrara eşittir.

Katılımcılardan esrar kullanan bağımlıların hepsi hayatında en az bir defa şaşalı ve kovayı deneyimlemiştir.

“Önceden esrarı tütüne sarardım, sonra tütüne sarmayı bıraktım çift sarmaya başladım, sonra kova yapmaya başladık, şaşalı öğrenince artık esrarı şaşal yaptım hep. Çünkü kovayı her zaman yapamıyorsun. Ekstaziyi de tütüne sardığım olmuştur. O tütün benim elimden neler çekti (gülüyor).”

Katılımcı 2 (26) ise:

“İlk zamanlar zevkine olduğundan ekstaziyi tütüne sarardım, garip bir tat işte. Böyle arkadaşlarla var ya, hiç denememiş şeyleri denerdik, kendimizi denemeye mecbur hissederdik. Öyle bir dünya yarattık.”

Katılımcı 7 (19) bir gün yurttan kova içtikten sonraki anısını anlatır:

“Yurttan kova yaptık, bir arkadaş çok güçlü ot (esrar) getirmişti. Kendimden geçtim. Kendimden geçtiğimde oda arkadaşımın sevgilimle seviştiğini gördüm (tamamen esrarın etkisinde). Çok çabaladım engellemek için ana hareket edemiyordum. Dolabında sallama (döner bıçağı) var. Memleketten getirmiştim sallamayı. Bir şekilde yurda soktum. Hareket edebilsem kalkıp çocuğa sallayacağım. Sabaha kadar uyuyamadım, üç gün yataktan kalkamadım.”

Katılımcı bu ifadesiyle aslında esrarın ne kadar tehlikeli olabileceğini gözler önüne sermektedir. Katılımcı 6 (18) kullandığı ekstaziler hakkında bilgiler verirken bir ritüel geliştirdiği söyler:

“Ekstazi aldığımında üzerinde çeşitli şekiller olur. Bugs bunny, hayalet, ferrari, roj, el bombası gibi şekiller. Hepsinin yaşadığı kafa başka olur. Aslında hepsi ekstazi ama sen öyle bir hisse giriyorsun ki onların üzerindeki şekle göre kendi kafanı yaşıyorsun. Dünyadan uzak.”

Kural ihlal eden kişi, harici olarak algılanır. Bir diğer açıdan harici olarak etiketlenen kişi de meseleye farklı bakıyor olabilir. Bu kişi, kendisine dayatılan kurallar ağını reddedip, kural koyuculara karşı eleştirel tutum geliştirebilir. Harici olarak kabul edilen birey, kendisine ait yaşam alanı geliştirme girişimlerinde bulunabilir. Kavram bu andan itibaren yeni bir anlam kazanmıştır. *Kuralı ihlal eden kişi bu sefer de kendisini yargılayanların, yani onların ait olduğu grubun harici olduğunu düşünebilir* (Becker, 2019, s. 21). Becker’in de ifade ettiği üzere kural koyucular tarafından sapkın olarak değerlendirilen hariciler, kendilerine ait bir dünya oluşturup orada *normallerin* harici olduğu fikrini geliştirebilir. Katılımcı 6’nın (18) kendi söylemiyle son yaptığı *altın vuruşu* Becker’in ifadelerini desteklemektedir:

“Bir arkadaşın babası esrar tohumunu anason suyunda kaynatmış, sonra toprağa ekmiş. Yetişen esrarı biz sardık beraber içtik. Bakın dışardaki insanlar gibi yalancı değiliz,

beraber ektik, beraber içtik, yalan yoktu bizde. Neyse ben içtim ciğerlerim patlamış, gözümüü yoğun bakımda açtım."

Yaptığını hayatıyla ödemesi bir yana Katılımcı 6'nın dürüst oldukları düşüncesi bağımlı bireyin oluşturduğu *normal* dünyasını açık olarak göstermektedir. Goffman'ın dramaturjinin ilkelerini açıklarken sözünü ettiği takım oyununu bağımlı birey içselleştirerek yaşamaktadır.

3.4.Maddeyi Temin Etme Ritüeli

Bir önceki başlığın devamı niteliğini taşıyan bu başlık *normal bireyi*, bağımlıların davranışlarını sergiledikleri alana konuk eder. Bağımlı birey maddeye ulaşırken esasen bir şekilde toplum ile ilişkiye girmiş olur. Çünkü katılımcıların birçoğunun (15) belirttiği üzere uyuşturucu madde temin edilen yerler toplumda şüphe uyandırmayan yerlerdir. Şüphe uyandırdığı takdirde çevrenin olumsuz tepkisini çekip satıcıların ifşa edilme ihtimalleri yüksektir. Madde bağımlısı bireyler birçok satıcının bağımlı olmadığını ifade eder. Sadece bazı bağımlıları ortamla bağlantı kurması açısından aracı yapabilir. Çünkü birçoğuna göre maddeyi satmak ancak *ayık kafayla* yapılacak iştir. Madde bağımlıları ile satıcılar arasında kurulan ilişkiler ağı Goffman'ın bir ifadeyle iyi bir takım oyunu olduğunu göstermektedir. Sahnede kendilerini korumayı bilen bireyler madde temin etme sürecinde rollerine sadıktırlar.

Katılımcı 1 ve Katılımcı 4 gibi katılımcılar bu duruma birer örnektirler. Katılımcı 4 (25):

“Malı temin eden benim arkadaşla. Her içen bir satıcı adaydır ama her satıcı içmez, çünkü bu işler ayık kafayla yapılmalı. Ben arkadaşlara satınca bana beşe veriyorlar. Bana geliyor mu gelmiyor mu ona bakarım ben... Antep inşaat memleketi nerede mi içiyoruz, insanların olmadığı her yerde.”

Katılımcı 1 (30) ise:

“Aslında artık polisin, siyasetçinin, herkesin bildiği bir şey Antep’te içilen yerler bellidir. Her yerde içen var ama Düztepe, Hacıbababa, Çıksorut, Karşıyaka buralar zenginlerin uğramadığı yerler. Burada satışı da var, içeni de çok.”

Katılımcı 8’in (23) temin ettiği süreç oldukça dikkat çekicidir:

“Düztepe’de adam sakallı, fesli, herkes onu dinine bağlı Müslüman esnaf olarak bilir. Hatta adam Cuma Müslümanların tatil günü diye, cuma günleri dükkânı açmaz. Ama o dayı var ya, ne para kazanıyor anlatamam. Biz malı hep o dayıdan alıyoruz. Kimse dayıdan şüphelenmez, millet zaten Allah diyenin önünde yatıyor, bu adama da Allah dostu diyorlar. Sorarsan bu adam normal biz anormaliz.”

Goffman’ın dramaturjisinde gördüğümüz üzere, birey sahne önünde performansını en iyi şekilde rutinle, vitrinle ve rolleriyle icra etmektedir. Bu şekilde toplumda izlenim edinir. Bir şekilde kendi izlenimini de yönetmiş olur. İzlenim yönetiminin özelliği daha önce de belirtildiği üzere, toplumda kalıplaşmış formları yansıtma çabasıdır. Tutum olarak açıklanan kavram ile alakalı olan bu durum resmi olarak onaylanmış kalıpların kendisidir. Düztepe’de uyuşturucu madde satıcılığı yapan adam, toplumu dini açıdan etkileyerek

kendini sahne önünde, insanların tabiriyle *Allah dostu* bir adam olarak sunmaktadır.

Katılımcı 6'nın (18) maddeyi nasıl bulduğuna ilişkin söyledikleri Katılımcı 8'i doğrular:

"Sana şu kadar söyleyim, Antep'te mal kalmasın ama sen bulmak iste, o seni bulur. Hem de istediğin her semtte bulursun. Hacıbaba'nın (Gaziantep'te bir mahalle) adı çıkmış ama en dürüst adamlar orda, en azından sattıklarını saklamıyorlar. Biz neler gördük, adam satıyor telefoncu ama gör sen ahlak bekçisi."

Kadın katılımcıların maddeyi nereden temin ettikleri sorulduğunda hepsi bu soruyu yanıtız bırakmıştır. Buna ek olarak Moldova doğumlu olan Katılımcı 19 (30):

"Erkekler beni güzel bulduğundan, hep ortama çekmek isterlerdi, o yüzden maddeye para vermezdim. Para vermediğim için bunun bir karşılığını beklerlerdi. Bende mecburen öpmelerine izin verirdim bazen."

Goffman'ın (1977) çalışmasında yaptığı tespit bu noktada saha gözlemini doğrulamaktadır, *halkların afyonu din değil cinsiyettir*. Kadına biçilen toplumsal yargılar kuşkusuz burada da kendini göstermektedir. Hatta damgalı kabul edilen bağımlı erkeklerin arasında bile kendini göstermektedir.

Katılımcı 14'ün (27) söyledikleri önemlidir:

“İlk içtiğim zamanlar, arkadaşlar yanında birkaç erkek getirirdi. Bunlar hemen sulanmaya yer ararlardı. Kadının ve madde kullanıyorum ya sanki hemen birlikte olacağımızı zannediyorlar, hepsi böyle düşünüyor. İçeni de içmeyi de hatta madde kullanmayan kadınlar da böyle düşünüyor.”

Goffman'ın toplumda *düzgün olmayan* bir kıyafet giyen kadına hafifmeşrep algısı verilmesi olgusuna paralel olarak aynı şekilde madde kullanan kadınlar doğrudan beden üzerinden damgalanmaktadır.

Katılımcıların açıklamalarından görülmektedir ki madde kullanmaya ilk başladığı zamanlar hepsi bir şekilde tek başlarına değil de ortamda kullanmışlardır. Arkadaş veya akraba çevresi sözü edilen ortamı oluşturmuştur. Sonuç olarak madde kullanan birey normal sınırından, toplumda kabul edilmeyen bir davranış sergilediği damgalı sınırına geçişte tek başına değildir. Bir şekilde etrafında alt kültür oluşturacak bireyler olmuştur. Damgalı sınırına geçmek birey için kolay bir süreç değildir. Bu yüzden Goffman'ın dramaturji araçlarından takım kavramı burada önem kazanmaktadır. Takım performansı bağımlı bireyler için hayati öneme sahiptir. Katılımcı 1'in (30) *biz birbirimizi ayıkken satmayız* ifadesi takımın sadakatini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde katılımcıların ifadelerinden de görüleceği üzere sözü edilen *bağ* bireyin toplumsal yalıtımıyla kendi inşa ettiği *sosyal mekan*lardır. Bireyin damgadan korunması için kendini toplumdan ayırması kaçınılmazdır (Becker, 2019). Yine Becker'in ifadesiyle toplumda anormal olarak görülen bireyin

de topluma anormal bakma eğilimi vardır. Bu yönüyle aslında birey damgalı davranışı sergilemede oldukça mahir olduğunu gösterebilir.

4. DAMGALI ROZETİ TAŞIYAN BİREYİN KENDİNİ SUNUMU

Goffman'a (2019b, s. 28) göre bireyi toplumda var eden temel anlam örüntüsü toplumsal kimliktir. Toplum, içinde nefes alan insanları kategorize eden ve bu kategorilerin doğal veya sıradan olduğunu benimseten sistemi meydana getirir. Toplumda damgalı görülen bireyin hikayesi aynı zamanda bir trajedidir. Çünkü toplum dramaturjik kurallar çerçevesinde ilişkiler üretir. Bu başlık altında madde bağımlısı olan bireylerin, bağımlı olduktan sonraki sosyal çevresi, bağımlılar hakkındaki düşünceleri, bağımlılıklarının bireysel ve toplumsal görünüşleri ve yaşayış pratikleri çeşitli alt başlıklarla analiz edilmiştir.

4.1. Madde Kullanıcısı Olduktan Sonraki İlişkiler

Madde bağımlısı katılımcıların, ailelerinin madde kullandıklarını öğrendikten sonraki tavırları 15 katılımcı açısından ortak bir cevapta birleşmiştir. Buna göre madde kullandıklarını aileler ilk öğrendiklerinde direkt dışlayıcı bir tavır sergilemişlerdir. Kimi bağımlıda bu dışlayıcı tavır ilk tepkiden kaynaklanırken, kimilerinde gösterilen tepkinin şiddeti de artmıştır. Katılımcı 20'nin (28) ifadeleri önemlidir:

“Her ne kadar öğretmen bile olsam, insanın ailesine göre hala çocuksundur. Ailemle beraber alkol tükettirdim ama esrar kullandığımı söylediğimde hiç beklemediğim tepkiler aldım annem ve babamdan. İlk başta çok kızdılar ama ara zevkine içtiğimi söylediğimde biraz daha ılımlı oldular.”

Ailesinin tepkisinin zamanla azaldığını söyleyen Katılımcı 15 (30) ise:

“Zaten emnim içmiş (içiyordu). Beni öğrenince çok kızdılar. Artık tipinden de anlaşılıyordu. Sonra babam, emnisi ne ki bu ne olsun, dedi. Kendisine suç ortağı bulunduğu sevinen emnimle içmeye devam ettik. Babama sadece belli etmemeye çalışıyordum, tabi anlıyordu.”

Katılımcı 6 ise amcasına alıştırdığını söyleyerek ailede bir nebze rahatladığını ifade eder. Katılımcı 6 (18):

“Bizinkiler benim içtiğimi öğrendi, bütün sülale bıraktırmaya çalıştırıyor. Benden iki yaş büyük amcam var. Ona esrar, şaşal, kova alıştırdım. Bizinkiler bana kızardı, artık ikimize kızmaya başladılar. Sonra yavaş yavaş bizi normal bir insan gibi görüp, anlamaya çalıştılar.”

Katılımcı 8 de akrabasının içtiğini ailesine söylemiş ve büyük tepkilerin azaldığını belirtmiştir. Katılımcılardan 5'inin ailesi onlarla içen akrabaları olduğunu öğrenince tepkilerinde daha ılımlı yönelimler olmuştur. Bunun sebebi Goffmancı bir ifadeyle performansın aileler için de takım performansına evrilmesidir. Damgasının açığa çıkmaması için bağımlı bireye zor kullanan ebeveynler, bir başka akrabasının da bağımlı olduğunu öğrenince aile üyeleri arasında takım performansı

gelişir. Bu katılımcılar tedavi için çeşitli kurumlara yönlendirilmiştir. Bunun sebebi çekirdek aile içinde gizli olan damganın genişlemesinin artık tehlike yaratmayabileceğidir. Eğer damga bu çalışmanın konusunda olduğu gibi tedavisi mümkün olacak bir damga ise ortadan kaldırılması için aile üyeleri elinden geleni yapacaktır. Madde kullanırken kendimi unutuyorum diyen Katılımcı 10 (25):

“Ailem başta benim kullandığımı öğrendi, baya dayak yedim. Birkaç hafta sonra kuzenimin de madde kullandığı öğrenilince, kuzenimin babası bize geldi. Bu çocuklara bir çözüm bulmamız şart dediler. Maddeden ölseler bir daha insan içine çıkamayız. Bunları Amateme yazdıralım, öğrenelim gizli oluyor mu bu işler. Yoksa millete ikimizde rezil olacaz.”

Katılımcı 1 ve Katılımcı 9'un dışında aileler bağımlı bireyleri tedavi olmak için ikna etmişlerdir. Bu tedaviler birkaç defa tekrarlanmış fakat kimileri kullanılan madde çeşidini azaltmış kimileri ise doz azaltımına gitmiştir. Görüşme yapılan katılımcılar madde kullanmaya bir şekilde devam etmektedirler.

Madde kullandıktan sonra 17 katılımcı sosyal çevrelerinin değiştiğini söylerken, 2 katılımcı çevresinin değişmediğini, 1 katılımcı ise hep aynı olduğunu ifade etmiştir.

Çevresinin değiştiğini söyleyen katılımcıların 13'ünde olumsuz bir sosyalleşme söz konusuken, 4'ünde sosyal çevrenin değişmesi olumlu anlamda gerçekleşmiştir. Olumsuz

sosyalleşme yaşadığını söyleyen katılımcılar çevresinde pek insan kalmadığını ve insanların ondan kaçtığını ifade etmiştir. Olumlu manada etkilediğini söyleyen katılımcılar ise daha önce arkadaş edinmekte zorlanırken madde kullandıkları çevreye girince etrafında insanların çoğaldığını söylemiştir.

Görüşme yapıldıktan kısa bir süre sonra hayatını kaybeden Katılımcı 3'ün (41) ifadeleri dikkat çekicidir:

“Çevremiz nasıl değişmesin? Çevre bizi dışlıyor, insanlar bizden kaçıyor. İş başvurusu yaptım, abov (şaşıрма ifadesi) bu uyuşturucudan hapis yatmış, abov bu eroin içiyor diyorlar. Bizde birkaç içici arkadaş yine birbirimize sığınıyoruz, yine eroine düşüyoruz.”

Katılımcı 2 (26):

“Çevrem net olarak değişti, eski arkadaşlar beni görünce ya kafasını öne eğiyor ya da yolunu değiştiriyor.”

Katılımcı 1'de (30) her yerden dışlandığını ifade eder:

“Ailem dışlıyor, arkadaşlar dışlıyor, işveren zaten yanına yaklaştırmıyor hem kimse bize yaklaşıyor hem de bize maddeden uzak durmamız gerektiğini söylüyorlar.”

Goffman'a göre (2019b) Katılımcı 1'in sözünü ettiği cümleler normalin çelişkisidir. Normal insanlar, damgalı bireyden hem normal davranmasını beklerler hem de onlara damgalıymış gibi davranırlar. Buna karşılık, madde

kullanmaya başladıktan sonra çevresinin olumlu anlamda değiştiğini savunan katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcılardan biri olan Katılımcı 15 (30):

“Daha önce pek arkadaşım yoktu, maddeye dđřtiükten sonra arkadaş sayım çoğaldı.”

Benzer şekilde Katılımcı 12 (25):

“Eskiden arkadaşım yok denecek kadardı, şimdi daha da çoğaldı.”

Katılımcı 19 (30) ise:

“Türkiye’ye geldikten sonra önüne gelen bana madde verip ortama çağırıyor.”

Bu örnekler gösteriyor ki bağımlılık bir çeşit alt kültür oluşturmuştur ve toplumda yer edinemeyen kimi bireyler bu alt kültürün bir parçası olmayı daha çok önemsemektedirler. Katılımcı 9’un (35) ifadeleri ise:

“Zaten oturduğumuz mahalle şehrin dışladığı insanlarla çevrelenmiş bir yer (Vatan Mahallesi), Bizde Suriyeli olduğumuzdan çabık kaynaştık.”

Katılımcı 9, kendisi gibi dezavantajlı olan bireylerin yaşadığı yerde kendisine yaşam alanı bulduğunu söylemektedir. Katılımcı 9’un kendini nispeten daha rahat hissettiği yer oturduğu mahalledir. Goffman’a göre (2019b)

burası toplumun arka mekanıdır ama damgalının nefes alma alanıdır.

Çevresinin değişmediğini söyleyen Katılımcı 11 ve Katılımcı 20'nin toplumsal statüleri burada önem arz etmektedir. İsmi vermediği bir şirkette genel müdür olan Katılımcı 11 (33), *Çevrem değişmedi, çünkü çevremi ben idare ederim* ifadelerini kullanmaktadır. Aynı şekilde Katılımcı 20 (28) ise:

“Edebiyat öğretmeniyim, kimse bir öğretmenden esrar içmesini beklemez. Çünkü toplumda rol modelsin. Ben kendimi iyi gizlerim, kimseye fire vermem. Zaten beraber bira içtiğimiz öğretmen arkadaşlar var. Onların yanında esrar içsem de bir şey olmuyor.”

Görüldüğü üzere sahne önünde statülerinin büyük etkisiyle izleyiciye karşı rolünde gaf yapmayan Katılımcı 11 ve Katılımcı 20 toplumsal tecrit hali yaşamamaktadırlar. Toplumun gözünde iyi mesleklere sahip olan bu katılımcılar sosyal çevrelerinin içinde dahi performanslarını dikkatli sergilemektedirler. Kişinin toplumsal kimliği onu mekanlara böler (Goffman, 2019b, s. 135-136). Bununla beraber Goffman'ın rol repertuarı adını verdiği konu bu duruma gönderme yapmaktadır. Rol repertuarı toplumsal kişilikle alakalıdır.

Goffman'a göre bir dolandırıcının kadın veya edebiyat öğretmeni olması beklenmez ama işçi sınıfından gelen bir İtalyan veya gettoda yaşayan bir zenci olmasına şaşırmayız

(Goffman, 2019b, s. 102). Aynı şekilde Katılımcı 20'nin bir kadın ve edebiyat öğretmeni olması onun toplumda uyuşturucu bağımlısı olduğu konusunda şüphelenilmeyecek bir konumunun olduğu anlamına gelmektedir.

Çevresinin hep aynı olduğunu belirten Katılımcı 4 (25):

“Zaten bulunduğumuz mahalleyi ellerinden gelse ortadan kaldıracaklar. Hacibaba'da tanımadığım adam yok. Zaten kim kimin ne olduğunu bilir. Düztepe'de olsun, Hacibaba'da olsun, Karşıyaka'da olsun arkadaşım çoktur. Zaten hep ortam arkadaşları. Hacibaba'da benim elimde, benden memnun olmayan bir Allah'ın kulu yoktur.”

Katılımcı 4'ün bulunduğu sokak zaten Gaziantep'te damgalı kabul edilen grupların bir arada olduğu sokaklardan biridir. Katılımcı 4'ün saydığı gecekondu olarak bilinen semtler, Gaziantep'te göçlerin ve yasa dışı olayların yaşandığı semtlerdir. Chicago Üniversitesi'nde kurulan *Ekolojik Okul Temsilcileri* tarafından geliştirilen *Sosyal Düzensizlik Teorisi* bu durumun anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Robert Park ve Ernest Burgess'in 1925 yılında yayınladıkları *Kent* adlı çalışmaları insan ilişkileri çevreleyen mikro ve makro etkenler üzerinde incelemeler yapmışlardır.

Sosyal düzensizliği açıklarken kentin üzerinde durmuşlardır. Kenti kendi içerisinde bölgelere ayırmışlar ve suç işleme dağılımını çıkarmışlardır. Shaw ve McKay (1942)

bu teoriden hareketle Chicago'nun çeşitli bölgelerindeki suç davranışlarını araştırmıştır. Buna göre, suçun fazla işlendiği bölgeler legal olmayan kurallarla idare edilir. Bununla beraber suçlu gençlerin yüksek olduğu bölgeler genellikle, göçmen oranı yüksek, gelir seviyesi ve ev sahipliği oranı düşük seyir göstermektedir (Kocadaş ve Korkmaz, 2015, s. 235-239).

Katılımcıların ifadelerinden görüldüğü üzere bireyler toplumda çeşitli şekillerde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu başlığın önemi; Goffman'ın *damga, bir ilişkiler ağıdır* tezini haklı çıkarmasıdır. Bağımlı bireyler de toplumda damgalandıkları kadar varlık alanlarını geliştiriyorlar. Bir diğer ifadeyle sahne önü ve sahne arkası performanslarını sergiliyorlar.

4.2.Madde Bağımlılarının Madde Bağımlıları Hakkında Düşünceleri

Madde bağımlılığı olgusunu anlayabilmek için bireylere kendisi gibi madde bağımlısı olan kişiler hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Uyuşturucu madde kullanımı yasal olmayan bir süreç olduğu için ve çoğunlukla bireylerin toplumsal damgaya maruz kalmalarından dolayı bu sürecin içinden olan kişilerin düşünceleri önem taşımaktadır. Becker'in (2019) ifade ettiği üzere, toplum tarafından harici görülen insanlar da aynı zamanda onları harici gören insanları harici görme eğilimindedirler. Madde kullanıcılarının kendileri gibi bağımlı olan bireyler hakkındaki düşünceleri bağımlılık

olgusunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Görüşme sürecinde bağımlı olan kimi bireylerin satıcılara yüklendiği görülürken kimileri kendilerine insanların acıması ve anlaması gerektiğini ifade etmiş, kimileri ise diğer insanlardan daha dürüst olduklarını söylemiştir. Goffman'ı bir dille ifade edilirse, sosyal ortamlarda normalin davranış örüntüleri etkileşimi çelişkiye uğratar. *Normal birey* damgaladığı bireyden hem normal davranmasını ister hem de onu damgalamaya devam eder. Katılımcı 4'ün (25) ifadeleri Goffman'ı haklı çıkarmaktadır:

"Madde kullananın kimse yüzüne bakmaz ama normal davranmasını bekler hepsi."

Katılımcı 15 (30): *"O kadar kullanim, emmim sati da (satıyor) ana ben bir gün bulaşmadım, töbe bulaşmam. Zehirlisem kendimi zehirliim, emmim gibi milleti zehirlemim ben, satıcı olunur mu yav, zaten sonumuz cehennem, satıcı olursam kesinleşir sonum. Emmim akrabam olmasa inan takılmazdım yorum."*

Goffman'a göre ise *damgalı birey kendinden saydıklarını, bu kişilerin damgalarının ne derece görünür ve rahatsız edici olduğuna göre sıralama eğilimi gösterir. Ardından kendisinden daha görünür bir biçimde damgalı olanlara karşı, normallerin kendisine takındığı tavrın aynısını takınabilir"* (Goffman, 2019b, s. 153).

Katılımcı 15 de amcası hakkında böyle düşünmektedir. Kendisinin sadece kullanıcı olduğunu fakat amcasının bağımlı

olmakla birlikte satıcı da olduğunu belirtir. Satıcı olarak damgalanmak istemediğini açıkça ifade eder. Katılımcı 2 (26):

“(Madde bağımlıları) diğer insanlar kadar teneke değiller en azından” Katılımcı 12 (25), “Madde bağımlıları diğer insanlardan daha dürüstler.”

Katılımcı 1 (30) ise:

“Krizde girince karşısındakini tanımaz ama o kadar normal, çünkü krizde kendini tanımıyorsun, ama bu adanlar kolay kolay satmaz birbirini... Bazen bakıyorum çocuk yeni başlamış maddeye, ailesi bir elinden tutsa ya da eski arkadaşları adamdan saysa, yanına alsa belki çocuk maddeyi bırakır ama insanlar böyleler (sinirli bir el hareketi yapar).”

Katılımcı 14 (27) ise:

“Allah yardımcıları olsun. Zor, çok zor. Bırakmak istesen bile bırakamıyorsun.”

Katılımcıların ifadeleri çeşitlilik göstermektedir. Fakat görüşmecilerin değindiği temel nokta diğer insanlardır. Tepki gösteriyor olsalar da aslında ifadeleri hep toplumsal etkileşime çıkmaktadır. Katılımcılarda topluma karşı tepki çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Toplumla kurdukları münasebetler onları ya aksi bir insan yapmıştır ya da daha sinik davranışlar geliştirmelerine sebep olmuştur.

4.3.Madde Bağımlılarının Sahne Önüne Çıkışları

Madde kullanıcısı olmak damgalanmayla beraber toplumdan tecrit halinde bireyin tek başına yaşamını idame ettirebileceği bir süreç değildir. Birey uyuşturucu maddeye ulaşmak için bedel ödemek zorundadır. Fiziksel olarak güçten düşen birey, güçten düştükçe maddeye olan bağımlılık yönünde artış gösterecektir. Bu başlık altında katılımcıların madde kullandığını kimlerin bildiği, kimlere kendilerini yakın hissettikleri ve bu süreçte gizli kullanılmaktan açığa geçip geçmedikleri sorularının analizi yapılmıştır.

Katılımcıların hepsi kendilerini beraber içtikleri ortama açmışlardır. Goffmancı bir söylemle damgalı birey kendisiyle aynı damgayla ehil olan bireylere ihtiyaç duyar. İlk bilenler her zaman *suç ortağı* olarak gördükleri beraber içen insanlar olmuştur. Sözü edilen bu ortam kimi zaman kalabalık arkadaş gruplarıyken kimi zaman da teke tek karşılıklı içilen durumları ifade etmek için söylenmektedir. Ortam denilen mekânın nitelik ve niceliği değişkenlik göstermektedir. Örneğin Katılımcı 18 komşusuyla beraber evde içtiklerini belirtirken, Katılımcı 6 (18) en az 7- 8 kişilik ortamda içtiklerini ifade etmiştir. Sonradan ailesine söylemek zorunda kalan Katılımcı 6 (18):

“Bu öyle bir durum ki kimseye kendini ifade edemezsin. Ailem bilmeyene kadar akrabalara açmayı mantıklı görmem. Çünkü akrabaya güvenemezsin, seni satar.”

Katılımcı 7 (19):

“Böyle bir şey yapıyorsan (madde kullanmayı ima ediyor), tek olmaman gerekiyor. İçen birisi olur, aileden seni anlayacak birisi olur ama birilerini bulmak zorundasın. Bir desteğe ihtiyacın var.”

Goffman (2019b, s. 59), damgalı bireyin destek alabilmeyi umduğu iki grup olduğunu belirtir. Bunlardan ilki kendisiyle aynı damgaya sahip olan bireylerdir. İkincisi ise damgalı tarafından kabul gören insanlardır. Katılımcı 7'nin ifade ettiği gibi tek olmak istemeyen bağımlı ya bağımlı olduğu arkadaşlardan bir destek görmelidir ya da aileden onu anlayacak veya saygı gösterecek insanlara ihtiyaç vardır.

Katılımcı 19 (30):

“Beraber kullandığımız arkadaşlar biliyor. Beni her seferinde farklı bir ortama sokuyorlar. Bütün arkadaşlarım bana çok samimi davranıyor. Bazen madde verdikten sonra bana dokunmaya çalışıyorlar.”

Katılımcı 1 (30):

“Bizi olduğumuz gibi kabul eden iki kişi var. Biri arkadaşlar diğeri de polis. Yemin ediyorum arkadaşlar nasılsın demezken, polis abi beni yolda gördüğünde nasılsın, bir ihtiyacın var mı diye soruyor.”

Çünkü polis, diğer suçlular dışında, aslında seni olduğun gibi kabul eden tek kişidir (Goffman, 2019b, s. 61).

Katılımcılara gizli kullanmaktan açığa geçip geçmedikleri sorulmuştur. Toplum içinde sahne arkasında yapmış oldukları davranışların sahne önünde bilinmesi anlamına gelen bu davranış örüntüsü, bireyin kendini ifşası anlamına gelmektedir. Katılımcıların ifadeleri aşağıdadır.

Katılımcı 1 (30):

“Maddeye para vermem gerekiyordu. Bizimkilerden para alamıyordum. Evden çalmaya başladım. Nasıl olsa her şeyi benden biliyorlardı. Bunu da bilsinler artık dedim.”

Katılımcı 2 (26):

“Eroin almadığım için krize giriyordum. Öyle kendimden geçiyordum ki her şeyi yapacak potansiyelim oluyordu. Ailem bunu gördü. Kimseler duymasın diye, rezil olmayalım diye, sabıka yemim diye para vermeye başladılar. Ailem alışı öyle.”

Katılımcı 2'nin sahne arkasında yaşadığı hayat ailesinin öğrenmesiyle yani sahne önünde ortaya çıkınca, ailesi toplum içinde ailecek damga yememek için çocuklarının madde kullandığını kapatmaya çalışmaktadırlar.

Katılımcı 5 (27):

“Kriz anında, bir üşüme tuttu beni ama soğuktan değil üşüme, yazın ortasında kim üşür. Öyle açığa geçtik.”

Katılımcı 12 (25):

“Çok kötüydüm, evde krize girdim, duvarları yumrukluyorum. Annem, babamı çağırdı ve kıyamet koptu.”

Katılımcı 13 (27):

“Ben durumumun farkındaydım, tamam iş bulamıyorum ama böyle kendimi de bitirmem doğru değildi. Herkesten önce Yeşilay’a başvurduğum. Yardım istediğimi söyledim. Yoksa ben mümkün değil konuşamazdım. Bu işin en önemli yönü hesaba alınmaktadır, camiden inamla tanıştım, aramız çok güzel. Bana değer veriyor dinliyor.”

Katılımcı 7 (19):

“Antep’te gizli kullanıyordum, Maraş’a geldim kullanan arkadaşları gördüm, üniversite ortamı falan derken açığa çıktı, üniversitede bilmeyen kalmadı.”

Literatürde yapılan bazı çalışmalar (Tunç, 2019) bu iki katılımcının durumuna işaret etmektedir. Damgalanma süreci bireyin iletişim kuracağı bir zemini ortadan kaldırmaktadır. Birey toplumdan uzakta oluşturduğu alt grupta sosyalleşme sürecini gerçekleştirmektedir.

Katılımcı 18:

“Korku filmleri ve bu aile programları hayatımda büyük yaralar açtı. Madde kullanmaya komşumla beraber başladım, o benden önce kullanıyordu tabi. Hep tek başımıza içerdik, bir gün beni bir arkadaşının evine götürdü. O zamanı hiç unutamam, ben sanıyorum ki bu uyuşturucu illetini sadece erkekler kullanır. Karşımda 6-7 tane kadın ve hepsi hap kullanıyor. Yalan söylemişim, kendimi biraz rahatlamış

hissettim çünkü kullanan kadın tek ben ve komşum değilmişim dedim. Bir yanlış anlaşılma var. Sanılıyor ki kadınlar kullanmıyor, aileler bilerek gizliyorlar. Bir sürü kadın kullanıyor yoksa. Eşim kullandığımı öğrendi ama kimseye hiçbir şey belli etmiyor.”

Katılımcı 18'un kurduğu cümleler toplumdaki birçok gerçeği gözler önüne sermektedir. Çalışmanın yapıldığı sırada, sahada bağımlı bireyler aranırken kadın ve erkek dengesi yakalanmaya çalışılmıştır. Fakat madde bağımlısı kadın bulmak oldukça zorlanılan bir konu olmuştur. Bazı kadın madde bağımlıları tanıdık olmasına rağmen görüşme yapmayı kabul etmemişlerdir. Evli olan kadınların eşleri toplumda damgalanıp, eşlerinin de hafif meşrep olarak algılanması tehlikesini göz önünde bulundurmaktadır. Evli olmayan kadınların ailesi ise yine aynı şekilde toplumda çocuklarının damgalanıp, namussuz olarak algılanmasından çekinmektedirler. Kadın madde bağımlıları erkek madde bağımlılarının yaşadığı olumsuzlukların yanı sıra erkeklerden farklı olarak namus yönünden de damgalanmaktadırlar.

Arka bölge Goffman tarafından, bireyin sergilediği performansla yani verdiği izlenimle çelişen bölge olarak tanımlanmaktadır. Madde bağımlısı bireyler kendilerine ait olan bölgeden, sahne önüne geçerek tehlikeli bir adım atmışlardır. Gizli kullanımdan açığa geçmek madde bağımlısı için toplumla doğrudan etkileşime girdiği sahada olmaktır. Her katılımcının farklı toplumsal konumu, bağımlılığın açığa çıkma

sürecinde farklı performans ve takım performansı geliştirilmesine sebep olmuştur.

4.4. Madde Bağımlılarının Tetikte Bekleyişi

Toplum, bireylerin birbirlerine eklemlediği ve her türlü münasebetin yaşandığı ilişkiler ağını kapsamaktadır. Toplum bir yapboz olarak düşünülürse madde bağımlısı bireyler, bu yapbozun sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Birey, toplumda çeşitli alanlarda insan etkileşimleri yaşamaktadır. Bu yüzden madde kullanan birey kullanmak istediği maddeyi elde edebilmek için toplumla etkileşime girmek zorundadır. Katılımcı 8'in daha önce belirttiği gibi satıcılar toplumda belirli statüye sahip, *normal* görünümlü insanlar olabilmektedirler.

Bu alt başlıkta katılımcılara madde bağımlısı olduğunu bilmeyen bireylerin önünde nasıl davrandıkları sorulmuştur. Toplumla kaynaşmalarında normal ve damgalı kutuplaşması analiz edilmeye çalışılmıştır. Normal ile damgalı insanların fiziki olarak birbirleriyle temasta oldukları durumlar irdelenmiştir.

Katılımcılardan birçoğu (14) madde kullandığını bilmeyen insanların yanında madde kullandıklarını belli etmemeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Belli etmeme davranışını çeşitli şekilde yapmaktadırlar. Bireyler sessiz kalarak, pot kırmamaya çalışarak, saldırgan bir kişilik izlenimi

vererek, soğuk davranarak, rahat davranarak veya her işe yardımcı olmaya çalışarak kendilerini gizleme eğilimi göstermektedirler. Katılımcılardan bazıları insanları kesinlikle umursamadığını söylerken, bazı katılımcılar soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Damgalı olan birey toplumda ya itibarsızdır ya da itibarsızlaştırılmaya müsaittir (Goffman, 2019b, s. 30). Bu perspektiften anlaşılacağı üzere damgalı bireyler kendilerini saklama eğilimi gösterirler. Katılımcı 13, *Her an bir şey yapacaktım gibi korkarım insan içinde, bir şey yapıp ailemi rezil ederim korkusuyla hiç konuşmam* ifadelerini kullanmıştır. Aynı şekilde Katılımcı 14 (27), *Sessiz sedasız, ayın bir gölge gibiyim* demiştir.

Katılımcı 8 (23):

“Ben inşaatta günlük 200 kâğıda (Lira) çalışıyordum. Amelelik yapıyorum, iyi para ama ağır iş. Madde kullandığımda gücüm eskisi gibi olmuyor tabi. Ne derlerse iki kat daha istekli davranırdım çünkü işten atılsam kene(para) yok. Kene olmasa madde yok. Bir gün baktım işveren ters yapıyor, bir bahaneyle beni işten attı. Anladım o gün onlarda biliyor. Bilen bilmeyen diye bir şey kalmıyor, hesaba alan kalmıyor ki.”

Katılımcı 9 (35):

“İnsanlar Suriyelileri zaten sevmiyor. Hele benim hap kullandığımı bilseler, yakarlar beni. Mahalleden arkadaşlar

başlattı beni ama onlara bile bıraktım diyorum, kimse yokken kafasını yaşıyorum, ülkesini satmış diyorlar bana.”

Katılımcı 9'un ifadeleri Goffman'ın, damga sahipleri kendilerini normale yaklaştırmak için kendilerinden kötü durumda olanları dışlarlar, tezini doğrulamaktadır. Bir Suriyeli olan Katılımcı 9, onu madde bağımlısı yapan arkadaşlarının bile yanında madde kullanmadığını kanıtlamaya çalışır. Çünkü bağımlılara göre Katılımcı 9, normal bir insan değil, ülkesini satan bir vatan haini olarak suçlanmaktadır.

Katılımcı 6 (18):

“Maddeyi aldığımda insanların olmadığı تنها yerlerde kendimden geçiyordum. Bir gün nasıl kendimden geçmişsem, kendime geldiğimde kollarım kan içindeydi. Kollarımı jiletlemişim. O günden sonra bilmeyenlerin yanında susmak da yetmiyordu. Ne giyiyorsam uzun kollu giyiyordum.”

Görüşme yapıldığı sırada hava sıcaklığı 35 derece olmasına rağmen Katılımcı 6'nın boğazlı kazak giymesi mevcut durumunu saklaması üzerine belirtilmesi gereken bir noktadır. Damgası fiziksel olarak görünür olan bağımlı birey, damgayı saklamak için her şeyi yapmaya hazırdır.

Katılımcı 10 (25):

“Aşağı yukarı 10 yıldır keşim. Kendimi insan gibi hissetmiyorum desem ne dersin. İlk kez benimle konuşmak isteyen biri çıktı. Sana niye bunları anlatıyorum çünkü adımı bilmiyorsun, ne yapacağımı merak etmiyorsun ama

dinliyorsun. Sana adımı verseydim böyle konuşamazdım. Ben insan değilim ki. İnsanlar beni görmemezlikten geliyor, kuzenlerim bile yolunu değiştiriyor.”

Karışık bir sosyal ortama girdiğinde karşılaşılabileceği tavırları daha önceden tahmin edebilen damgalı birey, sinik davranış sergileyerek kendini koruma eğilimi gösterebilir. Goffman (2019b, s. 46) bu konuya ilişkin **Damga** eserinde, buhran zamanında yaşayan 43 yaşındaki bir duvar ustasının sözlerine yer verir:

“İşsiz sıfatını taşımak ne kadar da zor ve onur kırıcı bir şeymiş. Dışarı çıktığımda gözlerimi kaçırıp yere bakıyorum; çünkü kendimi tamamen kadri kıymeti olmayan biri gibi hissediyorum. Sokaklarda dolaştığımda ortalama bir vatandaşla kıyaslanamazmışım gibi geliyor; sanki herkes parmağıyla beni gösteriyor. İçgüdüsel olarak birileriyle buluşmaktan kaçınıyorum. Eski tanıdıklar ve daha iyi zamanlardan kalma dostlar artık o kadar içten davranmıyorlar. Karşılaştığımızda beni üstünkörü selamlıyorlar. Artık sigara uzatmıyorlar, “buna layık değilsin, çalışmıyorsun” der gibi bakıyorlar.”

Bireyin ötekileşmesi ve damga her dönem bir şekilde etkisini insanlar üzerinde göstermiştir. Göstermeye de devam edecektir. Zaman zaman fiziksel, zaman zaman psikolojik olarak birey sahnede koruyucu kalkanlarıyla performansını sergileyecektir. 43 yaşındaki işsiz Alman duvar ustası ile 25 yaşındaki madde bağımlısı Katılımcı 10 arasında yaş, yüzyıl,

toplum, ırk farkı olmasına rağmen; maruz kaldıkları damganın birbirinden farkı yoktur.

İnsanları umursamadığını söyleyen Katılımcı 11 (33):

“Belli bir nüfuzum var, bir şey yapmama gerek yok. Ben kendimi her türlü kabul ettirebilirim. Yine de ailem için temkinli olabiliyorum.”

Katılımcı 11’in bir şirkette genel müdür olması ve toplum nezdinde belirli bir statüsü olması onu bu kadar kendinden emin olmasını sağlamaktadır. Babasının Gaziantep’te dini açıdan nüfuza sahip bir insan olması da Katılımcı 11’e güven veren bir unsurdur. Bu güven beraberinde bir tedirginliği de getirmektedir. İnsanları umursamadığını söyleyen Katılımcı 12 (25) ise:

“Ailem beni düşünüyor evet ama bazen öyle hissediyorum ki benden kurtulmak da istiyorlar, benim de hiçbir şey çok da umurumda değil.”

Katılımcı 12, çalışmamakta ve ailesiyle git-gel bir ilişki yaşamaktadır. Onun insanları umursamamasının altında kaybedecek bir şeyinin olmaması yatmaktadır. Katılımcıların günlük yaşamda benliklerinin sunumu çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Madde bağımlıları toplumda hangi davranış örüntüsünü geliştirirse geliştirsin, toplum tarafından damgalandıklarının farkındalar ve damgalandıkları şekilde savunma mekanizmaları geliştirmektedirler.

4.5.Kendini Gerçekleştirecek Kehanet: *Sen Yaptın İması*

Madde bağımlılığıyla damgalanan katılımcılara etraflarında yaşanan herhangi farklı türden olumsuz bir olaydan sonra şüphe uyandırıp uyandırmadığı sorulmuştur. 14 katılımcı kendilerinden şüphe duyulduğunu belirtmiştir. 6 katılımcı ise böyle bir hisse kapılmadığını ifade etmiştir.

Kendilerinden şüphelenildiğini ifade eden 9 katılımcı hırsızlık suçlarından şüphelenildiğini belirtmiştir. Katılımcı 15 (30), “İşsizken ne kaybolsa gözler benim üstümdeydi” ifadesini kullanır. Katılımcı 2 (26) ise *Gasp ve hırsızlıkla hep suçlandım, polis bile durdurur benden bilirdi o çevrede yaşanan herhangi bir olayı* demiştir.

Katılımcı 4 (25):

“Sormuştun ya gizli kullanmaktan açığa geçtin mi diye. O süreç çoktan geçti abi, mahallede kavga oluyor benden biliyorlar, hırsızlık oluyor benden biliyorlar, artık hiçbirinin bir önemi yok.”

Hırsızlıktan suçlandığını söyleyen Katılımcı 9’un durumu ise daha karışıktır. Madde kullandığını işyerinde kimsenin bilmediğini söyleyen Katılımcı 9 (35), *zaten Suriyeli olduğum için ne çalınsa bana bakıyorlar* diye belirtir:

“Fabrikada bir şey çalınsa bile ilk bize (Suriyeliler) bakıyorlar, hap kullandığımı bilseler çok daha kötü olur.”

Katılımcı 9'un Suriyeli bir göçmen olmasından dolayı taşıdığı damga çoğu zaman madde bağımlılığı damgasından daha baskın olabilmektedir.

Katılımcı 5 (27):

"Annemin hastane parasını eroine verdim. O günden sonra biri bir şey yapsa benden bilinmeye başlandı. Ben o parayı hırsızlık niyetiyle almadım, maddeyi almam gerekiyordu, sonra yine koyarım yerine ama artık ne olsa bana dikkat ederlerdi."

Bu durum akla Becker'in *Hariciler*'indeki esrar bağımlılarının cümlesini getirir; *Bir kez canki her zaman canki* (Becker, 2019, s. 61). Kendilerinden şüphelenildiğini belirten bazı katılımcılar ise yalancılıkla suçlandıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcı 8 (23):

"Madde kullanmamıştım, dışarı hava almaya çıktım. Baharda her zaman gözlerim kızarır, toza ve polene alerjim var. Sonra eve gittim mi bizinkiler, bu halin ne, sen yine mi içtin diye sorarlardı. Yok dediğimde, inanmıyorlardı. Bu tartışmaları çok yaşadık, zaten bunlar da beni maddeye tekrar yönlendiren şeyler oldu. Çünkü hep yalancılıkla suçlandım, doğru söylesem bile."

Katılımcı 8'in bahar alerjisi bile madde kullandığı izlenimini vererek ondan şüphe duyulmasına yol açmıştır ve yalancılıkla suçlanmıştır. Yalancılıkla şüphelenilen bir diğer madde bağımlısı Katılımcı 6'nın yaşadığı olay dikkat çekicidir:

“Şöyle bir olay yaşadım, param çalındı. Paramın çalındığını söyledim ama kafam güzel diye kimse inanmıyordu bana. Hatta paramı çalan da yakın olduğum bir arkadaşmış, çok sonradan söyledi bana.”

Son olarak kendisinden şüphelenildiğini söyleyen Katılımcı 19'a (30) ima edilen suç toplumsal bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Çünkü ona bu şüpheyle yaklaşan sadece normaller değildir. Beraber madde kullandığı insanlar da aynı sebepten yaklaşmaktadır. Katılımcı 19 (30) insanlar tarafından hafifmeşrep olarak görüldüğünü söylemektedir. Goffman'ın izlenim yönetimi adını verdiği kavram buradaki durumla alakalıdır. Daha önce belirtildiği üzere izlenim yönetiminin temel özelliği toplumda kalıplaşmış formları yansıtmadır. Tutum ile alakalı olan bu durum resmi olarak onaylanmış kalıplardır. Resmi olarak onaylanmış kalıplar toplumda oluşturulan hiyerarşik yapının ürünüdür. Buradaki duruma oturduğu için tekrar verilen şu örnek önemlidir: toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumda ataerkil bir yapıyı görmek olağandır. Bu yüzden böyle bir toplumda kemikleşmiş baskın erkek modeline göre karşısında güçsüz bir kadın modeli olacaktır. Madde bağımlısı bir kadın için böyle bir toplumda bağımlı olmak, erkeğe göre çok daha zordur. Uyuşturucu bağımlılığı bireyin kendisine ve topluma zarar vermesi nedeniyle kimseye yakıştırılmayan bir davranış olarak görülürken, bir kadının madde bağımlısı olması ve üstelik yabancı statüsünde olması daha da karmaşıktır.

4.6.Kendini Gerçekleştiren Kehanet: *Ben Yaptım Gerçekliği*

Bazı katılımcılardan (14) şüphe duyulduğu bir önceki başlıkta belirtilmiştir. Bu şüphe sonucunda katılımcılara o davranışı yapma eğilimine yol açıp açmadığı sorulduğunda dokuz katılımcı ilerleyen zamanlarda bu davranışları işlediklerini belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise kendilerinden şüphe duyulmasının, kendilerini o davranışa sürüklediğini belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıdadır:

Katılımcı 2 (26):

“Hırsızlık ve gaspla suçlanmıştım, polisler bile durdururdu beni. Sonra dedim yapmadığımız şeyden suçlanıyoruz, bari krize girmeyim, bazen mal almak için hırsızlık yapardım, yakınlarımin bir şeylerini çalardım.”

Katılımcı 3 (41):

“Sırf tipimden dolayı gözaltına alınmışlığım vardı. Zaten her türlü şüphe uyandırıyorum, arkadaşlarla gasp yaptık. Bizi adam yerine koysalar, böyle olmazdı.”

Katılımcı 9 (35):

“Aslında her Suriyeli’den şüphelenmiyor insanlar. Bizim gibi böyle mahallelerde yaşayan, böyle işlerde yaşayan Suriyeliler suçlanıyor. Mesela bizim bir akraba Kanada’da, durumları çok iyi. Gittiklerinde bizimle aynı evde oturuyorlardı. Ben fabrikada işten atılmam korkusuyla bir şey yapmıyorum ama bazen arkadaş ortamında gizliden hap çalıyorum. Zaten onlara bıraktığımı söyledim, benim üstümde çok durmuyorlar. Dursalar da önemli olmuyor, zaten suç atacak bir şey her zaman bulunur.”

Suçlandığı için davranış geliştirmediği söyleyen
Katılımcı 19 (30):

“Zaten kadınlara o gözle bakılıyor, yani bu bana özel bir Şey değil. O yüzden kimseyle birlikte olmadım.”

Kişiye yalnızca bir sebepten sapkınmış gibi davranmak yerine genel olarak sapkın imasıyla yaklaşmak, kişiyi diğer sapkın davranışlara da bulaştırma tehlikesi taşımaktadır. Çalışmada görüldüğü üzere Şüphe duyulan 14 katılımcının 9’u genel sapkın damgası yiyerek farklı türden harici davranışlar sergilemiştir. Çünkü damga, her açıdan damgalıyı tetikte tutan patlamaya hazır bir işadır.

5.MADDE BAĞIMLILARININ KENDİLERİNE İTİRAFLARI

Damga, toplumda bireyler için sabit bir vasfı belirtmez sadece. Çünkü damga bir etkileşim türüdür. Goffman’ın bedensel zayıflıktan meydana gelen damgalanma türü olarak sınıflandırdığı uyuşturucu bağımlılığı bulgulardan görüldüğü üzere sadece bireyin kontrolünde ilerleyen bir süreç değildir. Damga bir damgalıya ihtiyaç duyarken normal addedilene de ihtiyaç duymaktadır. Bu başlık altında damgalı bireyin kendine ilişkin düşünceleri ve hayata ilişkin gelecek tasavvurları incelenmiştir.

5.1. Madde Bağımlılarının Benlikleri Hakkındaki Düşünceleri

Madde bağımlısı bireylerin kendileri hakkındaki düşüncelerinde 13 katılımcı olumsuz görüş bildirirken, 2 katılımcı olumlu görüş bildirmiştir. 5 katılımcı ise kendisi hakkında herhangi bir görüşü olmadığını ifade etmiştir. Yanıt vermeyen katılımcıların sorulan bu soruya karşı pek sıcak yaklaşmadıkları görülmüştür. Literatürde yapılan çalışmalar (Becker, 2019; Tunç, 2019) damgalı bireylerin benlikleri hakkında olumsuz düşündüklerini veya hiçbir düşünce belirtmeyebildiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğunun bu başlık altında dini vurguları dikkat çekmektedir. Olumsuz görüş bildiren katılımcıların bir kısmının düşünceleri aşağıdaki gibidir:

Katılımcı 13 (27):

“Dört yıl üniversite okudum. Hayatta ne yaptıysam başarılı olamadım. Büyük bir çıkmazdayım. Kendimi boşuna okumuş gibi hissediyorum. Bazen gidip abdest alıp namaz kalıyorum, bir süre maddeden uzak kalıyorum. Diyorum olacak artık, normal bir hayat kuracağım. Arkadaşın birini görüyorum diyor gel takılalım, bir bakıyorum içmişim, zaten millet bana bitmişim gözüyle bakıyor.”

Katılımcı 11 (33):

“Eşim evden gitti, babama yakışır bir evlat değilim zaten. Namazlarımı aksatmam ama işte.”

Katılımcı 15 (30):

“Bir şeye tutunmak gerekiyor, elimden geldiği kadar namazlarımı kılıyorum. Kendi yöntemimle bırakmaya çalışıyorum ama sen meti (metamfetamin) bıraksan o seni bırakmıyor, işten atılmaktan da korkuyorum.”

Katılımcı 3 (41):

“Korkuyorum, bu illet yüzünden cehenneme gitmek istemiyorum.”

Katılımcı 7 (19):

“İnsanlar beni arasına alırsa daha iyi olacağıma inanıyorum, madde kullananların da Allah korkusu var, insanlar bizi hiçbir şeye saygımız yok sanıyor ama biz de insanız. Annem beni kaç defa hocalara gösterdi, okuttu, muska yaptırdı. Bir gün Allah'a bende inanıyorum anne dediğimde, çok şükür oğlum son gittiğimiz hocanın etkisi olmuş, dedi. Ben hocaya gitmeden önce de Allah'a inanıyordum ama.”

Katılımcı 19 (30):

“Bazen kadınların benim hakkında konuşmalarını duyuyorum, hiç Allah'tan korkusu yok mu bu kızın diyorlar. Çok duydum bu cümleyi. Ben Müslüman değilim ama Allah'tan biz de korkuyoruz, onların anlamadığı böyle yaparak bize yardımcı olmuyorlar.”

Katılımcılara kendileri hakkındaki düşünceleri sorulduğunda genellikle durumlarıyla dini bir bağlantı

kurmaktadırlar. Bu durumun temel sebebi, bölgede yaygın olan dini otoritelerin ve buna bağlı olarak buradaki insanların önemli bir çoğunluğunun uyuşturucu bağımlılığını dini bir zafiyet olarak görmelerinden gelmektedir. Katılımcı 7'nin annesinin onu sürekli insanlar tarafından değer verilen din büyüklerine göstermesinin sebebi de bununla alakalıdır. Bağımlı bireylerin olumsuz düşüncelerinin olmasına karşın dini vurgulamalar yapmaları hala hayata karşı bir tutunma ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Onları damgalı olarak gören bireylere karşı *biz de sizin kadar Allah'a inanıyoruz* diyerek, onlarla bir ortak alanda bulunmak istemektedirler.

Katılımcı 20 (28):

"Ben Amateme gittim, ne yapacaklarını merak ettim. İnsan kendine güvindikten sonra yapamayacağı şey yoktur. O kadar öğrenci yetiştirdim, istesem maddeyi mi bırakamayacağım. Ne demiş Nazım, güzel günler göreceğiz, güneşli günler. Bende istersem görürüm, çünkü her şey insanın kendi elinde."

Katılımcı 6 (18) ise:

"Bana göre yaptığım şeylerin hiçbir anlamı yok. Annem, babam beni çok seviyor ki gerisinin de bir önemi yok, o yüzden yaşayacağız (gülüyor)."

Kendilerine karşı olumlu görüş bildiren katılımcılardan Katılımcı 20'nin toplumda kendini kanıtlamış bir statüye sahip olması (*edebiyat öğretmeni*) ve Katılımcı 6'nın da ailesi tarafından sevilmesi kendilerine karşı olumlu düşüncelerinin olmasında önemli noktaldır.

5.2. Madde Bağımlılarının Gelecek Hakkındaki Düşünceleri

Geleceğe dair planlar yapabilmesinin önemi bireyin topluma karışması adına analiz edilmesi gereken bir unsurdur. Madde bağımlısı olan bireyler için geleceğe dair düşünceler geliştirmek damgalı sınırdan normal sınırına adım atmak anlamına gelmektedir. Bireylerin madde kullanırken geleceğe dair düşünceler geliştirmesi bir yana, *madde, insana kendini unutturmaktadır*. Bu alt başlıkta katılımcılara *Geleceğe dair düşünceleriniz nelerdir?* sorusu sorulmuştur. Katılımcılar vermiş oldukları cevaplarla madde kullanmayı bırakmak istediklerine dair mesajlar vermektedirler. Katılımcı 6'nın (18) cevabı genel çerçeveyi anlamak adına önemlidir:

"Madde bağımlısı olan bir kişi, içtiği her maddeyi son maddesiymiş gibi içer. Her içtikten sonra bir daha içmeyeceğine kendine söz verir. Bir pişmanlık yaşar. Ben her uyandığım gün bir daha içmeyeceğim diyorum kendime. Şimdi burada senle konuştuktan sonra da içmeyeceğim diyorum ama bilemiyorsun işte. Bazen bir bakış seni sinirlendiriyor içiyorsun, bazen bir kavga. Ama ben ciğerim patladıktan sonra bırakacağım dedim, çünkü hastanede her gün odamda birisi ölüyordu. Ben ciğerim patladı, yaşadığımı hissettim. O yüzden her şey çok güzel olacak, inanıyorum."

Katılımcı 20 (28):

"Yeniden hayata tutunacağım, yeter ki iste. İstedikten sonra neler olmaz ki?"

Katılımcı 7 (19):

“Dedim ya ben üniversite okumuşum, düşünebilirim. İnsanlar da beni arasına alırsa tamamen iyi olacağımı biliyorum.”

Katılımcı 1 (30):

“Mehmet hocayla (mahalle imamı) tanıştım, benimle ilgileniyor. Bana bıraktırdı. Namaza başladım, evleneceğim inşallah, önce bir iş bulim.”

Katılımcı 15 (30):

“Kendi yöntemimle bırakmaya çalıştım. Baktım olmi, hastaneye gittim. Şimdi günde bir gram met alim. Tabi çalıştığım için kimse bilmi hastaneye gittiğimi. İşe zorla zor girdim, hiç belli etnim kendimi. Ama bırakacağıma inanım.”

Katılımcı 9 (35):

“İşten atılma korkusu yaşamadığım, savaşın olmadığı bir ülke isterim. Yoksa nefes almak zor geliyor abi.”

Katılımcı 3 (41):

“Devletin, insanların bize el uzatmasını isterdim. Kendimi boşlukta hissettiğimde, ait olduğum bir yerin olmasını isterdim. Her kullandıktan sonra pişman oluyorum ama kullanmasam da çok kötü hissediyorum kendimi. Şimdi bana sorsan, bir daha kullanmayacağım ama öyle bir an geliyor ki kullanıyorsun işte. Bizi kimse dışlamazsa daha kolay normale döneriz.”

Katılımcılardan elde edilen bulgular analiz edildiğinde, uyuşturucu madde bağımlısı bireylerin gelecek hakkındaki düşüncelerini etkileyen en önemli etken toplumsal kişilikleridir. Bireyler madde kullanımını bırakmayı düşündükleri andan itibaren toplum tarafından kabul edilmeyi beklemektedirler. Gelecek planı yapabilmek için ekonomik sermayeye ihtiyacı olan bireyler, ekonomik sermaye düşüklüğünden dolayı gelecek planı yapamamaktadırlar. Katılımcıların maddi durumlarının iyileşmesi ve gelecek planı yapmaları için özellikle yaşadıkları bölgeler yetersiz kalmaktadır. Genellikle şehrin kenar mahallerinde yaşayan katılımcılar geleceğe dair planlar yaparken sadece bağımlılık problemi ile mücadele etmemektedirler. Kimi bağımlı olan bireylerin satıcı olmasının bir sebebi de bölgenin ekonomik yetersizliği gerçeğidir.

GENEL

DEĞERLENDİRME

TARTIŞMA VE ÖNERİLER



Madde bağımlılığı, suç literatürünün alt başlığı olarak birçok disiplinin araştırma alanıdır. Suç literatüründe uyuşturucu madde, iki suç türünü kapsamaktadır. Bunlardan birincisi uyuşturucu madde ticaretiyken bir diğeri ise uyuşturucu madde kullanımınıdır. Madde bağımlılığı, toplumsal ve bireysel veçheleriyle gün geçtikçe daha karmaşık bir sorun haline gelmektedir. Karmaşıklıklağın artması bu alanın farklı disiplinler tarafından çalışılmasını da gerekli kılmaktadır.

Uyuşturucu madde bağımlılığı çalışma boyunca verilerle ortaya konduğu üzere günden güne artmaktadır. Yasa dışı uyuşturucu madde üretimi, dağıtımı ve tüketiminin ortaya koyduğu veriler, bu alanın bir sektör olduğunu göstermektedir. Bu çalışma sözü edilen uyuşturucu ağının tüketim aşamasında bulunan bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Madde bağımlılığının gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı bireyin neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede 20 madde bağımlısı birey ile görüşülmüştür. Uyuşturucu maddeyi hayati bir ihtiyaç olarak gören bireyler, çoğu zaman, kendilerini bir önce kullandıkları dozdan daha fazla alarak tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Kendi aralarında çeşitli şekilde ifade edilen bu tatminkârlıklar, birçok madde kullanıcılarına göre *altın vuruş* olarak ifade edilir.

Altın vuruş, bireyi ölüme kadar götürebilmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin sonucunda çıkarılan net bir sonuç var ise o da şudur: Bağımlı bireyler ne madde ile ne de maddesiz yaşayabileceklerini düşünmektedirler.

Bireyler bağımlı olduktan sonra yaşamlarında birçok şey eskisi gibi olmamıştır. Öncelikle fiziksel değişim yaşayan bireylerde kilo kaybı en belirgin değişim olmuştur. Kimi bireylerin kendine zarar vermesi bedensel damgalara sebep olmuştur. Örneğin bir katılımcının madde kullandığı sırada kendini kaybetmesi sonucunda kollarını jiletlemesi, yaz ayının ortasında bile uzun kollu kazak giymesine sebep olabilmektedir.

Bireylerin aile ilişkileri madde kullanmaları açısından onları etkileyen bir sürece götürmüştür. Aile içinde huzurlu hissetmediğini söyleyen bazı katılımcılar sokağa çıkarak sosyalleşmenin ilk adımını gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanında arkadaşlık ilişkileri bağımlı bireyler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Katılımcıları madde kullanmaya götüren faktörler tek bir unsura dayanmasa da en belirleyici unsur arkadaş etkisidir. Katılımcıların büyük çoğunluğu madde kullanmakta (18 kişi) *arkadaş ayağının* olduğunu belirtmiştir. Bu durum Sosyal Kontrol Teorisyenlerinden Ivan Nye'in ifadelerini desteklemektedir. Kurama göre kişinin, aile arkadaşlık, okul gibi sosyal yaşantısını belirleyen kurumlara bağlılığı arttıkça buna paralel

olarak suç davranışları sergilemesinde azalma görülecektir. Görüşme yapılan katılımcıların aile, arkadaşlık, okul gibi kurumlara olan bağlılığının düşük olduğu görülmektedir.

Bireylerin eğitim ve mesleki durumları farklılık göstermektedir. Katılımcıların çoğunluğu açısından eğitim işlevinin sağlıklı gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Bireylerin okuldan kaçacak yer aramaları, ilkokuldan sonra okula gitmemeleri (9 kişi) gibi faktörler katılımcı bireyler üzerinde eğitim kurumunun etkili olmadığına işaret etmektedir. Katılımcılardan birinin 8. sınıfta bir ders yılı okula gitmeden mezun olması ve katılımcıların yarısının mülakat formunu okumakta güçlük çekmesi, bağımlı bireylerin yaşamlarında toplumsal yalıtımlarının ilk ayağı olarak görülebilir. Araştırma bu yönüyle Bourdieu'nun okullar hakkındaki görüşünü destekler niteliktedir. Bourdieu'ya göre okullar, kültürel eşitsizliğe karşı üç maymunu oynamaktadır. Bu sebeple okullar ayrıcalıklı bireyleri daha ayrıcalıklı kılarken, dezavantajlı bireyleri daha dezavantajlı kılmaktadır (Bourdieu, 2015). Okulların böyle bir işlev görmesi toplumsal eşitsizliği derinleştirmesi anlamına gelmektedir. Katılımcıların okul yaşantılarına dair anlattıkları, şehir hakkında fikir oluşturma konusunda önemlidir. Okula gitmeden mezun olan bireyler, buna ek olarak lise mezunu olduğu halde okumakta güçlük çekenler şehrin eğitim konusunda durumunu göstermektedir.

Birçok damgalanma sürecinden birini oluşturan madde bağımlılığı, bireyin toplumsal tecrit yaşamasına sebep olabilmektedir. Goffman'ın sözünü ettiği üç temel damga tipinden ikincisini oluşturan madde bağımlılığı, Becker terminolojisinde de sapkın olarak adlandırılır. Çalışmadaki bütün katılımcılar da bu iki teorisyenin tanımladığı duruma uymaktadırlar. Madde kullandıkları çevreleri tarafından duyulduktan sonra çeşitli şekilde dışlanmışlardır. Kimileri aileleri tarafından, kimileri arkadaşları tarafından, kimileri okul veya iş hayatından uzaklaştırılırken en nihayetinde toplumsal olarak dışlandıkları görülmüştür. Bu şekilde etiketlenme, madde bağımlısı birey açısından duygusal ve fiziksel tepkimelere yol açmıştır. Birey damgaya maruz kaldıktan sonra insan olduğunu dahi unutabilmektedir. Araştırmada da gözlemlendiği üzere madde bağımlısı bireylere karşı arkadaşlık sonlandırma, iş vermeme gibi eylemler Goffman'ın damgalanma sürecinde sözünü ettiği ayrımcılıkları kapsamaktadır.

Katılımcıların hepsi toplumda görünümelerini normalleştirmek için kendi yöntemleriyle de olsa tedavi olmaya gönüllü olduklarını belirtmişlerdir. Topluma katılabilme adına uyuşturucudan uzaklaşmak isteyen kimi katılımcıların tedaviden sonra da üzerine yapışan damga ile karşılaştıklarında toplumdan kopması daha da olağanlaşmaktadır. Bağımlı birey damgalandığı sebepten kurtulmak için çabalarken, toplum tarafından hala damgalı

olarak güven vermemektedir. Bu durum bireyi tekrar kabul gördüğü ortama sürüklemektedir. Kabul gördüğü ortam ise kendisi gibi damgalı olan bireylerin olduğu mekânlardır: Toplumdan uzak, damgalıya yakın mekânlar. Aynı damgayı haiz olanlarla birlikte olmak önemlidir. Bu açıdan, katılımcılar madde kullanan bireyin tek başına olmaması gerektiği konusunda hemfikirlidir. Çünkü yapılan eylemi paylaşan bir diğer birey damgayı paylaşma veya meşrulaştırma konusunda en önemli dayanaktır.

Madde kullanıcısı bir katılımcının eroin krizine girdiğinde normale dönmek için eroin kullandığını söylemesi birey için toplumda normal görülmenin önemini gözler önüne sermektedir. Birey bağımlı olduğu için normalin davranışlarını sergileyememektedir ve krize girdiği zamanlarda kendine hâkim olmak için madde kullandığını söylemektedir. Toplum tarafından damgalanmasına sebep olan uyuşturucu madde, normal çizgisine gelmesi için de gereklidir. Bu durum madde bağımlılığı probleminin kullanıcı bireyin tek başına üstesinden gelebileceği bir olgu olmadığını göstermektedir.

Madde bağımlısı bireyler toplumsal açıdan damgalandıkları için normal görülmezler. Fakat katılımcıların bu durumda yakındıkları en dikkat çekici nokta sadece bağımlı olarak damgalanmamalarıdır. Toplum bağımlı bireyleri damgalarken birçok açıdan *kirli* görme eğilimindedir. Yapılan herhangi olumsuz bir davranışı farklı bir konuda damgalanan

bireyden bilebilmektedir. Kişi bu açıdan sadece madde bağımlısı olarak damgalanırken, yapılan herhangi bir hırsızlık suçunu, onun yaptığını ima etmek bireyi farklı bir suça itmek olacaktır. Bu durum kendini gerçekleştiren bir kehanet üretebilmektedir. Becker'in ifade ettiği kehanet çalışmada doğrulanmıştır.

Damga kamusal olarak pekişmiş ve bunun sonucunda perçinlenmiş duruma gelmektedir. Madde bağımlısı olmak toplumda bir damgalanma süreci doğururken, bunun yanında bir de kadın olmak damgalanma sürecini daha olumsuz etkileyen bir durumdur. Madde kullanıcısının kadın olması insanlar için madde kullanıcısı olmaktan daha büyük bir sorun oluşturabilmektedir. Kadın katılımcıların görüşme sırasında belirgin şekilde yaşadıkları tedirginlik dahi bu sürecin kadınlar için ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Bir kadın katılımcının, kadın olduğu için madde bağımlıları arasında dahi hafifmeşrep görüldüğünü söylemesi damgalanmanın hem toplumsal hem de arkadaş grubu içinde hangi raddede olduğunu gözler önüne sermektedir.

Goffman ve Becker kişinin toplumsal statüsünün damgalanma süreci ile yakından ilişkili olduğunu vurgular. Çalışmada sosyo-ekonomik açıdan toplumun alt kesimlerinden gelen katılımcıların daha kolay damgalandığı, üst kesimlerden gelenlerin ise damgalanma sürecinde kendilerini daha kolay muhafaza ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla toplumun

bağımlılara bakışında da kişinin toplumsal statüsünün belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

Madde bağımlısı bireylerin açıklamalarından görüldüğü üzere ilk olarak aileden de bu durumu gizlemişlerdir. Daha sonra ailesi öğrenen bireyler, bu durumu ailenin diğer insanlardan sakladığını ifade etmiştir. Hatta tedavi için başvuran aileler bağımlı kişinin adının gizli tutulmasını istemişlerdir. Çünkü madde bağımlısı bireylerin aileleri de bu damgadan paylarına düşeni alabilirler. Sosyal çevrelerinden tecrit edilmeye karşı karşıya kalabilirler. Daha farklı birçok damgayla uğraşmaları gerekebilir.

Toplumsal olarak tecride uğrayan bireyi en zora sokan durum kuşkusuz normalin çelişkilerine maruz kalmasıdır. Örneğin madde bağımlısı bireylerin tedavi olması gerektiğini düşünürken tedavi olduktan sonra bu kişiye yine etiketli imasında bulunabilirler. Bu durum bireyi aşamayacağı bir yazgıya götürmektedir.

Toplumsal damgalanma süreci bireyi sosyallikten uzaklaştırarak öfke kontrolü sorunu yaşayan kişiliklere sürüklenme tehlikesi barındırmaktadır. Katılımcılardan bazıları görüşme esnasında aniden sinirlenirken kimisinin aniden güldüğü gözlenmiştir. Bu durumu kullanılan maddenin etkileri olarak değerlendirmek mümkündür. Kimi katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kendilerini artık

onlar da normal görmemektedir. Bir katılımcının, araştırmacıya onunla konuşmasını tuhaf bulduğunu belirtmesi aslında birçok gerçeği açıklamaktadır. Birey toplumsal değerlerine yabancılaşma eğilimi göstermektedir.

Damgalı birey, kendisi gibi gördüğü kişilerin damgalarının ne derece görünür olduğunu sıralama eğilimindedir. Çünkü damgalı birey kendinden daha damgalı birisi olduğunu göstererek normale yaklaşacağını düşünür. Bu hiyerarşi damgalanma ilişkisi olan her konuda gerçekleşme ihtimali yüksek bir durumdur. Örneğin damgalanmanın ırksal boyutu olan *Siyah Deri Beyaz Maskeler* kitabında Franz Fanon (2020) Martinik halkının smürölmesini anlatır. Fransızlar tarafından smürölen siyah tenli insanların kendi aralarında beyaza en yakın olanı seçme yarışına girdiklerini söyler. Beyaza en yakın olan insanlar siyah olan insanlardan daha üstündür algısının olduğunu belirtir. Madde bağımlısı bireyler arasında da bu durum gözlenmiştir. Katılımcılardan kimisi sadece madde kullandığını ve kesinlikle satışını yapmadığını belirtir. Suriyeli katılımcı ise madde kullanan bireyler arasında dışlandığını ifade etmiştir. Madde bağımlılarına göre ülkesinde savaş olan bir insanın başka bir ülkede madde kullanması bir çeşit vatan hainliğidir. Kadınların madde kullanması bu açıdan madde kullanıcılarının arasında kötü bir durum olarak görülebilmektedir.

Katılımcıların kendileri gibi madde bağımlısı olan bireylerden bahsederken aslında bir (*istemli veya istemsiz*) alt kültür oluşturdukları gözden kaçmamaktadır. *Birbirlerini satmazlar, dürüst* gibi kelimeler kullanan kimi katılımcılar aslında normallere gönderme yapan ifadeler kullanmışlardır. Normal insanlardan daha iyi oldukları vurgusu gözlenmiştir. Madde bağımlısı birey normal evreninden uzaklaştıkça kendi normallerini oluşturduğu bir dünya kurabilmeye yetkindir.

Madde kullanan bireylerin ve *fahri üyelerin* topluma münasebetleri hep bir medcezir halinde olmaktadır. Bireyler toplumda pot kırmamaya çalışarak ve sahne önünde rollerini iyi sergileyerek yaşamlarını idame ettirmeye çalışırlar. Bireylerin ve fahri üyeler olarak adlandırılan ailelerinin veya arkadaşlarının toplumdan tecrit edilme süreçleri yaşaması olağan bir durumdur. Bu tecrit süreci çalışmada da kendini göstermiştir ve katılımcıların büyük çoğunluğunun (*17 kişi*) çevresinin değiştiği gözlenmiştir. Çevrenin değişmesi bireyin bağımlılık döngüsünden çıkmasının çok zor hale gelmesi olarak anlaşılmalıdır.

Katılımcıların çoğunluğu mevcut durumlarından mutlu olmadığını ifade etmiştir. Bireylerin düşmüş oldukları bağımlılık probleminin çevre halkının büyük çoğunluğuna göre dini zafiyet olduğunu belirten birçok katılımcı Allah'a inandıklarını sorulmamasına rağmen söylemiştir. Sorulmadan söylenen ifadeler katılımcıların kendini kanıtlamaya

çaladığına işaret etmektedir. Mevcut durumlarından normale dönme çabaları tek başına sonuç vermeyen bireyler yeniden uyuşturucu kullanmaya başlamışlardır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerinin normal olmaya çabaladıklarını ifade ederken çevredeki normal insanlardan şikâyetçi olduklarını belirtmişlerdir. İnsanların güvensiz bakışları bağımlı bireyleri olumsuz etkilemektedir. Uyuşturucu maddeyi bıraktıktan sonra toplumun içinde yer edinemeyen bireyler toplumda yalnızlık veya damgalanan bireyler arasına geri dönüş ikileminde kalırlar. Bunun üzerine tekrar bağımlılık döngüsü başlar.

Maddeyi bırakan birey topluma karıştığı zaman üzerinde bir leke varmış gibi hissettirilince yine kendi kabul edildiği konfor alanına dönmektedir. Ekonomik olarak çıkış kapısı bulamayınca kendini gerçekleştiren kehanetin yeniden işbaşı yapması kaçınılmazdır.

Madde kullanıcısı olan bireylerin kendileri ve gelecekleri hakkında planlarının olması yaşama karşı hala bir umutlarının olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Madde bağımlısı birey (*kendi ifadesiyle*) **ayıık kafayla** konuşursa her şey güzel olacak izlenimi uyandırır. Fakat bağımlı bireylerin geleceğe dair umutla bakması toplumsal olarak çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Bir damgaya maruz kalan birey ancak

toplumsal iş birliğiyle olumlu manada bir çıkış yolu yakalayabilir.

Bireylerin gelecek hakkındaki düşüncelerini etkileyen en önemli iki unsur şöyle görülebilir; (I) Toplumsal olarak onlara uygulanan damga ve (II) ekonomik yetersizlikler. İkinci durum yine birinciye bağlı olarak oluşan bir sorundur. Birey topluma çıktığı zaman iş arayışında olması durumunda bile damgayla karşılaşmaktadır. Her madde kullanımından sonra pişman olduğunu ifade eden bir katılımcı *bizi kimse dışlamazsa daha kolay normale döneriz* ifadeleriyle tüm durumu net olarak açıklamaktadır. Bireyler gelecek hakkında bir plan yapmaktan önce toplum tarafından kabul görmeyi beklemektedirler. Görüşme yapılan katılımcılardan Katılımcı 3, görüşmeden kısa bir süre sonra yüksek dozda eroin kullandıktan sonra yaşamını yitirmiştir.

Çalışmada madde bağımlısı bireylerin kendilerine, topluma, aile, eğitim gibi kurumlara yani totalde yaşama bakış açıları incelenmiştir. Çeşitli sorular sorularak yaşadıkları problemler anlaşılmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan bulgulara göre, madde bağımlısı bireyler yaşamlarının bir evresinde muhakkak bir sorun yaşamışlardır. Aile içi iletişimsizlik, okul hayatında başarısızlık, göç etmek zorunda kalmak, ekonomik yetersizlikler vb. durumlar bireyi toplumda olumsuz etkilemiştir.

Sosyolojik açıdan incelenen araştırmada, yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre katılımcıların damgalandıkları ve bu damgalanma sürecinden olumsuz etkilendikleri ortadadır. Bir Şekilde madde kullanmaya başlayan birey, bağımlıdır fakat farkında bile değildir. Bağımlı birey zaten topluma doğru Şekilde karışamamanın sonucuyla uyulşturucu kullanıcısı olduğunun bile farkına varmazken ayrıca bağımlı olduğu işin toplumsal tecritle başa Çıkması gerekmektedir. Kimi bireyler toplumun ona karşı uyguladığı davranışlarla bağımlı olduğunu fark etmektedir. Bu sreŐten sonra bağımlı birey işin iki farklı mekânda tehlikelere karşı kıvrak olacağı bir sreŐ başlayabilmektedir. Bu alanlar toplum karşısında olduğu sahne n ve kendisi gibi bağımlı olanlarla rahat ilişkiler kurabileceği sahne arkası mekânlardır. Bağımlı olduğu işin damgalanan birey genellikle bu iki mekân arasında performansını sergiler. Bununla beraber birey damgalandıktan sonra eski toplumsal ilişkilerini yaşayamamaktadır. Bu durum bireyi iyice toplumdan koparmaktadır. Toplumdan uzaklaşan birey artık kendisi gibi dışlanan insanlarla vakit geŐirir, Őnk kendisini olduğu gibi kabul edenler yine kendisi gibi dışlanmış olanlardır. Bu durum madde kullanma dozu ve Őeřitliliđinin artmasına sebep olmaktadır. Damgalı birey toplumun işinde kendine yer bulamamaktadır.

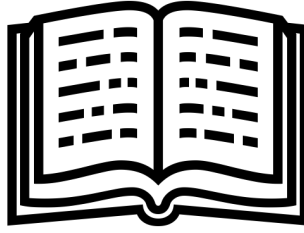
Çıkarılan bu durum göstermektedir ki madde bağımlılığı hakkında toplumsal eğitimler verilerek farkındalık oluşturmak Çok nemlidir. Bireyleri cezayla ıslah etmenin,

yalnız bırakmanın veya toplum tarafından damgalamanın çözüm olmadığı gözlenmektedir. Aileler ve toplum bağımlılıkla mücadele konusunda bilinçlendirilmelidir. Çünkü bireyi kazanmanın ilk ayağı aileden geçmektedir. Ailelere *yasak ve şiddet* içeren davranışlar yerine *bireyin yanında olunan ve onu güçlü hissettiren* çözüm yolları oluşturmalarını sağlayan eğitimler hazırlanmalıdır. Sosyalleşmenin aileden sonra ikinci ayağı olan eğitim kurumu öncelikle iyileştirilmelidir. Okullarda bağımlılık üzerine yüzeysel olmayan eğitimler verilmesi gerekmele birlikte, bağımlı bireylere *istedikten sonra* yapamayacağı hiçbir şeyin olmadığı gerçeğinin aşılması önemlidir.

Şehrin dezavantajlı kesimlerine ekonomik ve kültürel altyapı sağlanmalıdır. Toplum olarak ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel önlemler alınması gerekmektedir. Dışarıdan yapılan herhangi bir göç dalgası dâhilinde her türlü eylem planı hâlihazırda bulunmalıdır. Çünkü şehrin bulunduğu coğrafik konum sürekli göç alma potansiyeline sahiptir. Şehrin statü olarak zengin kabul edilen bölgelerine yapılan hizmetler kenar mahallelere de ulaştırılmalıdır.

Madde bağımlılarıyla en fazla yüz yüze gelen çalışma alanlarından emniyet mensuplarının bu alanda çıkan akademik yayınları takip etmeleri önemlidir. Madde bağımlısı bireyleri tedaviyle birlikte topluma hazırlarken sosyal hizmetler sunulması gerekmektedir. Madde bağımlısı bireylerin en

büyük eksiklerinden biri kamusal alanda bir mekânlarının olmamasıdır. Gençlik merkezleri olarak adlandırılan merkezler gibi *yaşam merkezleri* kurulabilir. Bu süreçte toplumsal olarak bağımlı bireyler çok daha hızlı sosyal hayata katılabilirler. Bu alanda yapılan projelere destek verilmesi hayati önem taşımaktadır.



KAYNAKÇA

Andreasson, S., Allebeck, P., Engstrom, A., & Rydberg, U. (1987). Cannabis and Schizophrenia. A Longitudinal Study of Swedish Conscripts. *Journal of Lancet*, 1483–1486.

Arılık, M. (2019). Madde Bağımlılarının Damgalanma Sonrası Bağımlılık Döngüsü (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Bayram, M. (2013). İnsan Hakları Açısından Madde Bağımlılığının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Programları, İstanbul.

Becker, H. S. (1953). Becoming a Marijuana User. *The American Journal of Sociology*, 59 (3), 235–242.

Becker, H. S. (2019). Hariciler (Outsiders) Bir Sapkınlık Sosyolojisi. Çev. Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik.

Berke, J. and Hernton, C. C. (1977). *The Cannabis Experience: An Interpretative Study of the Effects of Marijuana and Hashish*. UK: Quartet Books.

Bilgin, R. (2008). Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği (Yayımlanmamış

Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elâzığ.

Bong (7 Aralık 2014). Bong Nasıl Yapılır? 10.06.2021 Tarihinde <http://bongsisesi.blogspot.com/2014/12/bong-nasil-yapilir.html> Adresinden Ulaşılmıştır.

Bourdieu, P. and Passeron, J. (1970). Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri. Çev. Levent Ünsaldı, Özlem Tortop Akkaya ve Aslı Sümer. Ankara: Heretik Yayınevi.

Bozkurt, R. (2019). Madde Bağımlılığının Demografik Özelliklerle Olan İlişkisi: Adana/Seyhan Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.

Buğdaycı, G. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alkol ve Madde Kullanımını Etkileyen Sosyal Kültürel Ve Ekonomik Süreçler Sakarya Üniversitesi Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya.

Ceylan, Ö. (2019). Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi: Sosyal Bilimler Üniversitesi: Ankara.

Chatwin, C. and Porteous, D. (2013). Insiders? The Experiences and Perspectives of Long- term, Regular Cannabis Users. *Contemporary Drug Problems*, 40 (2), 235–257.

Coşkun, R., Altunışık, R. ve Engin, Y. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Cuff, E. C., Sharrock, W.W. and Francis, D. W. (2015). Sosyolojide Perspektifler. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say.

Davis, J., Smith, D. C., Morphew, J., Lei, X., and Zhang, S. (2016). Cannabis Withdrawal, Posttreatment Abstinence, and Days to First Cannabis Use Among Emerging Adults in Substance Use Treatment: A Prospective Study. *Journal of Drug Issues*. 46 (1), 64–83.

Demirbaş, Timur (2016). Kriminoloji. Ankara: Seçkin.

Demirci, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı ve İntihar İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Durkheim, E. (2016). Eğitim ve Sosyoloji. Çev. Pelin Ergenekon. İstanbul: Pinhan.

EGM (2019a). Bağımlılık Nedir? Narkotik Suçlar. 29.04.2021 Tarihinde <https://www.egm.gov.tr/narkotik-suclar> Adresinden Ulaşılmıştır.

EGM (2019b). Türkiye Uyuşturucu Raporu. Ankara: EGM Yayın.

EGM (2020). Türkiye Uyuşturucu Raporu: Eğilimler ve Gelişmeler. Ankara: NDB Yayınları.

EMCDDA (2012). Cannabis Production and Markets in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EMCDA (2020). Avrupa Uyuşturucu Raporu: Temel Sorunlar. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmi Yayın Ofisi.

EMCDDA (2021). Avrupa Uyuşturucu Raporu: Eğilimler ve Gelişmeler. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmi Yayın Ofisi.

Ersöğütçü, F. (2015). Madde Bağımlılığı Tanısı Almış Bireylerde Sosyal İşlevsellik ve Benlik Saygısı (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Erzurum.

Ertunç, S. (2019). Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Bireylerin Görüşlerine Göre Serbest Zaman Aktivitelerinin Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Sürecindeki Rolü (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

F. Fanon (2020). Siyah deri beyaz maskeler. Çev. Orçun Türkay. İstanbul: Metis.

G. Gargari, S. (2015) Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Öğrenim Gören Üç Farklı Fakülte Öğrencilerinin Alkol ve Madde Bağımlılığına Yönelik Damgalamaları (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Madde Bağımlılığı Anabilim Dalı, İzmir.

Gezek, F. (2007), Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümleri Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Halk Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.

Giddens, A. (2000). Sosyoloji. Çev. Cemal Güzel Ankara: Ayrac Yayinevi.

Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self In Everyday Life*. Garden City, New York: Doubleday Anchor.

Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Doubleday.

Goffman, E. (1961). *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Indianapolis: Bobbs-Merill.

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliiffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual Essays on Face-to-face Behavior*. Garden City, New York: Doubleday Anchor.

Goffman, E. (1969). *Strategic Interaction*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Goffman, E. (1976). *Gender Advertisements*. New York: Harper Colophon.

Goffman, E. (1977). *The Arrangement Between Sexes*. *Theory and Society* 4: 301-332.

Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Çev. Barış Cezar. İstanbul: Metis.

Goffman, E. (2018). *Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar*. Çev. Âdem Bölükbaşı. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*. Çev. Ebru Arıcan. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2019a). Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler. Çev. Âdem Bölükbaşı. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2019b). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (February 1983). The Interaction Order. *American Sociological Review* 48. No.1: 1-17.

Gökler, R. ve Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve Madde Bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 89-104.

Gökulu, G. (2019). Sembolik Etkileşimci Teorinin Gündelik Yaşam Sosyolojisine Katkıları. *Ekev Akademi Dergisi*. 23(80): 173-190.

Günel, Y. (1977). Uyuşturucu Madde Kullanma Suçları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 32/1, 55-85.

Gürsu, O. (2018). Madde Bağımlılığı ve Din: HİGED Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 37-54.

Haber Türk (21.02.2019). Okul Çevresinde Uyuşturucu Satanlara Operasyon. 30.08.2021 Tarihinde <https://www.haberturk.com/gaziantep-haberleri/67029631-okul-cevresinde-uyusturucu-satanlara-operasyon> Adresinden Ulaşılmıştır.

Hamilton, H., Danielson, M., Mann, R., & Paglia-Boak, A. (2012). The Roles of Family, Peer, School, and Attitudinal Factors in Cannabis Use Across Immigrant Generations of Youth. *Journal of Drug Issues*. Vol 42 (1).

Janulis, P., Ferrari, J. R. and Fowler, P. (2013). Understanding Public Stigma Toward Substance Dependence. *Journal of Applied Social Psychology*. Volume 43(5): 1065-1072.

Kalyoncu, A. (2012). Plastik Düşler Bağımlılık Hakkında Gerçekler Yeni Bilgiler, Yeni Tedaviler, Yeni Umutlar. İstanbul: Kapital.

Kasap, H. (2015). 15-17 Yaş Grubu Ergenlerde Sosyal Destek, Okul Başarısı ve Aile Yapısının Madde Bağımlılığına Karşı Koruyucu Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2), 291-319.

Kızmaz, Z. ve Çevik, M. (2016). Madde Bağımlılığıyla Mücadelede İnanç Odaklı Yaklaşım: Kardelen Rehabilitasyon Merkezi Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (2), 313-335.

Kocadaş, B. (2016). Toplum, Toplumsal Yapı ve Kurumlar. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Konuksever, A. (30.06.2014). Saticilar Yüzünden Okulu Bıraktım. *Al Jazeera Türk*. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/saticilar-yuzunden-okulu-biraktim>, (30.08.2021).

Korkmaz, A. ve Kocadaş, B. (2015). Toplumsal Sapma. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Liebregts, N., Pol, P., Laar, M, Graaf, R. Brink, W. and Korf, D. (2013). The Role Of Parents, Peers and Partners in

Cannabis Use and Dependence Trajectories Among Young Adult Frequent Users. *Contemporary Drug Problems*, 40, 531–567.

Macit, R. (2018). Uyuşturucu Satıcılarının Bakış Açışından Suçlu Olma Süreci (Diyarbakır Örneği) (Doktora Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin.

Macit, R. (2020). Uyuşturucu Madde Kullanıcıları ve Esrar. *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 142-151.

Mjaland, K. (2014). A Culture of Sharing: Drug Exchange in a Norwegian Prison. *Punishment-Society*, 16 (3), 336–352.

Murray, G. (1984). The Cannabis- cocaine Connection: A Comparative Study of Use and Users. *Journal of Drug Issues*, 14(4), 665–675.

Namlı, H. (06.11.2019). Okul servisine uyuşturucu operasyonu. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/okul-servisine-uyusturucu-operasyonu/1636881>, (30.08.2021).

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar II*. İstanbul: Yayın Odası.

Ögel, K. (2002), *Türkiye’de Madde Bağımlılığı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

Ögel, K. (2009). Ecstasy (Ekstazi) Genel Bilgiler ve Etkileri (Uyuşturucu). 29.04.2021 Tarihinde http://www.uyusturucu.info.tr/ecstasy_ekstazi_etki.asp Adresinden Ulaşılmıştır.

Ögel, K. ve Çorapçioğlu, A. (2003). Türkiye’de Ortaöğretim Gençliği Arasında Ecstasy Kullanımı. Bağımlılık Dergisi. C.4, S.2, İstanbul.

Ögel, K. ve TAMAR, D. (1996), Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık okul eğitim paketi. İstanbul: Amatem.

Özden, S. Y. (2004). Uyuşturucu Madde Bağımlılığı. İstanbul: Şahsi Yayınevi.

Pedersen, W. (2009). Cannabis Use: Subcultural Opposition or Social Marginality? *Acta Sociologica*, 52(2), 135–48.

Peretti-Watel, P. (2005). Cannabis Use, Beliefs About ‘Hard Drugs’ and ‘Soft Drugs’, and the Ineffectiveness of Antidrug Interventions in French High- schools. *Health Education Journal*, 64 (2), 142–153.

Poloma, M. M. (2010). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Çev. Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğan.

Ray, M. (Autumn 1961). The Cycle of Abstinence and Relapse Among Heroin Addicts. *Social Problems* 9: 132-140.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri. Çev. Irmak Ertuna. Ankara: Deki Basım Yayın.

Sandberg, S. (2013). Cannabis Culture: A Stable Subculture in a Changing World. *Criminology and Criminal Justice*, 13(1), 63–79.

Shakespeare, W. (2016). Size Nasıl Geliyor. Çev. Bülent Bozkurt. İstanbul: Remzi.

Slattery, M. (2018). Sosyolojide Temel Fikirler. Çev. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez.

Smart, R. G. and Ogborne, A. C. (2000). Drug Use and Drinking Among Students in 36 Countries. Addictive Behaviors, 25 (3), 455–460.

Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2015). Bağımlılık Sanal veya Gerçek. İstanbul: Timaş.

Timberlake, D. S. (2009). A Comparison of Drug Use and Dependence Between Blunt Smokers and Other Cannabis Users. Subst Use Misuse. 44 (3), 401-415.

TRT Haber (2021). EGM'den Metamfetamin Uyarısı. 15.06.2021 Tarihinde

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/egmden-metamfetamin-uyarisi-557267.html> Adresinden Ulaşılmıştır.

TUBİM (2013). Türkiye Uyuşturucu Raporu 2012, Ankara: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi.

TÜİK (2017). Eğitim İstatistikleri. 13.06.2021 Tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> Adresinden Ulaşılmıştır.

Turhanoğlu, A. K. (2012). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi.

Wallace R. A. ve Wolf A. (2015). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Çev. Leyla Elburuz ve Rami Ayas. Ankara: Doğu Batı.

Waters, M. (2008). Modern Sosyoloji Kuramları. Çev. Zafer Cirhinlioğlu. Ankara: Gündoğan.

Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 99-132.

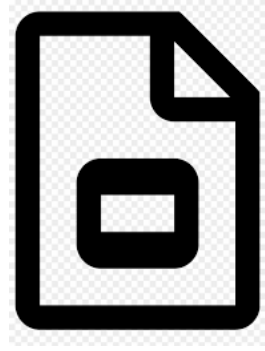
Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, E. (2008). Uyuşturucu Kullanımının Sosyolojik Boyutu Uyuşturucuya Yönelik Talep Azaltımı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Yılmaz, N. (2015). Alkol ve Madde Bağımlılığı: Bireysel ve Toplumsal Sonuçları (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Zimbardo, P., Haney, C., Banks, W. C. and Jaffe, D. (August 1971). The Stanford Prison Experiment: a Simulation Study of the Psychology of Imprisonment. Stanford University.

EKLER



EK 1.: *Madde Bağımlılarının Sosyo-Demografik Özellikleri*

İSİM	CİNSİYET	YAŞ	DOĞUM YERİ	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	MEDENİ HAL
K 1	ERKEK	30	GAZİANTEP	İLKOKUL	HALI OYMACISI	BEKAR
K 2	ERKEK	26	ADANA	İLKOKUL	İŞÇİ	BEKAR
K 3	ERKEK	41	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞSİZ	BEKAR
K 4	ERKEK	25	GAZİANTEP	LİSE	İŞÇİ	BEKAR
K 5	ERKEK	27	KAHRAMANMARAŞ	İLKOKUL	PAZARCI	EVLİ
K 6	ERKEK	18	GAZİANTEP	ORTAOKUL	TERZİ KALFASI	BEKAR
K 7	ERKEK	19	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	ÖĞRENCİ	BEKAR
K 8	ERKEK	23	GAZİANTEP	LİSE	ÇİFTÇİ	BEKAR
K 9	ERKEK	35	SURİYE	İLKOKUL	AYAKKABICI	EVLİ
K 10	ERKEK	25	GAZİANTEP	LİSE TERK	İŞSİZ	BEKAR
K 11	ERKEK	33	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	GENEL MÜDÜR	EVLİ
K 12	ERKEK	25	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞSİZ	BEKAR
K 13	ERKEK	27	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	İŞSİZ	BEKAR
K 14	KADIN	27	GAZİANTEP	İLKOKUL	EV HANIMI	EVLİ
K 15	ERKEK	30	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞÇİ	BEKAR
K 16	ERKEK	24	GAZİANTEP	LİSE	İŞSİZ	BEKAR
K 17	ERKEK	24	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞÇİ	BEKAR
K 18	KADIN	-	GAZİANTEP	OKURYAZAR DEĞİL	EV HANIMI	EVLİ
K 19	KADIN	30	MOLDOVA	İLKOKUL	İŞSİZ	BEKAR
K 20	KADIN	28	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	ÖĞRETMEN	BEKAR

EK 2.: Görüşme Formu Örneği

MADDE KULLANICISI GÖRÜŞME FORMU


Demografik Sorular

- Cinsiyetiniz nedir?
- Yaşınız?
- Eğitim durumunuz nedir?
- Mesleğiniz nedir?
- Medeni durumunuz nedir?

Madde Kullanma ve Kimlik Oluşturmaya İlişkin Bilgiler

- Aile ilişkileriniz nasıl?
- Arkadaşlık ilişkileriniz nasıl?
- Okul/eğitim ve meslek/iş hayatınız hakkında bilgi verir misiniz?
- İlk madde kullanım deneyiminiz nasıldı?
- Herhangi travmatik bir durum oldu mu madde kullanmanıza neden olacak?
- Çevrenizde kimler kullanıyordu?
- Nasıl düzenli kullanıcı olmaya başladınız?
- Hangi maddeyi kullanıyorsunuz? O madde sizin için ne ifade ediyor?

- ☒ Kullandığınız zaman ne hissediyorsunuz?
- ☒ Hangi yöntemle içiyorsunuz? Belli ritüelleriniz var mı içerken?
- ☒ Nerede ve kimlerle içiyorsunuz? Nasıl temin ediyorsunuz?
- ☒ Madde kullanmaya başladıktan sonra sosyal çevreniz değişti mi?
- ☒ Madde kullanıcıları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- ☒ Kullandıklarınızı kimler biliyor? Kimlere kendinizi yakın hissediyorsunuz?
- ☒ Gizli kullanmaktan açığa geçtiniz mi?
- ☒ Bilmeyen insanların önünde nasıl davranıyorsunuz?
- ☒ Bilen insanların yanında nasıl davranıyorsunuz?
- ☒ Yapmadığınız davranışlardan dolayı suçlandığınız oldu mu?
- ☒ Kendinizle ilgili ne düşünüyorsunuz?
- ☒ Geleceğe dair düşünceleriniz nelerdir?

 Çalışmaya ilişkin Etik Kurul Kararı/İzni 255592 Sayılı Evrak numarası ile **T. C. Harran Üniversitesi** Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 12. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.”

Ferhat Rojhat UÇAR, 1997 yılında Gaziantep'te doğmuştur. Dezavantajlı insanların neler yaşadığını bilişsel değerlendirme fırsatı bulduğu bir mahallede büyümüş ve bu sebepten dolayı da sosyoloji bilim alanında uzmanlaşmaya karar vermiştir. Hayatı boyunca farklı kültürleri, yaşayışları ve temelde *büyüdüğü dünyanın dışında olan* unsurlara ilgi duyarak farklı bakış açılarını keşfetmeyi hedeflemiştir. Sosyoloji Anabilim Dalındaki lisans eğitimini Adıyaman Üniversitesi'nde tamamlamış, Lisansüstü eğitimini ise Harran Üniversitesi'nde *Madde Bağımlılarının Günlük Yaşamda Benliklerinin Sunumu ve Damgalanma Pratikleri (Gaziantep Örneği)* adlı tez çalışması ile başarıyla neticelendirmiştir. Söz konusu süreçte yurtdışında bulunma fırsatı edinmiş ve Litvanya Kaunas'ta bulunan Z. Kuzmicko Kütüphanesi'nde *sosyal çalışmacı* olarak görev yapmıştır. Eğitim süreci boyunca araştırma, öz motivasyon, girişimcilik ve farklı beceriler edinme noktasında kendini geliştirmeye özen göstermiş, aktif çalışma ve araştırma tecrübelerini arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Uçar, bilim perspektifi üzerinde özellikle etnometodoloji, dramaturji ve postmodernizm konularına ilgi göstererek mevcut araştırmalarına devam etmektedir.

